

Miloš M. Petrović

NASTANAK UKRAJINSKE KRIZE:
od političke iluzije Evropske unije
do bitke za postsovjetsku Evropu

Korice:

Ministarstvo spoljnih poslova Ukrajine (autor: Milan Soldatić)

NASTANAK UKRAJINSKE KRIZE:
OD POLITIČKE ILUZIJE
EVROPSKE UNIJE
DO BITKE ZA POSTSOVJETSKU
EVROPU

Dr Miloš M. Petrović

Beograd, 2019.

Izdavač

Institut za međunarodnu politiku i privredu, Makedonska 25,
Beograd

Za izdavača

Prof. dr Branislav Đorđević,
direktor

Recenzenti

Prof. dr Maja Kovačević
Dr Ana Jović-Lazić
Dr Dejana Vukasović

Priprema za štampu

Sanja Balović

Štampa

Mala knjiga +, Novi Sad

ISBN 978-86-7067-267-3

Zahvaljujem predstavnicima Instituta za međunarodnu politiku i privredu na predusretljivosti i na bliskoj saradnji u procesu objavljivanja ove publikacije, recenzentima na njihovom poverenju i podršci u izradi studije i svim drugim aktivnostima, kao i porodici i prijateljima na njihovom razumevanju, interesovanju i ustupanju fotografija koje su deo ove monografije.

Autor

SADRŽAJ

1. UVOD U PROBLEMSKU OBLAST	9
2. ODNOSI EVROPSKE UNIJE SA ISTOKOM KONTINENTA: UROĐENE SLABOSTI	15
2.1. Nejasne političke granice istočnoevropskih integracija	15
2.2. Neoriginalna ideja razvoja odnosa	19
2.3. Integracije po oprobanoj šablonu	24
2.4. Spoljno podsticanje reformi suseda i značaj političke volje	29
2.5. Od neoriginalne susedske politike do postsovjetskih posebnosti	32
3. POLITIČKA ILUZIJA KAO NUSPOJAVA SUSEDSKE POLITIKE	41
3.1. Politička iluzija i susedska politika	41
3.2. Osećaj pripadnosti politici proširenja: privid ili obmana?	42
3.3. Iluzija kao „igra poverenja“	47
3.4. O problemima obmane	52
3.5. Opravdanje rata kao podupiranje političke iluzije	55
4. TEORIJSKI KONCEPTI	63
4.1. Ka stvaranju „spoljnog prijateljskog pojasa“	64
4.2. Takmičenje oko istočne Evrope i ukrajinska kriza	70
4.3. Vašington i istočna Evropa: Brisel kao „mlađi partner“	81
4.4. Opređeljivanje Kijeva kao „nužno zlo“	88
4.5. Međuvladin aspekt kroji evropske stavove	90
4.6. Zaštita od napada: privilegija punopravnih članica	93
5. ZAKLJUČNA RAZMATRANJA: ILUZIJA NEMA ALTERNATIVU	99
LITERATURA I IZVORI	107
BIOGRAFIJA	117

1.

UVOD U PROBLEMSKU OBLAST

Ova studija nastoji da pojasni izbijanje ukrajinske geopolitičke krize kao posledice političke iluzornosti u odnosima te zemlje sa Evropskom unijom, kao i rezultata nadmetanja sa Rusijom kao drugom zainteresovanom stranom za istočnoevropski prostor. Takođe, do izvesne mere primetan je i uticaj Sjedinjenih država koje deluju u saglasju s Briselom do izvesne mere, ali imaju i vlastite interese u regionu koji nisu potpuno kompatibilni sa evropskim. Studija polazi od interesovanja autora u domenu razvoja različitih evropskih politika i međunarodnih odnosa, od odbranjene disertacije u domenu nepotpune integracije kao prepreke političkom razvoju Istočnog partnerstva Evropske unije, do drugih istraživanja i analiza u domenima evropskog susedstva, politike proširenja i teorija međunarodne politike. Analizom i predstavljanjem relevantnih izvora i činioaca autor nastoji da bliže prikaže i ilustruje međunarodni kontekst i okolnosti koje omogućavaju opstanak političke iluzije evropskog puta Kijeva, kao i prenos uticaja spoljnih aktera, u cilju obezbeđivanja vlastitih interesa u tom prostoru. U skladu s prethodnim redovima, poseban fokus ove analize predstavlja studija slučaja Ukrajine, kao najreferentnije zemlje istočne Evrope u kontekstu evropskih, evroatlantskih i evroazijskih koncepata razvoja koji se međusobno preklapaju i (delimično ili u potpunosti) isključuju i čine proces planiranja i predviđanja strateškog razvoja regiona utoliko složenijim, ali i politikološki zanimljivijim, s naročitim akcentom na geopolitičku krizu od 2013. godine naovamo. U tom smislu, ukrajinska kriza predstavlja ne samo nuspojavu nepažljivog delovanja i nedovoljno obuhvatnog planiranja Unije, već i prekretnicu u razvoju evropske ideje u istočnom susedstvu i spoznaje dometa njenog strateškog uticaja, ali i manifestaciju delovanja drugih zainteresovanih aktera.

U narednom poglavlju studije bliže se pojašnjava okvir saradnje između Evropske unije i istočnih suseda na primeru Ukrajine. Kako bi se detaljnije istražio ovaj problem, izvršena je bliža analiza izvora u domenu teorija međunarodnih odnosa, pravnih tumačenja, administrativno-političkih aspekata i analize praktične politike. U tom smislu bilo je

neophodno dodatno predstaviti i obrazložiti činjenice u pogledu nedostataka susedske politike Evropske unije i njene dimenzije Istočno partnerstvo, kako bi se što detaljnije razvila hipoteza o iluzornosti perspektive prijema za istočne susede, budući da je takav dugoročni politički ishod predviđen isključivo za subjekte politike proširenja.¹ Ipak, uprkos svim nedostacima takvog evropskog pristupa, dimenzija Istočno partnerstvo nije značajnije strateški izmenjena od svog osnivanja u prvoj deceniji XXI veka, iako su u godinama nakon eskalacije ukrajinskog spora preduzeti neki pozitivni koraci radi unapređenja perspektive njene primene. Važan aspekt izazova u istočnoj dimenziji evropske susedske politike jeste velika podudarnost sa politikom proširenja. Kao jedna od problemskih tačaka studije naročito se izdvaja aspekt simuliranja pristupnog toka, koji je imao nemalu ulogu i u razvoju ukrajinske geopolitičke krize.

Predmet istraživanja polazi od bliže analize izazova poput neprepoznavanja strateških političkih dometa razvoja Ukrajine, dugogodišnjeg održavanja političke iluzije perspektive članstva od strane Evropske unije, kao i interesa drugih aktera u tom prostoru koji se manifestuju na druge načine. Postupanje Brisela, koji je želeo da privuče Ukrajinu u svoju interesnu sferu, izazvalo je pogrešna očekivanja u toj zemlji koja se oduvek nadala perspektivi članstva, i doprinelo je i eskalaciji i toku krize koja je prerasla u geopolitičko nadmetanje sa Rusijom. Moskva za svoj matični, istočnoevropski prostor ima zasebne geopolitičke ideje koje su u neskladu sa evropskim konceptima. S tim u vezi, u širem smislu predmetna oblast takođe obuhvata istraživanje interesa i političkog ponašanja Rusije i SAD u istočnoevropskom prostoru, koje utiče na razvoj i prilike u tom regionu.

Naredni deo se logički nadovezuje na deo u kojem su dodatno analizirane slabosti susedske politike i polemise se o kontekstu političke iluzije, koja predstavlja važan aspekt u ilustrovanju manjka napretka čitave inicijative za istočne partnere, što uključuje i Ukrajinu. Evropska unija se kao naddržavni akter služi političkim instrumentima koji za rezultat imaju stvaranje iluzije o pristupnom toku za istočne susede, koja poseduje elemente privida, ali i obmane, čime se dovodi u pitanje

---

¹ Među države obuhvaćene susedskom dimenzijom „Istočno partnerstvo“ (kolokvijalno poznatom i kao „istočno susedstvo“) ubrajaju se Jermenija, Gruzija, Azerbejdžan, Belorusija, Moldavija i Ukrajina.

etičnost, pa i sama priroda odnosa Unije sa Ukrajinom i drugim istočnoevropskim zemljama. Stvaranje osećaja učešća u pristupnom procesu nije blagotvorno za transformativne procese u tim zemljama iz više razloga; postavlja se pitanje održivosti takvog pristupa i njegovih rezultata, pa i stvaranje nerealnih očekivanja u zemljama koje su obuhvaćene tom politikom, što sveukupno ne doprinosi željenom „presađivanju“ evropskog modela na istoku kontinenta, niti poverenju među obuhvaćenim akterima.

U četvrtom delu pomoću različitih teorija u domenu međunarodnih odnosa nastoje se objasniti brojni izazovi u postsovjetskom prostoru i načinima na koji se manifestuju interesi i politike Rusije i Evropske unije kao glavnih zainteresovanih aktera. Do izvesne mere problemska oblast biće pojašnjena i pomoću međunarodnih aktivnosti Sjedinjenih država i Severnoatlantske alijanse. U tom segmentu razmatraće se doprinosi različitih teorija tumačenju predmetne problematike i biti iznošeni kritički stavovi, u funkciji sveobuhvatnijeg razmatranja istraživačke oblasti. U poslednjem delu studije biće predstavljeni zaključci istraživanja.

Cilj studije jeste da se prikazom asimetričnih i nedovoljno uređenih odnosa između Brisela i Ukrajine pokaže ne samo da se radi o neravnopravnim relacijama dveju „partnerskih strana“, već da takva logika doprinosi konfuziji i neizvesnosti u inače nestabilnom delu kontinenta, umesto da taj region stabilizuje i razvija po svom obrascu. Dodatno, evropske ambicije u istočnoj Evropi, u kombinaciji sa posebnim interesima Moskve, do te mere su uticale na zapaljive prilike u Ukrajini da se u toj zemlji desio građanski, društveni i politički rascep, uključujući i teritorijalne sukobe koji se protokom vremena neumitno pretvaraju u zamrznute sporove. Ionako nedorečeno, ukrajinsko „približavanje Evropi“ postalo je dodatno opterećeno i problemima teritorijalne celovitosti i bezbednosnim brigama.

Ova studija rukovodi se različitim problemskim pitanjima, poput razmatranja granica uticaja Evropske unije u istočnom susedstvu i evropskoj politici susedstva, problematike uređivanja i koncipiranja odnosa sa Moskvom s kojom su veze narušene upravo zbog suprotstavljenih vizija budućnosti istočne Evrope, slabosti strategija obuhvaćenih aktera (uključujući i zemlje poput Ukrajine, koje se nedоследно spoljnopolitički usmeravaju usled brojnih izazova i spoljnih pritisaka), kao i drugih povezanih aspekata.

Istraživanje u ovom domenu opravdano je iz više razloga. Naučna opravdanost studije proističe iz stava autora da je za celovito razumevanje istraživačke problematike neophodno da se, pored fokusiranja na pozitivne strane razvoja koje predviđa evropska politika susedstva, takođe prepoznaju i negativni aspekti koji opterećuju razvoj Ukrajine i drugih zemalja regiona. Za autora studije nesporno je da politika susedstva predstavlja nastojanje da se evropski model razvoja prenese iz evropskog jezgra u njegovu spoljnu periferiju, kako bi se taj region oblikovao prema matičnom uzoru – detaljnije o ovom aspektu biće pojašnjeno u narednom delu rada.

Međutim, značaj ove studije ne ogleda se u konstatovanju onoga što je poželjno – stvaranje eksternog evropskog kruga integracije – već u upućivanju da je najpre neophodno korigovati negativne strane te politike – manjak dugoročne političke ideje razvoja istočnih suseda, neadekvatno i asimetrično postupanje prema istočnoevropskim zemljama, pa i potpadanje politike pod geopolitički uticaj drugih aktera poput SAD, umesto da to bude predvidiv i poželjan način za uređivanje odnosa sa istokom kontinenta. Upravo razbuktavanje ukrajinske krize pokazuje da Evropska unija nije uspela u svom primarnom cilju – osiguravanju mira na vlastitom kontinentu, a kamoli ubedljivoj transformaciji te i drugih zemalja regiona prema svom modelu, što joj spada među formalno proklamovane prioritete.

Društvena opravdanost istraživanja počiva na ubeđenju autora da je neophodno prepoznati značaj istočnoevropskog regiona u budućim razmatranjima razvoja Evropske unije, ali i međunarodnog sistema. Kao najveća zemlja regiona (izuzimajući Rusiju), Ukrajina je ne samo najvažnija država za razvoj istočne dimenzije evropske susedske politike, već je viđena i kao najznačajniji deo evroazijskih političkih, bezbednosnih i ekonomskih koncepata razvoja koje podupire Rusija; takođe, Sjedinjene države imaju poseban interes da ograniče rast ruske moći u istočnoj Evropi, kao i da ne dozvole potpuno autonoman razvoj evropske ideje koji bi mogao u perspektivi da znači udaljavanje Brisela od Vašingtona. Istočnoevropske zemlje predstavljaju geostrateški značajno područje za više aktera, te je neophodno podstaći više interesovanja akademske zajednice, institucija, pa i drugih društvenih krugova, za razvoj tog regiona koji se nalazi ne samo naslonjen na granice Evropske unije, već i nedaleko od jugoistočne Evrope, koja je i sama oduvek bila bremenita suprotstavljenim interesima i izazovima koji su uticali na njen razvoj.

Dnjepar, nacionalna reka Ukrajine koja označava i simboličnu granicu između istoka i zapada zemlje.

Reka Dnjepar u istoimenom gradu, do 2016. poznatom pod imenom Dnjepropetrovsk. Primenom Zakona o dekomunizaciji iz 2015. godine drugi deo imena mesta (Petrovsk, po istoimenom sovjetskom političaru) izostavljen je iz imena ovog grada, koji je četvrti najveći u zemlji i jedan od vodećih industrijskih centara. (Autor fotografija: Milan Soldatić)

2.

ODNOSI EVROPSKE UNIJE SA ISTOKOM KONTINENTA: UROĐENE SLABOSTI

2.1. Nejasne političke granice istočnoevropskih integracija

Nakon osamostaljenja od SSSR-a, države postsovjetskog prostora su različitom dinamikom krenule da uspostavljaju bliže kontakte sa Evropskom unijom. Sa izuzetkom baltičkih republika koje su već počevši od ranih devedesetih godina stupile u evroatlantske integrativne procese i nastojale da se što pre distanciraju od sovjetskog nasleđa, druge zemlje nominalno su ostale povezane u okviru Zajednice nezavisnih država koja je nastojala da održi određeni nivo saradnje na širokom prostoru Evroazije. Premda je od početka bila donekle skeptična u svom učešću u Zajednici, Ukrajina formalno jeste učestvovala u različitim aspektima njenog funkcionisanja, premda je počevši od 1994. godine u okviru svog multivektorskog koncepta razvoja krenula da produbljuje i odnose sa transatlantskim Zapadom.² Kijev je tako iste godine sa Briselom potpisao Sporazum o partnerstvu i saradnji, koji će u narednom periodu biti zaključen i sa drugim državama postsovjetskog prostora. Dok je za druge istočnoevropske zemlje taj aspekt u mnogo čemu predstavljao dovoljnu platformu za saradnju sa Unijom u tom trenutku, Ukrajina je taj čin posmatrala kao jedan od prvih koraka ka sve dubljoj saradnji sa Briselom.

Ipak, dok su zemlje srednje Evrope dinamično reformisale svoje političke, ekonomske i pravne sisteme uz otvorenu podršku Evropske unije u vidu perspektive članstva u Evropskoj uniji, takva mogućnost nije bila predviđena i za Ukrajinu, Moldaviju i uopšte, zemlje koje se nalaze istočno od Poljske, Slovačke i Rumunije. Pristupanje srednje Evrope predstavljalo je geostrateški prioritet Brisela, koji je aktivno podsticao i

---

² Ana Jović-Lazić & Ivona Lađevac, "Ukrainian Crisis as a Security Challenge of the Contemporary World", in: Branislav Đorđević, Taro Tsukimura & Ivona Lađevac (eds), *Social and economic problems and challenges in the contemporary world*, Global Resource Management: Doshisha University, Japan & Institute of International Politics and Economics, Belgrade, 2017, p. 115.

pomagao tim zemljama u reformskim procesima.³ Veliko proširenje nastupilo je 2004. godine, što je izazvalo pitanja u vezi sa idejom razvoja neposrednog istočnog susedstva sa kojim se proširena Unija sada graničila. Brisel je stoga skrojio evropsku susedsku politiku za zemlje od Maroka na jugozapadu, preko Izraela, Palestine i Egipta na jugoistoku, do Ukrajine i Moldavije na istoku, pri čemu je namera bila da se stvori „pojas prijatelja“, područje u kojem Unija prenosi svoj uticaj što neometanije.⁴ Ukrajina nije bila zadovoljna svrstavanjem među zemlje koje najvećim delom nisu čak ni evropske; smatrala je da pripada evropskom društveno-političkom krugu, na osnovu brojnih bliskosti sa srednjeevropskim i drugim zemljama.⁵ To je bio i period nakon Narandžaste revolucije, kada su politički lideri u toj zemlji zahtevali, pa čak i podrazumevali garantovanje evropske perspektive Kijeva, smatrajući da, ako je to omogućeno srednjeevropskim zemljama, ni Ukrajina ne treba da bude zaobiđena.

Unutar novodefinisane susedske politike istočnoevropski prostor je, kao područje bivšeg SSSR, imao zaključene ugovore o saradnji koji nisu bili posebno drugačiji u odnosu na srednjeazijske države.⁶ Premda je

---

³ Miloš Petrović, „Drugačija politika proširenja: međunarodni izazovi i koncentrični krugovi integracije“, *Međunarodni problemi*, Institut za međunarodnu politiku i privredu, Beograd, br. 1, 2019, str. 51.

⁴ Detaljnija razmatranja o stvaranju „pojasa prijatelja“: Elisabeth Johansson-Nogués, „A ‘Ring of Friends? The Implications of the European Neighbourhood Policy for the Mediterranean“, *Mediterranean Politics*, Vol. 9, No. 2, 2004, pp. 240-247; o granicama između susedstva i članstva takođe konsultovati: Michael E. Smith, „The European Union and a Changing Europe: Establishing the Boundaries of Order“, *Journal of Common Market Studies* Vol. 34, No. 1 March 1996, pp. 5-28; Sandra Lavenex, „Concentric circles of flexible ‘EUropean’ integration“, *Comparative European Politics*, Macmillan Publishers, Vol. 9, 4/5, 372–393; Iryna Solonenko, „External democracy promotion in Ukraine: the role of the European Union“, *Democracy Promotion and the Colour Revolutions*, Routledge, London, 2013, pp. 71-93; Maja Kovačević, „Evropska politika susedstva: izneverena očekivanja?“ *Godišnjak Fakulteta političkih nauka*, Fakultet političkih nauka, Beograd, br. 09, 2013, str. 101-118, itd.

⁵ Stephen R. Burant, „Ukraine in the world: Studies in the International Relations and Security Structure of a Newly Independent State“, *Harvard Ukrainian Studies*, Vol. 20, 1996, p. 45.

⁶ Council and Commission Decisions 99/602/EC, 99/614/EC, 99/515/EC, 99/490/EC, 99/491/EC, 98/401/EC, 97/800/EC, 98/149/EC, 99/593/EC, 2009/989/EC on the conclusion of the Partnership and Cooperation Agreement between the European

skrajanje evropske susedske politike predstavljalo korak napred, kojim je EU prepoznala potrebu za uređivanjem odnosa sa zemljama odmah iza svojih granica, obuhvat te politike bio je dosta veliki i uključivao je mnoge raznorodne regione i države. Tako je u godinama nakon formalnog uspostavljanja ove politike došlo do stvaranja pojedinačnih, regionalnih dimenzija, uz podršku vodećih država-članica; Mediteranska unija je uspostavljena na inicijativu Francuske, Severna dimenzija je uz nemačku podršku još od ranije funkcionisala u području Baltika, a najzad je prepoznato da i istočna Evropa zavređuje zaseban evropski susedski pristup.⁷

Kratkotrajni rusko-gruzijski rat na severnom Kavkazu dodatno je uverio evropske institucije o neophodnosti bližeg angažmana Unije u istočnoj Evropi. Komisija je 2008. godine identifikovala neophodnost kreiranja ekonomske trgovinske zone kao jednom od ciljeva inicijative, i obrise svog novog pristupa prema regionu u okviru „Istočnog partnerstva“; ipak, nigde u dokumentu se čak ni implicitno ne sugerise mogućnost njihovog članstva u Evropskoj uniji, što će ostati neizrečeno i u svim narednim aktima.⁸ Za Ukrajinu, takav pristup je predstavljao i dobru i lošu novost; osnovni loši aspekt je neprepoznavanje perspektive pristupanja te zemlje Uniji, što je Kijev oduvek priželjkivao.⁹ Osim toga, sredstva koja su predviđena za istočne susede nisu posebno velika, a ta inicijativa dodatno postavlja tu zemlju unutar politike kojoj smatra da ne treba da pripada; s druge strane, dobro je što je Brisel prepoznao neophodnost zasebnog pravca za te zemlje, i što ih više formalno ne naziva „susedima“ već „partnerima“, što je za Kijev jedan od signala da se radi o nekoj vrsti izmeštanja iz politike susedstva, iako to nije zaista slučaj.¹⁰

Communities and their Member States, of the one part, and the Republic of Armenia, the Republic of Azerbaijan, Georgia, the Republic of Kazakhstan, the Kyrgyz Republic, the Republic of Moldova, the Russian Federation, Ukraine, and the Republic of Uzbekistan, Tajikistan of the other part, respectively.

⁷ Maja Kovačević, „Evropska politika susedstva: izneverena očekivanja?“ *Godišnjak Fakulteta političkih nauka*, Fakultet političkih nauka, Beograd, br. 09, 2013, str. 110.

⁸ Communication from the Commission to the European Parliament and the Council on Eastern Partnership (2008), European Commission, 3 December 2008.

⁹ Irina Solonenko, „Added Value? Eastern Partnership and EU-Ukraine Bilateral Relations“, *Internationale Politik und Gesellschaft*, Berlin, 3/2011, p. 120.

¹⁰ Ibid.

Zapravo, evropska politika susedstva dimenzijom Istočnog partnerstva nije promenila svoj problematičan stav u smislu neprepoznavanja, ili neizjašnjavanja o perspektivi članstva za istočnoevropske zemlje. Takav pristup rezultat je evropskog nahodjenja da ne demotiviše partnere od preduzimanja reformi, ali i nedefinisanja dugoročne političke strategije za istočne susede, što zemlje poput Ukrajine ili Moldavije dovodi u konfuziju, pa i zabludu, da su na putu punopravnog članstva u Evropskoj uniji. S jedne strane, može se polemisati da li Ukrajina ima neadekvatna očekivanja za jednu zemlju koja nikada nije ni bila deo politike proširenja? Ipak, idejom o mogućnosti prijema služe se ne samo ukrajinski zvaničnici, već i evropske diplomate koje to ne opovrgavaju, što održava iluziju o pristupnom procesu te zemlje i drugih istočnih suseda, o čemu će biti bliže elaborirano u drugom delu studije.

Jedan od važnih aspekata u razumevanju nedorečene politike susedstva i njene istočne dimenzije jeste razmimoilaženje među državama-članicama. Dok su Švedska, Poljska, kao i pojedine druge zemlje iz Višegradske grupe, smatrale prirodnim da istočnoevropski region otpočne korake ka potpunoj integraciji u Uniju, države zapadne Evrope, među kojima se nalaze i osnivačke zemlje, takvu ideju nisu sklone da podrže.¹¹ Dok zemlje poput Poljske što veći stepen integracije istočnoevropskog regiona posmatraju kao bezbednosnu neophodnost, veći deo članica Unije uglavnom je nenaklonjen proširenju iz različitih razloga. Pojedine zemlje zastupaju suprotno stanovište – da bliže povezivanje sa zemljama poput Ukrajine sa sobom nosi bezbednosne i druge rizike, pre svega misleći na perspektive razvoja odnosa sa Rusijom. S obzirom na značajno prisustvo Rusije i njeno interesovanje za ovaj region, u četvrtom delu rada biće predstavljena perspektiva Moskve u odnosima sa zapadnom zajednicom i istočnom Evropom.

Nažalost, ima i zemalja koje nisu zainteresovane za produblјivanje odnosa sa Ukrajinom, posmatrajući istok Evrope prvenstveno kao podneblje brojnih izazova i problema. Takva stajališta nisu dobra ni za srednju Evropu, koja se i dalje često posmatra kroz hladnoratovski kontekst, kao po mnogo čemu i dalje deo istoka u društvenom i drugom

---

¹¹ Dutch News team, *The Netherlands one of five lands blocking Ukraine EU membership*, Dutch News, Amsterdam, 2016, Internet, <https://www.dutchnews.nl/news/2016/04/88027-2/>, 20/06/2019.

smislu. Takođe, ni za Evropsku uniju koja u drugoj deceniji XXI veka prolazi kroz institucionalno-političke, pa i vrednosne izazove, nije dobro da se istočni deo kontinenta povezuje primarno sa negativnim predstavama, već joj je u interesu da u što većoj meri pomogne i podstakne evropske zemlje koje nisu u Uniji da se po njenom modelu dalje razvijaju, za šta u trenutku pisanja ove studije još uvek nažalost nema dovoljno naznaka.

2.2. Neoriginalna ideja razvoja odnosa

Partnerstvo koje je predviđeno za istočnoevropske zemlje onemogućava istovremeno produblјivanje veza sa drugim akterima. S jedne strane, to se može posmatrati sa pozitivnog aspekta, tj. kao signal privrženosti Brisela uspostavljanju privilegovanih veza sa Ukrajinom i drugim zemljama. Takve odredbe između ostalog vode i (pogrešnom) utisku obuhvaćenih zemalja o njihovom pristupnom toku; naime, prevashodno zemlje obuhvaćene politikom proširenja se uslovljavaju da u što većem obuhvatu usklade svoje funkcionisanje sa evropskim. Susedi se u mnogo čemu tretiraju instrumentima pristupne politike: tako se objavlјuju izveštaji o napretku svake zemlje sa analizom stanja u domenima pravosuđa, ekonomije itd, i definišu se višegodišnji akcioni planovi na bazi čijeg ispunjenja se odlučuje o „daljem stepenu odnosa“.¹² Međutim, krajnji stepen političkih odnosa Brisela i Kijeva nije još uvek jasno utvrđen.

Pregovori o partnerskom sporazumu s Ukrajinom su otpočeli 2008. godine ali je napredak ka zaključivanju tog akta više puta suspendovan od inauguracije predsednika Janukoviča 2010. godine, usled neispunjavanja evropskih uslova u vidu neophodnosti unapređenja pravosuđa, političke klime u zemlji, izbornog sistema i drugih aspekata.¹³ Evropska unija bila je nepoverljiva prema multivektorskoj logici razvoja Ukrajine, koja je podrazumevala da Kijev razvija i produblјuje odnose sa Evropskom unijom, ali samo do određenog stepena, uz mogućnost da sličan obim veza razvije i sa drugima; Janukovičeva vlada nije bila voljna

¹² Maja Kovačević, "Evropska politika susedstva: izneverena očekivanja?" *Godišnjak Fakulteta političkih nauka*, Fakultet političkih nauka, Beograd, br. 09, 2013, str. 103.

¹³ Ibid, str. 110.

da produbi svoju zavisnost od Brisela, o čemu će biti više reči u teorijskom aspektu ove studije. Pored percepcije da Janukovičeva vlada ne radi na ispunjavanju uslova za bližu saradnju, Brisel je smatrao da ona suštinski nije dovoljno evropski opredeljena; s obzirom na važnost Ukrajine u istočnoevropskom prostoru, Unija je tu zemlju smatrala presudnom za emitovanje svog uticaja u susedstvu, te je smatrala da će rigidno birokratsko uslovljavanje biti dovoljno ubedljiv instrument za zadobijanje najpre te zemlje, a u perspektivi i ostatka istočnog susedstva.

Međutim, u slučaju suseda Unije, pa i onih u istočnoj Evropi, nedostaje osnovni podsticajni element i dugoročni politički ishod: pristupanje EU, koje nije prepoznato nijednim obavezujućim aktom. Postavlja se pitanje: šta je to što bi Ukrajina mogla da očekuje od Brisela kao kompenzaciju za preduzimanje sveobuhvatnih reformi, ukoliko se isključi mogućnost članstva u Evropskoj uniji koja nije omogućena zemljama koje pripadaju susedskoj politici? Tako se stiže do druge strane posmatranja ove politike: cena privilegovanog političko-ekonomskog partnerstva sa Unijom jeste odricanje od razvoja odnosa sa drugim stranama, među koje se (posebno) ubraja i Rusija, dok dugoročne političke dobiti nisu definisane, što dovodi do paradoksalne situacije da se od tih zemalja očekuje strateško opredeljivanje prema entitetu koji za njih nema jasno određenu strategiju.

Pa ipak, ispunjavanje briselskih uslova nije čak ni stvar posebnog izbora, iako se evropskim aktima formalno predviđa produblјivanje odnosa u meri u kojoj to odgovara obema stranama; paradigmatičan primer za to je situacija u Kijevu krajem 2013. godine, koji je bio beskompromisno uslovlјavan od strane Brisela da odbije potpisivanje ugovora o saradnji sa Moskvom kako bi mogao da pristupi potpisivanju Sporazuma o pridruživanju. I ne samo to: od evropskih suseda traži se da snize nivo tradicionalno razgranatih odnosa sa Moskvom sa kojom su mnogo decenija delili i državu (i s kojom, kao jednom od vodećih međunarodnih igrača, nije jednostavno ograničiti saradnju čak i kada se direktno ne dodiruje sa predmetnim državama). Nasuprot tome, kao druga partnerska strana, EU se ne obavezuje da će sa svoje strane takođe ograničiti svoju saradnju sa bilo kojom stranom kako bi se istočnoevropski prostor posebno privilegovao. Zapravo, na zemljama poput Ukrajine, Moldavije i drugih je da demonstriraju svoju lojalnost evropskom partnerstvu, dok sama Unija nema takve obaveze prema svojim „privilegovanim“ susedima.

Upravo onemogućavanje paralelne bliže saradnje Ukrajine i sa Evropskom unijom i sa Rusijom (i sa Evroazijskom unijom) od strane Brisela u značajnoj meri je izazvalo polarizaciju koja je tu zemlju gurnula u najdublju političku krizu od obnavljanja nezavisnosti, o čemu će biti više reči u narednim delovima studije. Izbijanje i tok ukrajinske krize predstavlja jedan od najslikovitijih primera neuspešnog funkcionisanja istočne dimenzije Evropske unije, pri čemu ideja o pristupanju Kijeva ostaje vrlo dobar primer političke iluzije.

Povezivanje istočnoevropskih zemalja sa Evropskom unijom se sprovodi u domenima političkog pridruživanja i ekonomske integracije, ispunjavanjem kriterijuma u domenu vladavine prava, ljudskih prava, demokratskih načela, uspostavljanju tržišne privrede i dobre vladavine.¹⁴ U tekstu partnerskog sporazuma o pridruživanju sa Ukrajinom, u koncept „političkog pridruživanja“ kao ciljevi (i problemske oblasti) uključeni su politički dijalog, dijalog i saradnja u unutrašnjim reformama, pravosuđu i u oblasti spoljne, bezbednosne i odbrambene politike.¹⁵ Od istočnoevropskih suseda se očekuje da uvezu evropski model i da u političkom i drugom smislu oponašaju države-članice u što većoj meri, a da im zauzvrat bude omogućen pristup određenim programima i sektorima, ali bez prava članstva i odlučivanja u strateškim evropskim političkim telima poput Komisije, Parlamenta ili Suda pravde. To za zemlje poput Ukrajine predviđa dosta visoku cenu prilagođavanja za nedovoljno dobiti, sve i da je proces neopterećen drugim visoko-političkim i drugim izazovima, što nije slučaj: zemlje postsovjetskog prostora poseduju specifičnosti u odnosu na regione koji su već deo Unije, i o tome će biti reči u kasnijim segmentima ovog teksta.

Da je politika susjedstva nastojala da podstakne reforme po pristupnom obrascu jeste aspekt koji je prepoznat i zastupljen u literaturi.¹⁶ To je pre svega evidentno u istočnoevropskom prostoru, koji

---

¹⁴ Okviri dimenzije istočnog susjedstva utvrđeni su deklaracijama Istočnog partnerstva iz Praga (2009), Varšave (2011), Vilnjusa (2013), Rige (2015) i Brisela (2017).

¹⁵ EEAS, *Guide to the Association Agreement*, European External Action Service, Brussels, 2012, Internet, http://eeas.europa.eu/images/top_stories/140912_eu-ukraine-associatin-agreement-quick_guide.pdf, 17/05/2019.

¹⁶ David Cadier, "Is the European Neighbourhood Policy a substitute for enlargement?" EU enlargement in crisis (Special report), London School of Economics (Special Report), London, SR018/2013, pp. 52-59; Sandra Lavenex & Frank Schimmelfennig, "EU

je u mnogim oblastima srodan zemljama i regionima koji su deo Evropske unije. Ipak, usled brojnih specifičnosti, nije izgledno da se scenario pristupanja ponovi u slučaju istočne Evrope, barem ne u skorijoj budućnosti. To je utoliko očiglednije ukoliko se uporedi i situacija u zemljama jugoistočne Evrope, koje su već dve decenije deo politike proširenja; kao posledica posebnih izazova koje opterećuju te zemlje, čak ni perspektiva prijema (premda neodređeno daleka) nije uspeła da u većoj meri preobrazi taj region po modelu srednjeevropskih država pre petnaestak godina.¹⁷ U politici proširenja koja stagnira, kako očekivati da politika susedstva, kao njena refleksija u brojnim domenima, bude uspešnja u podsticanju reformi u istočnoj Evropi?

Evropeizacija susedstva, kao i u slučaju politike proširenja, hijerarhijski je model koji počiva na asimetričnim odnosima između Brisela i država regiona. Evropeizacija je dvosmerna: podrazumeva i uticaj Brisela na nacionalne političke sisteme, kao i dimeziju odozdo-nagore, gde države oblikuju političke rezultate i institucije na evropskom nivou.¹⁸ U slučaju istočnoevropskih zemalja koje nisu članice EU, pa samim tim ni ne učestvuju u krojenju odluka u evropskim institucijama, u kontekstu ovog rada biće posmatran pritisak odozgo-nadole. Reforme u istočnom susedstvu se sprovode kao rezultat podsticaja i pritisaka s vrha.¹⁹

Premda je odnos nejednakih nešto što se u okviru pristupne politike podrazumeva, s obzirom da se zemlja-kandidat transformiše zarad

---

democracy promotion in the neighbourhood: from leverage to governance?“, *Democratization*, Taylor & Francis, No. 18, Vol. 4, 2011, pp. 885-909; Frank Schimmelfennig & Ulrich Sedelmeier, “Governance by conditionality: EU rule transfer to the candidate countries of Central and Eastern Europe“, *Journal of European Public Policy*, London, No. 11, Vol. 4, 2004, pp. 661-679; Elena Korosteleva, *The European Union and Its Eastern Neighbors: Towards a More Ambitious Partnership?*, Routledge, London, 2012, itd.

¹⁷ Maja Kovačević, “Ograničenja transformativne moći Evropske unije i Zapadni Balkan“. *Međunarodni problemi*, Institut za međunarodnu politiku i privredu, Beograd, 1/2019, 2019, pp. 27-28.

¹⁸ Dejana Vukčević & Miša Stojadinović, “Evropeizacija i bezbednosna politika EU: slučaj vojnih operacija EU u Africi“, *Kultura polisa*, Kultura-Polis Novi Sad i Institut za evropske studije Beograd, br. 22, 2013, str. 111.

¹⁹ Nicole Alecu De Flers, & Patrick Müller, “Applying the Concept of Europeanization to the Study of Foreign Policy: Dimensions and Mechanisms“, *Working Papers of the Vienna Institute for European integration research (EIF)*, Institute for European integration research (EIF), Vienna, No. 5, 2009, p. 6.

ispunjavanja uslova zajednice u koju ulazi, u slučaju susedske politike model evropeizacije pre predstavlja recidiv politike proširenja nego rešenje koje je skrojeno za zemlje poput Ukrajine. Generalno gledano, oponašanje politike proširenja u domenu susedske politike predstavlja veliki izazov za prerastanje istočne dimenzije susedske politike u autonomnu političku viziju razvoja sa svojim instrumentima.²⁰ Upravo simulacija procesa pristupanja (počevši od terminologije do primene istih instrumenata, pa i izjava političkih aktera) Ukrajinu drži u ubeđenju da može postati članica Evropske unije i da je faktički možda već i izuzeta iz susedske politike, iako se u toj istoj grupi zemalja nalaze i Azerbejdžan i Belorusija koji pokazuju neskrivene antipatije prema ideji stupanja u članstvo EU, sve i da takva ideja jeste ponuđena. Pored toga, stapanje narativa i procesa dveju odvojenih politika nije povoljno za zemlje jugoistočne Evrope (JIE), čiji je pristupni proces dovoljno složen i bez geopolitičkih tenzija i kontroverzi oko razmatranja članstva zemlje veličine Ukrajine, iako je perspektiva članstva JIE u birokratsko-administrativnom pogledu formalno neupitna.^{21, 22}

Bez konkretizacije dugoročnog političkog plana razvoja, posebno u nadmetanju sa drugim inicijativama, poput Evroazijske unije, susedska politika ne može još dugo da održava iluziju o evropskoj perspektivi bez izjašnjavanja o istoj. To nije trajno rešenje, niti poseduje ubedljivost i snagu da bi se omogućilo stvaranje evropske „spoljne periferije“, čemu deluje da Brisel teži, i to ne samo u domenu susedske politike.²³ Zapravo, postoje i vrlo argumentovana stanovišta da je briselska inicijativa evropskog susedstva prevashodno motivisana potrebom da se na ruske strateške ideje na neki način odgovori, te je ona prerasla u neku vrstu

²⁰ Opširnije o oponašanju politike proširenja u poglavlju 1.4 – „Privid potpune integracije u Evropsku uniju“ počevši od str. 53 doktorskog istraživanja autora ove studije, kao i u drugim delovima rada.

²¹ Günther Fehlinger & Andreas Umland, *Why Ukraine should become a Balkan country*, ECFR, Brussels, 29 January 2018, Internet, https://www.ecfr.eu/article/commentary_why_ukraine_should_become_a_balkan_country, 10/07/2019.

²² Opširnije o aspektu izazova u integraciji kandidata iz jugoistočne Evrope: Maja Kovačević, “In the Bermuda Triangle? The European Union’s Enlargement Policy, Common Foreign and Security Policy and Unfinished States in the Western Balkans”, *Serbian Political Thought*, Institute for Political Studies, Belgrade, No. 1/2011, Year III, Vol. 3, 2011, pp. 21-38.

²³ Slobodan Samardžić (ed.), *Evropska unija: sistem u krizi (sa studijom slučaja o odnosima Srbije i EU)*, Izdavačka knjižarnica Zorana Stojanovića, Sremski Karlovci, 2016, str. 190.

mešovito pristupa, kombinacije geostrateških, regionalnih i evropskih prioriteta i mera, koji se nejednako, pa i proizvoljno vrednuju, što nije karakteristika jednog verodostojnog razvojnog obrasca.²⁴ Premda potreba za stvaranjem zasebne ideje za taj prostor jeste svakako bio neophodan korak za Brisel koji ima pretenzije da bude regionalna sila, manjkavo funkcionisanje politike susedstva i posebno njene istočne dimenzije pobuđuje konfuziju i kod partnera i kod drugih aktera.

Ukoliko se poslužimo kontrafaktualnim pitanjem – šta bi bilo da je EU krajem 2013. godine, uz razumniju politiku uslovljavanja, jasno obznanila i da Ukrajina potpisivanjem Sporazuma o pridruživanju ne dobija perspektivu članstva i da je možda nikada neće ni dobiti, postoji verovatnoća da bi ukrajinska strana bila manje izložena unutrašnjem političkom rascepu, ne samo zbog manjeg pritiska na njeno rukovodstvo i ukrajinske građane, već možda i zbog Rusije koja ne bi bila motivisana da se uplete u nešto što je počelo kao unutrašnja politička kriza a preraslo je u najozbiljniji sukob u Evropi u XXI veku.²⁵ Nažalost, upravo „evropski izlet“ u domen geostrateškog koštalo je Ukrajinu nenadoknadivog gubitka ljudskih života i teritorije, dok je za Brisel to predstavljalo neophodnu lekciju u domenu geostrateškog planiranja, koja je bila preko potrebna. Nada ostaje da će EU u narednim godinama biti u stanju da postavi dimenziju istočnog susedstva kao zaista zasebni pristup sa sopstvenim (dugoročnim političkim) ciljevima, instrumentima i metodima, koji će biti jasan, predvidiv i konkretan za sve aktere, koji će biti i geopolitički promišljen, i koji neće doprinosti ionako velikoj neizvesnosti i nestabilnosti u istočnoj Evropi.

2.3. Integracije po oprobanom šablonu

Evropska politika susedstva, a posebno njena istočna dimenzija, služe se normama, standardima, metodama i instrumentima pristupne

²⁴ Richard Youngs, Kateryna Pishchikova, *Smart geostrategy for Eastern Partnership - The bumpy road to Vilnius*, Carnegie Europe, Brussels, 2013, Internet, <http://carnegieeurope.eu/2013/11/14/smart-geostrategy-for-eastern-partnership#>, 01/07/2019.

²⁵ Opširnije o ovom aspektu: Ana Jović-Lazić & Ivona Lađevac, "Ukrainian Crisis as a Security Challenge of the Contemporary World", in: Branislav Đorđević, Taro Tsukimura & Ivona Lađevac (eds), *Social and economic problems and challenges in the contemporary world*, Global Resource Management: Doshisha University, Japan & Institute of International Politics and Economics, Belgrade, 2017, pp. 112-141.

politike; Brisel istočnoevropske zemlje tretira u skladu s načelima uslovljavanja, diferencijacije i bilateralnog pristupa, prati napredak u ostvarivanju „vrednosti“ koje odgovaraju listi uslova iz Kopenhagena, i, uopšteno, služi se pristupnim šablonom u cilju privlačenja tih zemalja u svoj spoljni krug.²⁶ Premda deklaracije o Istočnom partnerstvu i sporazumi o pridruživanju navode da svaka država ima pravo da u skladu sa svojim sopstvenim nađenjem izabere da li da produbi integracije ili ne, u praksi je taj izbor i dalje ograničen i akcentat je na prenosu i ugradnji evropskog modela, dok su odnosi između Brisela i partnera nejednaki gotovo u meri u kojoj je to slučaj sa kandidatima za članstvo.²⁷ Premda se od sredine aktuelne decenije nadalje uočavaju naznake veće fleksibilnosti za evropske susede, stvaranje zasebnog koncepta razvoja i dalje je daleko od završenog.

Kao ohrabrujući signal da istočna dimenzija susedske politike postaje sve manje rigidna počevši od 2015. godine, pokazuje i primer Jermenije koja je potpisala posebni partnerski sporazum sa EU iako je članica Evroazijske unije; takođe, slična opcija odnosi se i na Belorusiju; u nedostatku vlastite želje da susedima omogući perspektivu članstva, Evropska unija je odlučila da barem ne sankcioniše zemlje koje ne žele ili ne mogu da se odreknu saradnje sa državama bivšeg SSSR.²⁸ To predstavlja dobar realpolitički trend u Briselu i otklon u odnosu na prvi deo decenije kada je zahvaljujući evropskom pritisku i neobaziranju na regionalni kontekst omogućen dramatični tok ukrajinske krize. Veće mogućnosti i diverzifikacija prilika za istočne susede donelo je novi impuls u razvoj te dimenzije susedske politike.²⁹

---

²⁶ Detaljnije o aspektu oponašanja pristupnog procesa u okviru poglavlja *Razvoj politike Istočnog partnerstva u kontekstu manjkavosti i izazova*, str. 22-57 doktorskog istraživanja autora.

²⁷ Elena Korosteleva (ed.), *The European Union and Its Eastern Neighbors: Towards a More Ambitious Partnership?*, Routledge, London, 2012, pp. 125-129.

²⁸ EEAS, *Myths about Eastern partnership*, European External Action Service, 2018, Internet, https://eeas.europa.eu/headquarters/headquarters-homepage/35712/myths-about-eastern-partnership-factsheet_en, 30/06/2019.

²⁹ Eurasian Studies team, *How Armenia managed to join EAEU without breaking up with EU*, Analytical Media Eurasian Studies, Moscow, 25 February 2018, Internet, <http://greater-europe.org/archives/4388>, 30/06/2019.

Takve novosti jesu dobre za zadobijanje onih zemalja koje su zbog predašnjeg nepotrebno striktnog uslovljavanja Brisela bile onemogućene ili obeshrabrene da uspostave bliže veze sa Unijom. Ipak, ova publikacija pre svega se odnosi na slučaj Ukrajine, koja je oduvek pripadala suprotnom stanovištu: da želi što prisnije veze sa Briselom. U tom pogledu, istočno susedstvo nije unapređeno; ono i dalje pati od nedorečenih dugoročnih političkih ambicija, koje su posebno važne za Ukrajinu, kao državu koja je od obnavljanja nezavisnosti prošla kroz više ciklusa geostrateških opredeljivanja. Mogućnost prijema u Uniju ne samo da nije omogućena, već je, primera radi, u Holandiji na referendumu 2016. godine Sporazum o pridruživanju sa Ukrajinom odbačen sa gotovo dvotrećinskom većinom upravo iz bojazni da bi Kijev mogao protumačiti taj pravni akt kao prepoznavanje perspektive članstva.³⁰ I pored toga, predsednik Ukrajine je početkom 2019. godine ponovo izjavio da će ta zemlja nesumnjivo postati članica Unije i da će 2024. godine podneti aplikaciju za članstvo.³¹ Takve suprotstavljene poruke nisu neuobičajene u domenu evropske susedske politike, upravo zbog nerazrađenosti ideje razvoja istočnoevropskog regiona i drugih prioriteta Evropske unije koji je godinama unazad okupiraju.

Iako je Ugovorom o Evropskoj uniji predviđeno da svaka evropska zemlja (koja poštuje vrednosti Unije) može da aplicira za članstvo, takva opcija nije prepoznata ni u jednom aktu koji uređuje odnose istočnoevropskih zemalja i Brisela, uključujući ni Sporazum o pridruživanju Ukrajine sa EU. Ipak, to ne sprečava korišćenje narativa o pristupanju ne samo u Ukrajini, već i u Gruziji i Moldaviji; to se radi u prvom redu u unutarpolitičke svrhe, ali se s vremena na vreme na taj način skreće i pažnja Briselu da istočna dimenzija susedstva nije dovoljan okvir za saradnju.

---

³⁰ The Guardian team, *Dutch referendum voters overwhelmingly reject closer EU links to Ukraine*, The Guardian, London, 7 April 2016, Internet, <https://www.theguardian.com/world/2016/apr/06/dutch-voters-reject-closer-eu-links-to-ukraine-in-referendum>, 30/06/2019.

³¹ UNIAN team, *Ukraine to apply for EU membership in 2024 – Poroshenko*, UNIAN Information Agency, Kiev, 29 January 2019, Internet, <https://www.unian.info/politics/10426032-ukraine-to-apply-for-eu-membership-in-2024-poroshenko.html>, 30/06/2019.

Ova politička iluzija posledica je nedovršenosti dimenzije istočnog susedstva, i imitiranja procesa pristupanja od strane Brisela, što doprinosi stvaranju neadekvatnih očekivanja kod tih zemalja u pogledu njihovog „evropskog puta“. S druge strane, iako u frazeološkom smislu – u pogledu terminologije akata i drugih izvora ova inicijativa upotrebom sinonima i srodnih izraza iz politike proširenja ishoduje različitim tumačenjima, jedinstveni evropski stav o opciji članstva za te zemlje ne postoji. Međutim, uspostavljanjem i (manjkavim) funkcionisanjem Istočnog partnerstva EU barem na neki način nastoji da zemlje poput Ukrajine veže za sebe, premda su metodi, instrumenti i ciljevi takvih ambicija neadekvatni.

Zašto Evropska unija pribegava održavanju političke iluzije o pristupnom procesu istočnoevropskih zemalja?

Polazna pretpostavka bi bila da je Istočno partnerstvo u aktuelnom obliku samo prelazni stepen između susedske politike i politike proširenja. Ukoliko bi se pratila ta logika, istočna dimenzija susedstva je proces koji je u izgradnji svog identiteta; još uvek sadrži brojne elemente susedske politike, premda u velikoj meri pozajmljuje elemente pristupne politike. Kada se budu stekli uslovi da se prepozna perspektiva prijema istočnoevropskih zemalja u Evropsku uniju, do tada bi neke zemlje (poput Ukrajine) trebalo da su već dosta uznapredovale po pitanju zadovoljavanja kriterijuma članstva (koji velikim delom nalikuju pristupnim uslovima). U tom, hipotetičkom budućem trenutku, istočna dimenzija bi mogla da bude uključena u politiku proširenja, bilo kao celina, ili kao „nadgradnja“ – podsticaj predviđen samo za one zemlje koje su svojim preobražajnim dometima pokazale da su zaista kadre da (u nekom roku) preuzmu obaveze koje proističu iz članstva. Dakle, Brisel se ne izjašnjava u dugoročnom političkom smislu jer još uvek nije spreman da zvanično isključi perspektivu prijema za (neke) istočnoevropske zemlje. Ova opcija za autora studije je malo verovatna, i svakako dugoročna, imajući u vidu da u trenutku pisanja ovog teksta i politika proširenja već godinama stagnira. Takođe, i da nekim slučajem bude usvojena, ona bi, po mišljenju autora, verovatno bila minimalno obuhvatna tj. vrednovala bi po principu regate, koji se ionako primenjuje u politici proširenja. Ovakva ideja verovatno bi naišla na odobravanje pojedinih višegradskih, i možda nekih drugih zemalja.

Druga moguća opcija bi bila da se Evropska unija služi elementima pristupnog procesa jer je to oprobani obrazac podsticanja reformi, ali da nije svesna da to stvara iluziju, odnosno pogrešna očekivanja, da će i te zemlje nekako „preći“ u domen politike proširenja. Ova stavka nije preterano realna, imajući u vidu da Evropska unija kao regionalni hegemon koji je najupućeniji u političke procese na svom kontinentu teško da može da ne bude svesna stvaranju takvih očekivanja kod suseda, posebno kada poruke o pristupanju pristižu iz najveće partnerske zemlje – Ukrajine. Dakle, za autora ove studije nije realno da za Evropsku uniju iluzija o pristupnom procesu kod istočnih suseda može biti nenameravana ili neočekivana posledica, jer je u kontekstu simuliranja pristupnog toka logično imati pretpostavku da ishod tog procesa može biti i sam čin pristupanja.

Prema trećoj hipotezi, koja je za autora ove studije najrealnija, postoji bojazan da bi otvoreno negiranje perspektive članstva izazvalo negativne reakcije kod pojedinih istočnih suseda, poput Ukrajine, te se Evropska unija ne izjašnjava na tu temu. Brisel strahuje od negativnih posledica poput obustavljanja ili stagniranja reformskih procesa, kao i od gubitka načina prenosa svog uticaja u „istočnoevropskom komšiluku“. U tom smislu, može se konstatovati da postoji određen nivo svesti Unije da je za reformske procese (koji nalikuju pristupnim uslovima) neophodno ponuditi nešto što je nalik pristupanju.

Nažalost, to „nešto“ još uvek nije definisano u političkom smislu; nije poznato, primera radi, da li je cilj da se uspostavi neka potencijalna istočnoevropska trgovinska zona (sa nekim političkim statusom) kao pandan svom zapadnom primeru, ili neki potpuno novi razvojni model koji bi bio prilagođeniji za kontekst istočne Evrope. Stoga je za autora najrealnija upravo ova opcija: da se EU služi instrumentima kojima može da utiče na procese u istočnoj Evropi, i da nema dugoročno definisanu političku ideju uloge istočnoevropskog prostora, te da u međuvremenu pozajmljivanjem elemenata pristupne politike nastoji da održi njene transformativne potencijale, iako se radi o državama koje su deo politike susedstva.

U ovom stepenu razvoja inicijative deluje da se iza nedostatka jasne strategije Unije kriju nastojanja da se partneri drže izvan Unije, ali dovoljno bliskima na osnovu preuzimanja ekonomskog i političko-pravnog modela. Nema pouzdanih podataka o konkretnim rokovima kada bi neka nova zona saradnje mogla da bude uspostavljena, pa ni da

li će biti uspostavljena, ili će ova dimenzija bivati sve bilateralnija i posvećivati se svakoj zemlji ponaosob, slično situaciji u politici proširenja.

2.4. Spoljno podsticanje reformi suseda i značaj političke volje

Model spoljnih podsticaja je teorijski koncept koji omogućuje praćenje razvoja politike proširenja, ali i susedske politike EU. Pored principa uslovljavanja (u pozitivnom smislu, u kontekstu „nagrađivanja“) i negativnog uslovljavanja poput ekonomskih sankcija, postoje i drugi aspekti koje treba imati u vidu u domenu modela spoljnih podsticaja.³² Nije dovoljno da se reformski procesi posmatraju samo kroz prizmu podsticaja, ekonomskih troškova ili kulturoloških predispozicija kako bi se objasnio odgovor zemalja poput Ukrajine na evropske spoljne pritiske; prisutni su i drugi faktori poput npr. analize sopstvenog interesa političkih elita.³³ Upravo ovaj aspekt dosta je važan u analizi interesovanja Ukrajine za približavanjem Briselu; interesovanje elita od obnavljanja nezavisnosti te zemlje dosta je osciliralo tokom perioda različitih vlada.

Tako je tokom vladavine predsednika Janukoviča multivektorski princip Ukrajine podrazumevao neki vid ekvidistance i prema evropskim i prema evroazijskim konceptima razvoja; nemalim delom to je bio rezultat i ograničenog interesovanja Partije regiona za evropeizacijom Ukrajine, o čemu će takođe bi reći u daljem tekstu. Nasuprot tome, od svrgavanja predsednika Janukoviča u Ukrajini je prisutan proevropski diskurs i spoljnopoličko usmerenje uz jasno distanciranje od Moskve, što je takođe posledica evropskog uslovljavanja koje je u slučaju Kijeva bilo beskompromisno i nepotrebno oštro.

Ipak, treba napomenuti i da posebnu težinu ima značaj konteksta integracija; srednjeevropski obrazac ne može se izjednačiti sa istočnoevropskim, gde možda ni mogućnost članstva ne bi predstavljao preovlađujuć obrt u približavanju Briselu.³⁴ Zemlje poput Ukrajine ili

---

³² Rachel Vanderhill, “The EU and Non-Accession States: The Cases of Belarus and Ukraine“, *Perspectives*, Institute of International Relations, Prague, No. 16/2, p. 57.

³³ Ibid.

³⁴ Frank Schimmelfennig & Ulrich Sedelmeier, “Governance by conditionality: EU rule transfer to the candidate countries of Central and Eastern Europe“, *Journal of European Public Policy*, London, Vol. 11, No. 4, 2004, p. 676.

Moldavije koje su deo postsovjetskog konteksta i nemaju perspektivu prijema ne mogu biti izjednačene sa zemljama koje su još pre 15 godina primljene u Uniju, i to, povrh svega, i u potpuno drugačijim političkim okolnostima kad je Brisel ohrabrivao proširenje.

Interes elita za preduzimanjem reformi počiva na nekoliko stubova: korisnost Evropske unije za političke elite u unutarpolitičkim borbama, nivo ekonomske zavisnosti od EU, kao i stav javnog mnjenja.³⁵ U tom smislu, naklonjene elite mogu otežati ili olakšati reformski proces, zavisno od toga kako vide svoju budućnost kao ishod tih procesa. Uslovljavanje je neodvojiv deo reformskog procesa; on se primenjuje na pristupajuće zemlje, ali u značajnoj meri i na susede, iako dugoročni ishodi njihovih reformskih koraka neće biti isti. Od zemalja izvan Unije se očekuje da se kontinuirano usklađuju sa evropskim modelom, usvajajući norme, menjajući način funkcionisanja pravnog i političkog sistema itd.³⁶ Na taj način postepeno se „evropeizuje“ i menja institucionalno-pravni sistem.

Pored pozitivnog uslovljavanja koje podstiče susede da usvajaju evropske obrasce, te zemlje mogu to raditi i kako bi unapredile svoje sisteme; u tom smislu važno je razvijanje demokratskih procedura i debate kako bi se zadobila podrška što šireg dela političkog spektra, kao i što veća saglasnost javnog mnjenja, tj. birača. Nesporno je da su brojne elite nepoverljivo učestvovala, ili učestvuju, u reformskim procesima jer su bile zabrinute za vlastitu perspektivu opstanka.³⁷ To je vidljivo ne samo u zemljama jugoistočne Evrope koje su deo politike proširenja, već i u zemljama poput Ukrajine ili Moldavije u kojima su vladoci povremeno stavljali po strani usklađivanje sa Briselom usled previsokih političkih troškova.

---

³⁵ Rachel Vanderhill, "The EU and Non-Accession States: The Cases of Belarus and Ukraine", *Perspectives*, Institute of International Relations, Prague, No. 16/2, p. 58.

³⁶ Frank Schimmelfennig & Ulrich Sedelmeier, "Governance by conditionality: EU rule transfer to the candidate countries of Central and Eastern Europe", *Journal of European Public Policy*, London, Vol. 11, No. 4, 2004, p. 670.

³⁷ Frank Schimmelfennig, "EU political accession conditionality after the 2004 enlargement: consistency and effectiveness", *Journal of European Public Policy*, London, Vol. 15, No. 6, 2008, p. 919.

Ipak, za autora ove studije u slučaju zemalja istočnog susedstva takve tendencije su razumljive, imajući u vidu da njihova dugoročna politička budućnost nije čak ni definisana od strane Evropske unije. U tom smislu, logično je da te zemlje povremeno ispituju svrsishodnost svog „evropskog puta“, koje za nedovoljnu ili neodređenu dobit *moraju* da kontinuirano unapređuju i podražavaju evropski obrazac na svojim teritorijama. O obavezi suseda da „veruju“ u svoju evropsku perspektivu (ma šta ona bila) biće više reči u narednom segmentu rada koji govori o iluzornosti pristupnog puta za istočnoevropske države.

Pored toga što se metod podsticaja trećih zemalja povezuje sa politkom uslovljavanja, on takođe otelotvoruje i privlačnu snagu Evropske unije. Ipak, treba imati u vidu da atraktivnost evropske ideje nije zadata stvar; iako se to od suseda faktički traži, nije preterano realno očekivati da oni moraju da ispune evropske zadatke ukoliko od toga nemaju dovoljno koristi. U tom smislu, još od velikog proširenja Evropske unije 2004. godine i „umora“ koji je nastupio se sve više uočavaju naznake negativnijeg uslovljavanja ne samo kandidata za članstvo, već i suseda, u poređenju sa podsticajima kojih je sve manje (npr. datuma prijema u Uniju).³⁸ Drugim rečima: nedostatak političke volje i manjak (pozitivnih) podsticaja nisu delotvorni za „izvoz“ evropskog obrasca u druge zemlje. Premda politika proširenja nije osnovna tema ovog rada, stagnacija u ovom domenu je simptomatična imajući u vidu da je pre samo desetak godina ona smatrana najuspešnijom evropskom politikom. U tom smislu, nije preterano realno da politika susedstva, koja nikada nije ni bila prioritarna, bude preterano uspešnija od pristupne politike koja je godinama u krizi (i koja je u konkurenciji sa brojnim drugim izazovima nestala sa liste prioriteta Unije).

Ipak, kada se govori o podsticajima, treba imati u vidu da susedi povremeno izražavaju nezadovoljstvo tendencijama Brisela da pojedine uporedive situacije „vrednuje“ na različite načine. Paradigmatičan primer za to je, s jedne strane, stav Brisela 2013. godine da se ne mogu potpisivati sporazumi sa zemljama koje produbljuju saradnju sa trećim zemljama i organizacijama (Ukrajina i Evroazijska unija – što je velikim

---

³⁸ Miloš Petrović, „Drugačija politika proširenja: međunarodni izazovi i koncentrični krugovi integracije“, *Međunarodni problemi*, Institut za međunarodnu politiku i privredu, Beograd, br. 1/2019, 2019, str. 51-53.

delom i izazvalo duboku geopolitičku krizu u toj zemlji), dok je, s druge strane, Evropska unija 2017. godine potpisala specijalni partnerski sporazum sa Jermenijom, članicom evroazijskih koncepata razvoja.³⁹ Neophodno je da politika uslovljavanja i podsticaja bude meritornija i pravednija, umesto što deluje da ponekad ima različite aršine s obzirom na interese u pojedinačnoj zemlji.⁴⁰ Mada to Brisel možda može pokušati da pravda bilateralnom prirodom istočnoevropske dimenzije susedstva, i logikom „regate“ koju je preuzeo iz politike proširenja (gde se od „naprednijih“ zemalja traži više u odnosu na one koje se zadovoljavaju fleksibilnijom i manje ambicioznom saradnjom), autor ovog rada smatra da je potrebno da se iznađu rešenja koja su u pogledu posticaja primerenija i prilagođenija zemljama koje će u budućnosti verovatno ostati deo spoljnog kruga evropskih integracija.

2.5. Od neoriginalne susedske politike do postsovjetskih posebnosti

Ukrajina i drugi istočnoevropski susedi se nalaze u „sivoj zoni“ između pristupne politike i politike susedstva; to je rezultat nastojanja da se ponove preobražajni uspesi iz srednje Evrope, kao i činjenice da je tim zemljama bilo potrebno ponuditi nešto kao zamenu za prijem u Uniju.⁴¹ Evropski motivi za stvaranje zasebne inicijative za susede jeste bila želja da se oblikuju susedni regioni i da se doprinese stvaranju političko-bezbednosnog pojasa u skladu s povećanim spoljnopolitičkim ambicijama EU u svetu.⁴² Ipak, u razmatranjima razvoja istočne Evrope

---

³⁹ Sergei Markedonov, Armenia's "Both/And" Policy for Europe and Eurasia, Carnegie Center Moscow, Moscow, 2017, Internet, <https://carnegie.ru/commentary/74938,20/05/2019>.

⁴⁰ Giselle Bosse, "The end of democratising Europe's 'last dictatorship'? Explaining paradigm shifts in the EU's policy towards Belarus", *Journal of Common Market Studies*, Vol. 50, No. 3, pp. 367-384.

⁴¹ David Cadier, "Is the European Neighbourhood Policy a substitute for enlargement?" *EU enlargement in crisis* (Special report), London School of Economics (Special Report), London, SR018/2013, p. 53.

⁴² Michael Smith, "The European Union and a Changing Europe: Establishing the Boundaries of Order", *Journal of Common Market Studies* Vol. 34, No. 1 March 1996, pp. 5-28.

nije bilo jedinstvenog stava. Brojne članice Unije, uključujući i neke osnivačke države, nisu smatrale postsovjetske zemlje poput Ukrajine poželjnim državama-članicama.⁴³ Takvi stavovi su dobili dodatnu potvrdu nakon pristupanja srednjeevropskih i zemalja iz jugoistočne Evrope između 2004. i 2007. godine, iako neke među njima nisu bile u potpunosti pripremljene za članstvo. Pored toga, neke zemlje su bile i svesne da postsovjetski prostor sa sobom nosi dodatne specifičnosti koje su dosta složenije i drugačije u odnosu na zemlje koje su već postale članice Unije.

U Ukrajini i drugim zemljama regiona, pored izazova u ostvarivanju pravne države, jačanju demokratije i dobre vladavine, razvoj je inhibiran i teritorijalnim sporovima, nezainteresovanim političkim elitama, kao i napetostima u odnosima sa Moskvom. Sukobi u Gruziji i Ukrajini u velikoj meri su povezani sa različitim aspektima razvoja istočne dimenzije evropskog susedstva. Takođe, u različitim trenucima evolucije susedske politike postsovjetski režimi su bili nejednako zainteresovani za produblјivanje odnosa: tako postoji razlika u pre-narandžastoj i post-narandžastoj Ukrajini, kao i u pre-majdanskoj i post-majdanskoj situaciji; slična je situacija i u Moldaviji, koja takođe važi za predvodnicu u produblјivanju odnosa sa Briselom, u kojoj su proevropske partije u velikom delu tog perioda izazvane proruski raspoloženim političkim opcijama. Upravo zbog zainteresovanosti Rusije za isto geografsko područje potrebno je da evropska susedska politika skroji svoj posebni strateški plan za istočnoevropske zemlje, koji nije usmeren samo ka odvracanju Moskve, već i ka posebnom pravcu razvoja za jedan privilegovani partnerski region.

Osim nastojanja Moskve da zadobije istočnoevropski region za svoj koncept razvoja, među izazove se ubrajaju i slaba državnost, problemi teritorijalnog integriteta, kao i finansijska kriza počevši od 2008. godine.⁴⁴ Pored toga, treba spomenuti i nedovoljno kontrolisan proces ukidanja socijalističkog sistema, kao i posebne izazove u pogledu

---

⁴³ David Cadier, "Is the European Neighbourhood Policy a substitute for enlargement?" op.cit., str. 53-54.

⁴⁴ Nicu Popescu & Andrew Wilson (eds.), *The Limits of Enlargement-Lite: European and Russian Power in the Troubled Neighbourhood - The neighbourhood's three crises (policy report)*, European Council on Foreign Relations, London, pp. 15-16.

demokratske kulture, stavova elita, kao i etničkih i istorijskih odnosa u tom prostoru.⁴⁵

U postsovjetskom prostoru postoji niz teritorijalnih sporova među kojima neki datiraju još iz vremena raspada bivše države, dok su neki drugi, poput situacije u istočnoj Ukrajini, novijeg datuma. Veliki deo tih sukoba odnosi se upravo na teritorije koje su deo istočnog susedstva Evropske unije, koje se nalaze u geopolitički atraktivnom području u kojem je tradicionalno dominirala Rusija, a za koje i Sjedinjene države pokazuju posebno interesovanje. Još od devedesetih godina prošlog veka opstaju zamrznuti sukobi u moldavskom Pridnjestrovlju; Abhazija i Južna Osetija su se takođe odmetnule od Gruzije, da bi 2008. godine u okršaju Tbilisija i regionalnih vlasti sa podrškom Moskve te teritorije zadobile i ograničeno međunarodno priznanje. Nominalno azerbejdžanski, Gorski Karabah i okolne teritorije decenijama su okupirane od strane Jermenije, s podrškom Rusije. Naposletku, na zimu između 2013. i 2014. godine evropsko i rusko uslovljavanje Kijeva dovelo je do građanskih sukoba u Ukrajini, smene vlasti i otcepljivanja Krima i Sevastopolja, kao i regiona Donbasa; i ovaj sukob se postepeno „zamrzava“, premda se povremeni okršaji između ukrajinske vojske i separatista nastavljaju.

Pored teritorijalnih izazova, širom istočnoevropskog postsovjetskog regiona opstaju i drugačije političke ideje, poput evroazijskih koncepata razvoja, tendencijama ka nacionalizmu, i izolacionizmu, naglašavanje suverenizma, (pravoslavnog) hrišćanstva i neokonzervativizma. Premda su neki od ovih trendova vidljivi i u samoj EU (primer nekih višegradskih zemalja, koje zastupaju konzervativne vrednosti), ne treba zaboraviti da istočnoevropske zemlje nisu izložene konstantnim pritiscima evropeizacije svojih sistema kao kontrateže ovim nastojanjima, kao i da poseduju dodatne specifičnosti – manjkavosti funkcionisanja institucija sistema – koje otežavaju ukorenjivanje i primenu mnogih evropskih normi i standarda.

Primer Belorusije, koja nastavlja da se služi prednostima partnerstva s Rusijom uz koncept vladavine tzv. „suverene demokratije“, primer je

---

⁴⁵ Olese Ghedrovici & Nikolai Ostapenko, "The Glaring Socioeconomic Meltdown in Post-Soviet Ukraine, Moldova, and Belarus: A Distorted Mindset in Search of a Way Out", *International Journal of Business and Social Research (IJBSR)*, Vol. 3, No. 5, 2013, pp. 202-207.

ideologije koja ima podršku u istočnoj Evropi.⁴⁶ S druge strane, Ukrajina predstavlja primer zemlje u kojoj „evropski put“ predstavlja jednu od najetabliranijih mogućih pravaca razvoja te zemlje, uprkos brojnim izazovima koji produbljavaње integracije otežavaju, a posebno otcepljivanje niza teritorija koje ostaju izvan njenog pravno-političkog poretka.

Jedan od načina na koji se Rusija bori protiv ukorenjivanja evropske ideje u istočnoevropskom regionu jeste i nastojanje da se te zemlje prikažu kao nedovoljno pouzdani partneri. Primer za to jesu gasne krize koje povremeno eskaliraju između Moskve i Kijeva, a posledice se osećaju u samoj Evropskoj uniji. Na taj način se podupire argumentacija za izgradnju novih gasnih pravaca poput Severnog toka, koji zaobilazi „nepouzdanu“ Ukrajinu. Takođe, alternativnim ponudama poput ubrzanog uključenja u evroazijske koncepte razvoja, finansijske pomoći, manjim reformskim zahtevima u odnosu na evropske, Rusija nastoji ne samo da privuče te zemlje u svoj interesni krug, već i da ilustruje Briselu da taj region (odakle i sama potiče) upravo ona najbolje razume. Generalno gledano, upravo neupućenost, nezainteresovanost i površno razumevanje specifičnosti istočnoevropskog regiona od strane Evropske unije velika je prepreka za stvaranje kredibilnije strateške evropske vizije za taj prostor.

Takođe, treba napomenuti i da je globalna finansijska kriza naročito pogodila ionako slabe ekonomske sisteme istočne Evrope, za čije je loše stanje velikim delom zaslužna i visoka korupcija. Više puta odlagana opasnost od bankrota Ukrajine ovu zemlju je uputila na Rusiju kao garanta preko potrebnih finansijskih sredstava, što je moglo ishodovati trajnim privlačenjem Kijeva u evroazijski domen. Ipak, eskalacija teritorijalno-građanskog sukoba na istoku Ukrajine i snažan pritisak Brisela i Vašingtona odvratili su ovu zemlju od „priklanjanja“ Rusiji, ali su suštinske brige ostale. Zapravo, one su pogoršane; troškovi rata i gubitka teritorije, stanovništva i resursa u južnoj i istočnoj Ukrajini su u finansijskom smislu nenadoknadivi.

---

⁴⁶ Jan Grinberg, *The national future of Belarus*, Foreign policy in focus – Institute for Policy Studies, Washington, 16 April 2008, Internet, http://fpif.org/the_national_future_of_belarus/, 18/06/2019.

U nizu situacija Evropska unija nije blagovremeno podržala dobre, tj. osudila loše poteze partnera.⁴⁷ To je ishod nesaglasnosti među državama-članicama o postupanju u određenim situacijama u istočnom susedstvu, što je onemogućilo postizanje zajedničkog evropskog stava. Na primer, tokom gruzijsko-ruskog sukoba, Italija je bila brza u osudi Gruzije, dok je Poljska jednako hitro „prozvala“ Moskvu; većina članica krivila je obe strane.⁴⁸ Takođe, akcioni plan za uspostavljanje bliže saradnje Ukrajine i EU iz 2005. godine bio je uglavnom identičan onome ponuđenom za vreme vladavine Leonida Kučme, što je zasigurno obeshrabrilo mnoge evroentuzijaste; takođe, za autora ove studije je opravdana i tvrdnja da je Narandžasta revolucija Briselu donela „lažni optimizam“, jer je to bio glavni signal Moskvi aktivnije pristupi širenju svoje interesne sfere.⁴⁹ Za isto vreme, Evropska unija je nastavila da se drži kursa imitacije politike proširenja, te nije došlo do kvalitativnih promena u razvoju istočnoevropske strategije. Iako su takve situacije poslužile kao argumenti za izradu nove „istočne dimenzije“, podele među zemljama-članicama opstaju, mada je to manje vidljivo u okolnostima homogenizacije unutar EU usled pogoršanja bezbednosno-političke situacije u Ukrajini.

Ipak, jeste došlo do određenog shvatanja da „evropski susedi“ moraju unaprediti svoju saradnju s EU na ugovornom, partnerskom nivou. Retrospektivno gledano, angažman Unije u istočnom susedstvu jačao je u konfliktnim situacijama, i to *post festum* (primeri kavkaskih i ukrajinskog rata). Uprkos diplomatskom renomeu, Unija nije uspela da izađe na kraj sa teritorijalnim sporovima u svom najbližem susedstvu. Može se postaviti i pitanje da li je to rezultat manjkavosti strategije Istočnog partnerstva, koja nije predvidela blagovremeni modus uticaja na aktere konflikta, ukoliko bi do takve situacije došlo. Doduše, za mnoge

---

⁴⁷ Nicu Popescu & Andrew Wilson (eds.), *The Limits of Enlargement-Lite: European and Russian Power in the Troubled Neighbourhood – The neighbourhood's three crises*, European Council on Foreign Relations, London, p. 19.

⁴⁸ Katrin Bennholdaug, *Differences emerge in Europe of a response to Georgia conflict*, New York Times, New York, 12 August 2008, Internet, <https://www.nytimes.com/2008/08/12/world/europe/12iht-diplo.4.15218653.html>, 12/06/2019.

⁴⁹ Nicu Popescu & Andrew Wilson (eds.), *The Limits of Enlargement-Lite: European and Russian Power in the Troubled Neighbourhood - The neighbourhood's three crises*, op. cit., str. 20.

upućene, obim i forma sukoba koji se odvija u Ukrajini bio je samo daleka hipoteza, sve dok nije nastupio.

Prenos *acquis communautaire* u sisteme država-partnera nije opterećen samo izostankom perspektive članstva, koji visoke troškove sprovođenja propisa čini prevelikom žrtvom. Kao i drugi postkomunistički politički lideri, i oni u postsovjetskom prostoru pristupali su reformskim procesima u ličnom interesu. Postsovjetske elite, poput onih u Ukrajini, dugo nisu bile motivisane da reformišu svoje sisteme, već da osnaže svoju vladavinu i da pojačaju svoju poziciju za pogodbu s Rusijom, umesto da se bliže vežu za EU – ali to je „samoporažavajuća strategija“, jer slabe države nisu u stanju da budu „tvrdi igrači“, a rezultati tih manevara - embarga, prekidi gasa, neregularni izbori i ratovi – partnerima je izgubilo više prijatelja nego što ih je dobijeno unutar Unije (Popescu, Wilson). Pojedini autori čak navode da „susedi izigravaju Rusiju i EU na način na koji je Tito balansirao između Zapada i Istočnog bloka“.⁵⁰ Argumenti autora mogu se primeniti na slučaj Severnog toka, gde je Nemačka uvidela potrebu za diverzifikacijom ruta snabdevanja gasom, svesna potencijalnog problema u dobavljanju tog energenta preko Ukrajine. Takve situacije ilustrativne su i u smislu ugleda i prioriteta koji istočnoevropske zemlje imaju u zemljama Unije; kao i u slučaju Nemačke, kojoj je prioritet pouzdano snabdevanje gasom vlastitih građana, nacionalni i drugi interesi po međuvladinom principu kreiraju i stavove u drugim domenima koji se tiču i razvoja odnosa sa Ukrajinom i drugim zemljama regiona.

---

⁵⁰ Nicu Popescu & Andrew Wilson (eds.), *The Limits of Enlargement-Lite: European and Russian Power in the Troubled Neighbourhood – The neighbourhood's three crises (policy report)*, European Council on Foreign Relations, London, p. 25.

*Državna zastava u gradu Krivi Rog u centralnoj Ukrajini.
(Autor: Milan Soldatić)*

*Trg nezavisnosti (Маїдан Незалежності) u Kijevu.
(Autor: Milan Soldatić)*

3.

POLITIČKA ILUZIJA KAO NUSPOJAVA SUSEDKE POLITIKE

3.1. Politička iluzija i susedska politika

U politikološkom rečniku termin *iluzija* koristan je za razumevanje mnogih procesa i fenomena. I sama praktična politika ponekad se tumači kao veština služenja iluzijama, a posedovanje vlasti se poima kao značajan resurs koji omogućuje njihovu (zlo)upotrebu.⁵¹ Ovladavanje političkom veštinom i njenim instrumentima važni su elementi kojima se u manjoj ili većoj meri služe različite političke strukture, u nastojanju krojenja željene realnosti i kao adekvatne pozornice za plasiranje i sporovođenje određenih odluka. Dodatno, izgradnjom institucionalnih okvira vlasti omogućene su i trajne pretpostavke za održavanje političkih iluzija na određenoj teritoriji.⁵²

Osim država kao osnovnih nosioca političkih odluka, Evropska unija, kao po mnogo čemu jedinstveni naddržavni hibrid sa vlastitim strukturama vlasti, takođe može biti posmatrana kao korisnik političkih iluzija. Njene članice su vremenom stvarale i gradile zajednički institucionalni okvir kako bi podržale primenu normi i vrednosti koji utiču na ponašanje pripadajućih zemalja i njihovih građana. Ipak, osim država-članica, Unija poseduje i ambicije „izvoza“ svog političkog obrasca i njegovog „presadivanja“ u susednim državama, kako bi obezbedila adekvatan prenos svog uticaja na njihove odluke, o čemu je bilo reči i u prethodnom poglavlju. Evropski model se nastoji izvoziti pre svega u zemlje koje pripadaju politici proširenja, koje njegovim preuzimanjem i primenom pokazuju da su uspešno sprovele transformativni proces i adaptirale se na evropske metode, premda su sličnim zahtevima izložene i zemlje susedstva.⁵³ U toj politici se nastoji oblikovati postsovjetski

---

⁵¹ Dragan Simeunović (ed.), *Uvod u političku teoriju*, Institut za političke studije, Beograd, 2009, str. 64.

⁵² Ibid.

⁵³ Sandra Lavenex, "Concentric circles of flexible 'EUropean' integration", *Comparative European Politics*, Macmillan Publishers, Vol. 9, 4/5, 2011, p. 373.

evropski prostor, kao i drugi regioni, a obuhvaćene zemlje se ohrabruju da prihvate političku, ekonomsku i društveno-vrednosnu prevlast Evropske unije, preuzimanjem i primenom evropskih tekovina.

Ono što je važna razlika u odnosu na dve politike jeste činjenica da se radi o različitim domenima: zemljama u okviru pristupne politike prepoznata je perspektiva prijema i one prolaze kroz dugotrajni pristupni tok, dok zemljama u okviru susedske politike, o ma kojoj zemlji da se radi – bilo da je Maroko, Jermenija ili Ukrajina – mogućnost prijema u EU nikada nije formalno potvrđena. Dok su zemlje-kandidati izložene principu uslovljavanja i neophodnosti ispunjavanja niza zahtevnih kriterijuma kao uslov za stupanje u članstvo Unije, na zemlje iz politike susedstva se takvi principi isto primenjuju, iako oni nemaju za cilj da ih pripreme za članstvo.⁵⁴ Ukoliko bi se stvar postavila obrnuto, moglo bi se postaviti pitanje: zašto zemlje koje su deo susedske politike prihvataju da budu izložene uslovljavanju, diferencijaciji i drugim uslovima od strane Evropske unije, kada Brisel nije definisao dugoročnu političku perspektivu njihovih odnosa? Takođe bi se moglo postaviti i pitanje zašto Evropska unija koristi takve alate spram zemalja koje nije prepoznala kao svoje buduće članice?

3.2.Osećaj pripadnosti politici proširenja: privid ili obmana?

Sa stanovišta političke iluzije, nastojanja Evropske unije mogu se posmatrati dvojako: u smislu očuvanja *privida* određenog stanja, s jedne strane, ili, u nepovoljnijem scenariju, radi sprovođenja obmane, koja zapravo predstavlja vid namerne manipulacije.^{55, 56} U kontekstu ove publikacije, o političkoj iluziji kao instrumentu sprovođenja susedske politike, polemisaće se na primeru zemalja obuhvaćenih dimenzijom Istočno partnerstvo. Među istočne partnere Evropske unije ubrajaju se

⁵⁴ Maja Kovačević, "Evropska politika susedstva: izneverena očekivanja?" *Godišnjak Fakulteta političkih nauka*, Fakultet političkih nauka, Beograd, br: 09, 2013, str: 101-118.

⁵⁵ Dragan Simeunović (ed.), *Uvod u političku teoriju*, Institut za političke studije, Beograd, 2009, str: 64.

⁵⁶ Dragan Simeunović, „Hegelov doprinos političkoj teoriji u delu 'Estetika'“, *Srpska politička misao*, br: 4/2008, 2008, str: 130.

sledeće države: Moldavija, Ukrajina, Belorusija, Azerbejdžan, Gruzija i Armenija. Između *privida* i *obmane* postoje razmimoilaženja u smislu intenziteta, namere, metoda, ali i podudarnosti, naročito u pogledu ishoda, o čemu će dalje biti polemisano u narednim redovima.

U slučaju kada određena obećanja (u pravcu ostvarenja uređenog društva ili u nekom drugom kontekstu) nemaju poseban interesni cilj političkog iluzioniste, na delu je *privid*, kao manifestacija iluzije.⁵⁷ U kontekstu manjka dugoročnih političkih ciljeva za istočne partnere, može se polemisati o tome da se Evropska unija pomoću te dimenzije zapravo služi prividom integracije kako bi se „zamaglila“ perspektiva članstva tih zemalja. Po mišljenju autora ovog teksta, Brisel se služi prividom pristupnog procesa radi podsticanja istočnih suseda na sveobuhvatne reforme koje po obimu, instrumentima i terminologiji nalikuju onima iz politike proširenja, a u nedostatku drugačijeg razvojnog obrasca za taj region. Ukoliko se *privid* punopravne integracije istočnih suseda uzme kao hipoteza, naredno pitanje glasi da li postoji poseban interesni motiv iluzioniste – u ovom slučaju Brisela – da istraje na takvoj političkoj iluziji.

Prilikom zastupanja pravca da se radi o *prividu* integracije iza kojeg ne stoji posebna namera Evropske unije u pravcu istočnih partnera, najjači argument jeste da je problematičan razvoj političkih veza rezultat manjkave evropske strategije. Istočna dimenzija susedstva obiluje nekonzistentnostima i protivrečnostima, što je čini neefikasnom, te izostaju rezultati u pravcu zbližavanja Brisela i prestonica evropskih država postsovjetskog prostora. Pojam „partnerstva“, koji u teoriji pretpostavlja odnos jednakih, zapravo podrazumeva „presađivanje“ modela Unije u susednim zemljama, gde se recipijent normi faktički objektivizuje, te se teško može konstatovati paritet, već pre asimetrija, hijerarhijski odnos između dve strane. Na taj način nastaje paradoks, gde se međusobni odnosi, umesto da budu bar donekle ravnopravni, kao rezultat vršenja normativnog, političkog, ekonomskog i drugog pritiska Evropske unije, više kreću da se odlikuju paternalističkim tendencijama i obavezama jedne strane, nego partnerskom saradnjom u kojoj obe strane imaju prava i obaveze.

---

⁵⁷ Ibid, str. 130.

Ipak, premda ova konstatacija jeste tačna, objašnjenje da zemlje Istočnog partnerstva stagniraju u napretku „samo“ kao rezultat višesmislenih i zbunjujućih normi zvuči trivijalno, budući da se ograničava na neželjeno dejstvo (loše skrojenih) normi, lišeno dubljeg tumačenja. Objašnjenje o prividu integracije zemalja-partnera u Evropsku uniju na taj način bi bilo svedeno samo na posledice lošeg tumačenja problematičnih normi, odnosno pod standardnu problematiku političke semantike⁵⁸ – što ovde nije slučaj.⁵⁹

S druge strane, prilikom razmatranja stanovišta *obmane*, svest i delanje „iluzioniste“ usmereni su posebnim i ličnim interesima, te se stvara iluzija kod onih kojima je ona ciljno namenjena. Konstatovano je da manjkave norme Istočnog partnerstva oponašaju politiku proširenja, te da terminologija projekta poseduje i niz protivrečnosti, koje onemogućavaju adekvatnu primenu odredbi. Jedna od takvih nuspojava tiče se i perspektive članstva zemalja-partnera u Uniji – inače fundamentalnog pitanja koje odeljuje države koje pripadaju „regionu proširenja“ (tzv. Zapadni Balkan i Turska) od „istočnih partnera“ (Ukrajina, Jermenija, Moldavija itd). Da li je realno da je strategija Istočnog partnerstva do te mere manjkava da gotovo istovetno tretira obe grupe zemalja, faktički koristeći ambiciju obeju grupa da postanu članice Evropske unije?

Kad se govori o „iluzionisti“, u kontekstu ovog teksta pre svega se misli na Evropsku uniju kao kreatora susedske politike i njene istočne dimenzije, s obzirom da Brisel upotrebom terminologije, metoda i instrumenata proširenja kod istočnoevropskih suseda poput Ukrajine izaziva osećaj pristupnog toka koji će ishodomati članstvom u EU. Ipak, političkim iluzijama se služe i domaće elite; kako je spomenuto u prethodnom poglavlju, ponašanje vladajućih jednim bitnim delom zavisi od raspoloženja tj. naklonosti javnog mnjenja spram određene ideje, kao i od procene lične koristi za vladaoce u tom kontekstu.⁶⁰ Interes svake

---

⁵⁸ Ibid, str. 71.

⁵⁹ Detaljnije o stvaranju privida pristupanja Evropskoj uniji upotrebom terminologije i metoda politike proširenja objašnjeno je u poglavlju „Razvoj politike Istočnog partnerstva u kontekstu manjkavosti i izazova“ doktorske disertacije autora ove studije.

⁶⁰ Rachel Vanderhill, “The EU and Non-Accession States: The Cases of Belarus and Ukraine”, *Perspectives*, Institute of International Relations, Prague, No. 16/2, p. 58.

političke elite je opstanak na vlasti; u tom smislu, važno je da se taj aspekt osigura kod građana (npr. narativom o pristupanju EU u Ukrajini), dok se s druge strane to ne mora obavezno u praksi i sprovoditi. Važno je kontrolisati barem iluziju, ukoliko se ne može kontrolisati stvarnost.⁶¹ Primer za to je i vlada Janukoviča koja je sebe smatrala multivektorskom i bila otvorena spram više opcija razvoja, između ostalog i za evropski put. U praksi, ta vlada je najviše bila zabrinuta za vlastitu perspektivu opstanka na vlasti, te se u tom smislu i kolebala između Brisela i Moskve i vagala svoje opcije. U tom smislu se može govoriti o dvosmernoj iluziji, pre svega spram građana: Evropska unija svojim neizjašnjavanjem održava iluziju o mogućem članstvu Ukrajine, dok s drugog nivoa ukrajinske vlasti svoj dolazak na vlast pod parolom evrointegracija pravdaju kao da se radi o pristupnom procesu.

Istočni susedi nemaju perspektivu članstva u Uniji, budući da takva mogućnost nije eksplicitno pomenuta ni u jednom dokumentu. Ipak, primetno je da Brisel „kuketira“ sa tom idejom, kako bi naveo istočne države da mu se politički i ekonomski približe. Unija to sprovodi imitacijom politike proširenja, svesna velike transformativne moći pretpripravnih reformskih procesa iz iskustava Centralne Evrope, iza koje je stajala perspektiva članstva u EU, kao nagrada za izuzetno komplikovano usklađivanje sa njenim normama. U nedostatku ideje na koji način da motiviše zemlje-partnere na prolazak kroz politički i ekonomski iscrpljujuć proces bez srazmerne nagrade, Brisel svesno dozvoljava različita tumačenja u pogledu prijema postsovjetskih država u EU, poznajući probleme motivisanja građana tih zemalja. Svesno dopuštanje takvih interpretacija predstavlja manipulaciju, odnosno, političku obmanu.

Evropska unija koristi manjkave termine zarad relativizovanja perspektive prijema postsovjetskih država, svesna da je suština oblikovanja političko-ekonomskog modela tih zemalja upravo u primeni pretpripravnih kriterijuma, koji se u istočnoevropskoj dimenziji oponašaju.⁶² Ipak, primena kriterijuma nije zadovoljavajuća, s obzirom

⁶¹ Dragan Simeunović, „Hegelov doprinos političkoj teoriji u delu ‘Estetika’”, op. cit., str. 133.

⁶² Heather Grabbe (ed.), *The EU's Transformative Power. Europeanisation through Conditionality in Central and Eastern Europe*, Palgrave, London, 1, 2006, pp. 200-208.

da ni podsticaji nisu zadovoljavajući. Brisel ne demantuje želje pojedinih istočnih suseda da mogu da postanu članice EU, što je možda neodgovorno, ali je ciljno usmereno: takva iluzija, ili obmana, može da pruži dodatni podsticaj susedima da se (neodređeno dugo) transformišu u evropski „spoljni krug prijatelja“.⁶³ Poenta nije da se susedima omogući što veće učešće u evropskim politikama (to zapravo nije ni poželjno, posebno ne na nivou evropskih institucija s pravom odlučivanja, već pre deluje da je Uniji kao regionalnoj sili potrebna neka vrsta *Cordon sanitaire* ka istoku. Iako bi EU uživala prednosti bliskih političkih i ekonomskih veza sa svojim privilegovanim susedima, čije je promene podsticala u skladu sa svojim obrascem, s druge strane, Unija ne bi dozvolila tim zemljama da utiču na proces odlučivanja unutar evropskog sistema – jer je ta privilegija ograničena samo na članice.

Osim toga, nedostatak političke volje u Evropskoj uniji za integracijom zemalja-partnera vrlo je prisutan – u određenoj meri i kao rezultat uverenja da postsovjetski region predstavlja područje delovanja Moskve, s kojom brojne države-članice imaju izuzetno razvijenu saradnju. Ne može se reći da su takvi stavovi zemalja Unije bez osnova, jer Rusija zaista ima niz geopolitičkih projekata za zemlje postsovjetskog prostora – a na primerima sukoba u Ukrajini i Gruziji očito je da je vrlo spremna da stane u odbranu onog što smatra za svoj tradicionalni domen delovanja. Pored toga, evropsko neuvažavanje bilo kakvog prisustva Rusije, pored susedske politike, odražava se i na politiku proširenja, energetske politiku i na brojne druge aspekte, što treba da bude prevaziđeno radi normalizacije i poboljšanja perspektiva razvoja u nizu oblasti.⁶⁴

Za autora ove publikacije, u kontekstu prethodnih redova se može reći da se Evropska unija služi i iluzijom (o pristupanju), putem simuliranja pristupnog procesa, i obmanom, time što zemljama iz politike susedstva zvanično ne odriče perspektivu članstva, iako se neke od njih, poput Ukrajine ili Moldavije koje su u političkom smislu najambicioznije,

---

⁶³ Elisabeth Johansson-Nogués, “A ‘Ring of Friends’? The Implications of the European Neighbourhood Policy for the Mediterranean”, *Mediterranean Politics*, Vol. 9, No. 2, 2004, pp. 240-247.

⁶⁴ Stanislav S. Stojanović, Branislav Đorđević, „Svetsko društvo rizika i zaštita nacionalnih interesa Republike Srbije“, *Međunarodni problemi*, Institut za međunarodnu politiku i privredu, Beograd, br. 4, 2017, str. 471.

tome u nekom trenutku nadaju i to im nominalno predstavlja dugoročni politički prioritet.⁶⁵ Ohrabrivanje narativa o evropskoj perspektivi na koju se lideri u istočnoj Evropi često pozivaju, iako sama Unija nema strategiju širenja na zemlje izvan politike proširenja, graniči se s obmanom imajući u vidu nedostatak političke volje da se prijem tih zemalja čak i na hipotetičkom nivou uopšte razmotri. Služenje elementima pristupne politike usmereno je ka transformaciji suseda u zemlje po modelu Evropske unije, ali je *nuspojava* takvog tretiranja stvaranje osećaja o pristupanju EU onih suseda koji su ispunjavanju uslova najviše posvećeni, poput Ukrajine.

3.3. Iluzija kao „igra poverenja“

Privid i obmana razlikuju se i u kvalitetu zasnovanosti i sposobnosti zasnivanja.⁶⁶ Činjenica da su obmane ponekad uspešnije od privida ne implicira i da su vrednosno superiornije. Obmana predstavlja vid namerne manipulacije, kojom se istina iskrivljuje do mere da postaje svoja suprotnost. Upravo to „skretanje“ u odnosu na istinu potencijalno utiče na povremeni uspeh i trajanje obmana u odnosu na situacije privida. Zapravo, privid, koji predstavlja „estetiziranje“ određenog fenomena, možda je više u sprezi sa realnošću, pa i vrednostima, jer ne postoji namera da se istina napusti.⁶⁷ U slučaju privida, kao namernog ulepšavanja određenih pojava, do istine se može verovatno lakše proniknuti, s obzirom da ona nije tendenciozno i sistematski „odguravana“ u potpuno drugom pravcu, kao kod obmana.⁶⁸ Utoliko je obmana teži „moralni delikt“, jer, jednom kad se razotkrije, vodi urušavanju konstruisane stvarnosti, ali i kompromitovanju čitavog konteksta i opšteg gubitka poverenja, za razliku od privida, gde se ne mora menjati čitava paradigma, već pre pristupi i varijacije u načinu posmatranja.

⁶⁵ Andrew Gardner, *Ukraine, Georgia and Moldova sign EU deals*, Politico, Washington, 27 June 2014, Internet, <https://www.politico.eu/article/ukraine-georgia-and-moldova-sign-eu-deals/>, 10/07/2019.

⁶⁶ Dragan Simeunović (ed.), *Uvod u političku teoriju*, op.cit, str. 64.

⁶⁷ Ibid.

⁶⁸ Dragan Simeunović, „Hegelov doprinos političkoj teoriji u delu ‘Estetika’“, op. cit., str. 133.

Svojim *obmanjivanjem* zemalja Istočnog partnerstva Evropska unija rizikuje da trajno izgubi njihovo poverenje. Nezainteresovanost pojedinih zemalja-partnera možda odražava i njihovu razočaranost evropskom ponudom. To dokazuje primer okretanja Jermenije i Belorusiji saradnji sa zemljama Evroazijske unije, što je Evropska unija tek nakon neadekvatne reakcije na ukrajinsku krizu korigovala i odlučila da pokuša da obnovi saradnju sa tim zemljama. Azerbejdžan nije zainteresovan za političke ustupke, već da saradnja sa Unijom bude prevashodno ekonomska; slično je i sa Jermenijom, koja je prva članica Evroazijske unije kojoj je dozvoljeno da potpiše posebnu vrstu partnerskog sporazuma sa Evropskom unijom. S druge strane, bivši ukrajinski režim pokušao je da se otkloni od učešća u projektu partnerstva sa Evropskom unijom, nakon što je procenio da je saradnja sa Rusijom lukrativnija; ipak, došlo je do nasilne smene režima i revitalizacije ideje o evrointegracijama u toj zemlji.

Primenjeno na ukrajinski slučaj, u kontekstu građanskog rata u zemlji i dramatičnog pogoršanja političke situacije nakon loših odluka rukovodilaca, prozapadnom režimu ne preostaje ništa drugo nego da izjavi (jednostranu) lojalnost evropskoj ideji, na bazi koje je i izabran, nakon rušenja Janukovičevog režima. Održavanje iluzije o evropskoj perspektivi Ukrajine aktivno se sprovodi: Vlada tvrdi da namerava da aplicira za članstvo u EU nakon 2020. godine – bez obzira na činjenicu da prijava za prijem u Uniju predstavlja vrlo komplikovanu stepenicu i za zemlje koje su obuhvaćene politikom proširenja, a za koje barem postoji procedura u takvom slučaju. Prijava „trećih zemalja“ poput Ukrajine nije predviđena. Čak i među zemljama proširenja, Srbija je nakon izuzetno zahtevnih reformi koje su trajale čitavu deceniju tek krajem 2009. godine uspela da podnese kredibilnu aplikaciju za članstvo.

Zamor od proširenja i upućenost Unije na svoje interne probleme funkcionisanja pomeraju naviše prag nakon kojeg države mogu biti spremne na preuzimanje obaveza članstva u Evropskoj uniji. Takav trend deluje dovoljno destimulativno i za zemlje koje se pripremaju na prijem u budućnosti – a kamoli za one države kojima takva perspektiva nikada nije formalno ni obećana. S druge strane, dok se ne donese odluka da li će zaista doći do formalnog apliciranja za članstvo Ukrajine proći će još godina, nakon kojih bi mogla biti i javno razjašnjena iluzornost takvog spoljnopolitičkog kursa. U međuvremenu, pak, iluzija bi mogla da posluži

u motivisanju građana i institucija za pristanak na sveobuhvatni, zahtevni korpus reformi. Takav stav podržan je i tezom da je politici (tj. njenim predstavnicima) više stalo do iluzije nego stvarnosti, jer ovom prvom može da upravlja po svom nahođenju.⁶⁹ Ipak, valja imati u vidu da je Narandžasta revolucija bila kratkog daha, te se isto može desiti i njenoj društvenoj „reinkarnaciji“ jednu deceniju kasnije. Signal u tom pravcu je dramatičan gubitak proevropskog Petra Porošenka na predsedničkim izborima 2019. godine sa svega oko jedne četvrtine osvojenih glasova, što se pripisuje oslanjanju samo na konzervativne birače i geslo njegove kampanje „Vojska, jezik, vera“.⁷⁰ Slogan dočarava proces nacionalne konsolidacije koji se odvija u celom drugom delu aktuelne decenije: vojna ikonografija aludira na nameru povratka izgubljenih teritorija, upotreba ukrajinskog jezika je postala obavezna, što izaziva kontroverze u brojnim regionima, a priznanje Pravoslavne crkve Ukrajine od strane Vaseljenske patrijaršije treba da i u duhovnom pogledu osigura suverenost zemlje.

Dodatan motiv za nastavak procesa političkog privida i obmane proističe i iz straha od stvarnosti.⁷¹ To se može konstatovati za obe strane koje učestvuju u procesu obmane, tj. zloupotrebe ideje o integraciji u Evropsku uniju. Sa strane EU radi se o strahu da bi njena strategija mogla biti okarakterisana poput alegorije o „caru koji je go“: Brisel nema održivu, promišljenu strategiju za zemlje-partnere, koja bi mogla adekvatno da ih motiviše da postanu njen „sanitarni kordon“ i prostor neometanog evropskog uticaja u sferama za koje je Unija zainteresovana. Iako je s pravnog stanovišta potpuno jasno da ideja prijema nije predviđena, strahuje se da bi decidnim odbijanjem iluzorne perspektive o članstvu zemalja-partnera njihova motivisanost bila znatno osujećena. Takođe, u takvom slučaju bi se moglo postaviti legitimno pitanje šta Brisel zapravo nudi – što je ono što Unija nastoji da izbegne, insistirajući na obavezama druge strane (što je paradoksalno – iako partnerske relacije podrazumevaju i paritetan obim dužnosti), a ne razjašnjajući vlastite namere, podsticaje i moduse delovanja.

---

⁶⁹ Ibid, str. 65.

⁷⁰ Euromaidan Press team, *Why Poroshenko lost*, Euromaidan Press, Kiev, May 2019, Internet, <http://euromaidanpress.com/2019/04/27/why-poroshenko-lost-to-zelensky-ukraine-elections/>, 01/07/2019.

⁷¹ Dragan Simeunović (ed.), *Uvod u političku teoriju*, op. cit., str. 65.

U tom smislu može se govoriti o stvaranju *obaveze verovanja*, koja je vidljiva u formi institucionalnog i drugog pritiska zemalja-partnera.⁷² Ukrajinu i ostale zemlje Brisel podstiče i pritiska da *veruju* u perspektivu integracije (u okviru susedske politike/proširenja), da preuzimaju norme, menjaju institucije i principe vladanja u skladu s tekovinama Evropske unije. Namerno se kreira svest o iluzornosti suprotstavljanja nadmoćnoj strani⁷³ (gde je „prevlast“ takođe u sukobu sa simetrijom odnosa nekog partnerstva), što se čini posredstvom sile, percepcije i terminologije koju Brisel upotrebljava. Na tragu Hobsovog stava da od percepcije nečije moći zavisi i njena veličina u smislu njene upotrebne vrednosti⁷⁴ zaista se u određenoj meri može govoriti o stvaranju „podaničkog odnosa“ između Unije i zemalja-partnera. U kontekstu briselske terminologije, sredstvo za takav odnos jeste princip uslovljavanja, putem kojeg se odvija nametanje vrednosti, koje je praćeno podupiranjem percepcije o nadmoći evropskih principa. Takav odnos omogućen je pristankom slabijeg aktera, a moć koja se primenjuje u službi je „budućeg zajedničkog *uređenog prostora*“. Ipak, i ovde se može primeniti Makijavelijeva konstatacija da iluzija nije večna, odnosno da je ljude teško održavati u ubeđenju.⁷⁵

U momentu krize iluzije nastupa sila, što može pomoći održavanju vlasti, ali vodi rasipanju privida ili obmane.⁷⁶ Ova stavka može se posmatrati iz ugla rusofonog stanovništva istočne Ukrajine. Podrška Evropske unije nasilnom uklanjanju Janukovičevog režima, kao posledica njegovog odbijanja da potpiše Sporazum o pridruživanju, doprinela je polarizaciji ukrajinskog društva.⁷⁷ Veliki deo stanovništva te zemlje nije se protivio odluci Janukovičevog režima da se bliže veže za Rusiju, koja

⁷² Dragan Simeunović, „Hegelov doprinos političkoj teoriji u delu ‘Estetika’“, op. cit., str. 133.

⁷³ Dragan Simeunović (ed.), *Uvod u političku teoriju*, op. cit., str. 100.

⁷⁴ Ibid.

⁷⁵ Ibid, str. 66.

⁷⁶ Ibid.

⁷⁷ Maksym Romensky, Viktoria Spaiser, Thomas Ihle & Vladimir Lobaskin, “Polarized Ukraine 2014: opinion and territorial split demonstrated with the bounded confidence XY model, parametrized by Twitter data“, *Royal Society Open Science*, Cornell University, Ithaca, 2018, p. 2.

je zauzvrat obećala izdašnu ekonomsku i drugu pomoć Kijevu. Evropska unija uočila je opasnost da ključna zemlja u okviru njene susedske politike – Ukrajina – trajno isklizne iz evropskog „zamišljenog prostora“, što bi obesmisllilo projekte Unije u tom regionu. Brisel je stoga netaktično podržao nasilnu smenu režima koja je usledila, u nadi da je lojalnost Ukrajine na taj način osigurana. Međutim, ispostavilo se da je takva intervencija bila uvod u građanski rat u toj zemlji, u kojoj su rusofoni stanovnici sebe počeli da percipiraju kao građane drugog reda (uz podsticanje Moskve), jer im je pripisivana moralna odgovornost za sve loše postupke prethodnog proruskog režima. Takvoj atmosferi doprineo je i sastav prelazne ukrajinske vlade, koja je u svoje redove uvrstila i otvoreno ksenofobične političke lidere,⁷⁸ kao i ukidanje prava na korišćenje ruskog kao službenog jezika širom zemlje.⁷⁹ Na ovaj način potpirena je polarizacija u ukrajinskom društvu, jer je Brisel podržao privremenu prozapadnu vladu, a time izgubio poverenje velikog dela stanovništva na istoku, koji su faktički „odgurnuti“ u pravcu Rusije.

Nasilni razvoj događaja i eskalacija sukoba na istoku zemlje produbili su jaz između proruskog i ukrajinskog stanovništva. U tom smislu je korisna teza da oni koji veruju u iluziju neće ustati protiv njenog glavnog korisnika i idejnog tvorca.⁸⁰ Prelazna vlada i stanovništvo centralne i zapadne Ukrajine nisu ustali protiv briselske strategije, jer im je prijemčiv sklad između obmane i njihovog ponašanja. Međutim, u zemlji se desio građanski rascep, jer je stanovništvo regiona Donbas, pa i Krimea, pokrenulo pobunu protiv iluzije kad je nastupio ključni momenat – nakon prevrata u Kijevu. Brojno rusofono stanovništvo Ukrajine izgubilo je veru u iluziju o evrointegracijama, i kao akt otpora odlučilo da ne prizna novi ukrajinski režim kao legitiman. Iz perspektive odmetnutih regiona koje je odlučilo da oformi svoje zasebne vlasti, može se konstatovati da je nerespektovanje vrhovne vlasti Ukrajine, barem za

---

⁷⁸ Dieter Spori, *EU's acceptance of Ukraine's radical Svoboda party is shameful*, Euroactiv, 2014, Internet: <http://www.euractiv.com/sections/global-europe/eus-acceptance-ukraines-radical-svoboda-party-shameful-301110>, 30/06/2019.

⁷⁹ RBTH, *Ukraine abolishes law on languages of minorities, including Russian*, Russia Beyond The Headlines – Rossiskaya Gazeta, Moscow, 2014, Internet: http://rbth.co.uk/news/2014/02/23/ukraine_abolishes_law_on_languages_of_minorities_including_russian_34486.html, 01/06/2019.

⁸⁰ Dragan Simeunović (ed.), *Uvod u političku teoriju*, op.cit., str. 66.

sad, zaista označilo njenu „smrt“⁸¹ u pogledu mogućnosti vladavine nad tim teritorijama i tamošnjim stanovništvom. S druge strane, rat koji ukrajinski režim vodi predstavlja pokušaje da se politička iluzija „prelije“ na regione gde je ona odbačena, i gde se već kreiraju autonomne ideje – „paralelni život“ - u odnosu na ostatak zemlje.

U teorijskom smislu prevrat u Kijevu se donekle može percipirati kao vid gradskog ustanka,⁸² s obzirom na aspekt upotrebe sile i održanu ofanzivnost. S druge strane, taj čin je možda pre moguće tumačiti u kontekstu političke revolucije, koja nije modus osvajanja vlasti, već teži izmeni načina vladavine, s idejom o progresivnom napretku i učešću masa. Proklamovana su nastojanja za izmenom načina vladavine u Ukrajini, u skladu s kriterijumima procesa evrointegracija, čime se želi načiniti zaokret spram ideje o produblivanju saradnje s Moskvom. Ambicije su visoke: politički preobražaj zemlje nastoji da postepeno bude dopunjen i elementima socijalne revolucije, koja podrazumeva sveobuhvatne izmene u društvu. Ipak, treba imati u vidu da je Narandžasta revolucija u Ukrajini prethodno završena tek na nivou političke revolucije, ne uspevši da transformiše sistem i društvo, što je posledica i razilaženja među prozapadnim političkim vođama, što se može ponoviti.⁸³ S druge strane, na istoku Ukrajine konflikt je započet u kontrarevolucionarnom maniru, da bi u međuvremenu evoluirao u borbu za samostalnost regiona od centralne vlasti, u pokušaju „samoodržanja“ rusofonih zajednica. Premda takve korake veći deo sveta ne priznaje, zasebno postojanje tih zajednica vremenom ih udaljava od ukrajinske matice.

3.4. O problemima obmane

Politika jeste česta oblast porekla iluzionizma, a prilikom traganja za „željenom“ iluzijom nastupaju promene njihovog predstavljanja, kao i izmene aktera.⁸⁴ Ipak, u potrazi za „savršenom“ obmanom valja se

---

⁸¹ Ibid.

⁸² Dragan Simeunović (ed.), *Teorija politike – rider*, Udruženje „Nauka i društvo“, Beograd, 2002, str. 178-181.

⁸³ Tatiana Zhurzhenko, *What is left of the Orange Revolution?* Eurozine, Vienna, 23 March 2006, Internet, <https://www.eurozine.com/what-is-left-of-the-orange-revolution/>, 01/07/2019.

⁸⁴ Dragan Simeunović (ed.), *Uvod u političku teoriju*, op. cit., str. 67.

podsetiti da nijedna ne može pretendovati na apsolutnu društvenu prihvaćenost, odnosno, da će uvek postojati oni koji dovode u pitanje njen kredibilitet. U kontekstu ukrajinskog primera, kao opšta iluzija može se koristiti aktuelni diskurs o evrointegracijama postjanukovičevih režima u toj zemlji. Suprotstavljenost toj iluziji tretira se gotovo kao *bogohuljenje*, kao otpor „uzvišenoj“ ideji koje moraju imati i opštu podršku – pa i onih građana koji odbijaju da prihvate način dolaska na vlast i politički program aktuelne ukrajinske vlade.⁸⁵ Ipak, veliki deo rusofonog stanovništva širom Ukrajine evropsku političku intervenciju u percipirao kao nametnuti pravac, čime je kriza produbljena.

Idejnost predstavlja važan izazov politike kao podneblja korišćenja iluzije; ona omogućava kreiranje osnova za opstanak i trajnost iluzije, jer ona mora da objedini ideje i stvarnost.⁸⁶ Ipak, od trenutka kada iluzija nestane, neophodno je osmišljavanje nove, jer su političari svesni činjenice da građani često poistovećuju nosioce iluzija sa njihovim ostvarenjem. Drugim rečima, ispunjavanjem (ili nestankom) iluzije u kojoj su njeni nosioci imali glavnu ulogu, vođe rizikuju da budu odbačeni u korist novih političara i njihovih iluzija.

Ipak, treba razlikovati iluziju koja ima funkciju orijentira, potpore ka određenom cilju, od one koja nema perspektivu ostvarenja i u službi je svog samoodržanja.⁸⁷ U ukrajinskom slučaju stiče se utisak da je bitno trajno održavanje obmane o integraciji te zemlje u Evropsku uniju, budući da formalna perspektiva njenog prijema ne postoji, niti je moguća za duži niz godina koji predstoje. Iako se u suštini radi o iluziji koja je već oprobana od strane više generacija ukrajinskih političara, stiče se utisak da je u Briselu prepoznato da je neophodna konsolidacija ukrajinskog prozapadnog političkog spektruma, koji ne sadrži predstavnike ruskog naroda (koji se posmatraju kao neka vrsta „trojanskog konja“ u aktuelnom političkom procesu).

U okviru procesa jezičke emancipacije, ukrajinski jezik dobio je status jedinog zvaničnog jezika u zemlji, pri čemu su svi zaposleni u javnoj upravi u obavezi da se njime služe, što nailazi na otpore u velikom delu

---

⁸⁵ Ibid.

⁸⁶ Ibid.

⁸⁷ Ibid.

društva.⁸⁸ Prema rezultatima istraživanja Kijevskog međunarodnog instituta za sociologiju, građani koji se u podjednakoj meri ili prvenstveno služe ruskim jezikom čine preko polovine stanovništva zemlje (i to ne računajući okupirani Krim i Sevastopolj, kao i otepljene delove Donbaške oblasti).⁸⁹ Takvi koraci produbljuju ionako visoku polarizaciju koja postoji u ovoj etnički složenoj zemlji.

U srži konflikta u otepljenim oblastima Ukrajine jeste odbacivanje legitimnosti aktuelnog režima i njegovog spoljnopolitičkog kursa.⁹⁰ Nepriznavanjem vlasti kao legitimne narušava se dobrovoljni osnov po osnovu kojeg se upravlja državom u ime građana. Pobunjeno stanovništvo i njihova rukovodstva smatraju da priklanjanje evrointegracijama po štetu odnosa sa Rusijom predstavlja poguban rezultat vere u obmanu o evropskoj budućnosti Ukrajine. Izmirenje između iluzije i stvarnosti otežano je u okolnostima kad obe strane insistiraju da su baš one nosioci ostvarivih političkih ideja. To otežava spoznaju istine, kao i izmirenje u ratom raspolućenoj i polarizovanoj postmajdanskoj Ukrajini.

Iluzije su i put ka „obogotvorenju“ različitih nivoa vlasti, a uzvišene ambicije, poput „evropeizacije“ mogu predstavljati i personifikaciju želje za što većom vlašću ili uticajem.⁹¹ Uzvišena misija u politici namenjena je kreiranju što neupitnije podrške u vršenju vlasti i „disciplinovanom“ praćenju određenog političkog kursa. U ovom svetlu može se posmatrati svojevrsna misionarska uloga Evropske unije u zemljama susedstva. Njena zalaganja za evropeizacijom ukrajinskog i postsovjetskog podneblja

---

⁸⁸ Reuters, *Ukraine passes language law championed by outgoing president*, CNA, 26 April 2019, Internet, <https://www.channelnewsasia.com/news/world/ukraine-passes-language-law-championed-by-outgoing-president-11478306>, 01/07/2019.

⁸⁹ Kyiv International Institute of Sociology (KIIS), *Thoughts and views of the population on teaching the Russian language in Ukrainian-speaking schools and granting autonomy as a part of Ukraine to the uncontrolled territories of Donbas*, Kiev, March 2019, Internet, <https://www.kiis.com.ua/?lang=eng&cat=reports&id=832&page=1&t=10>, 10/07/2019.

⁹⁰ Mahdi Darius Nazemroaya, *A Distorted Lens Justifying An Illegitimate Ukrainian Government*, Global Research, 18 March 2014, Internet, <https://www.globalresearch.ca/a-distorted-lens-justifying-an-illegitimate-ukrainian-government/5374043>, 10/07/2019.

⁹¹ Dragan Simeunović (ed.), *Uvod u političku teoriju*, op. cit., str. 100.

pravda se potrebom za stvaranjem jedinstvenog političkog, ekonomskog, vrednosnog i kulturnog političkog prostora i objedinjavanjem kontinenta. Kao jedan od najuspešnijih „mirovnih projekata“, Unija pomaže i u prevazilaženju sukoba, insistirajući na dimenziji dobrosusedskih odnosa, načelima vladavine prava i razvoju demokratskih institucija, zarad otklanjanja konfliktnog potencijala na unutrašnjem i spoljnom nivou i osiguranja predvidivijih ekonomskih i političkih procesa. S jedne strane, deo ovih „uzvišenih“ ciljeva prelijeva se i na prozapadne političke vođe u Ukrajini, jer prethodni režim nije dobio nedvosmisleni podršku Brisela u „uspostavljanju demokratske države“.

Ipak, s druge strane, iluzija jeste kompromitovana činom podrške Brisela nasilnom prevratu u Kijevu od strane nejake proevropske opozicije, što je bio presudni momenat u produblivanju građanskog sukoba, koji se proširio na istok i jug zemlje. Mirotvoračke ambicije Evropske unije su u mnogim delovima Ukrajine viđene kao politički cinizam, počev od netaktičnog mešanja EU u kontekstu ukrajinske krize, do insistiranja na kriterijumima koji su u velikoj meri neprimenjivi, naročito u oblastima koje su izvan kontrole ukrajinske vlade. Od evropskog pokušaja privlačenja Ukrajine u svoju orbitu, putem obmane koja uslovljava njenu integraciju nizom kriterijuma, svojim neadekvatnim angažmanom Brisel je doprineo podeli društva, što je kulminiralo izbijanjem rata i otepljenjem više teritorija od centralne vlasti u Kijevu. U međuvremenu je prelazna vlada, koja je uz podršku EU preuzela poluge vlasti nakon prevrata (što je izazvalo krizu legitimiteta), na parlamentarnim i predsedničkim izborima koji su raspisani nakon više meseci, vlast osvojila pod fasadom legalnosti⁹² – doduše, samo u područjima koja se nalaze van ratnih dejstava, dok milioni glasača na istoku nisu bili u mogućnosti (ili nisu želeli) da glasaju. U tom smislu donekle je upitno u kojoj meri je ispoštovan princip pluraliteta na izborima nakon svrgavanja Viktora Janukoviča.

3.5. Opravdanje rata kao podupiranje političke iluzije

Uprkos nespretnoj političkoj intervenciji Evropske unije u ukrajinskoj krizi, neophodno je istrajati na iluziji o integraciji (celovite teritorije)

---

⁹² Ibid, str. 107.

Ukrajine, radi održanja njene transformativne moći. Takva logika u neskladu je sa ratnim dejstvima na istoku zemlje, kao i sa inherentnim nagonom svake države za samoodržanjem, kao njenim iskonskim prioritetom. Imajući u vidu i logiku politike proširenja da zemlja sa problemima u teritorijalnoj celovitosti te izazove mora da prevaziđe radi dubljih integracija, paradoksalno je da EU, koja je doprinela gubitku teritorija i ljudskih života u Ukrajini, može da koristi i taj argument čak i u slučaju krajnje hipotetičkog priznavanja perspektive članstva te zemlje na dugoročnom planu. Naravno, i u tom slučaju bi se radilo o političkoj iluziji Evropske unije, jer povraćaj teritorijalne celovitosti Ukrajine i obnavljanje suverenosti na čitavoj teritoriji nije izvesno, ali bi se tako „barem“ dodatno prikrila nevoljnost Brisela da tu zemlju zaista i uvrsti u svoje redove jednog dana. „Prebacivanje lopte“ u dvorište drugih zemalja po sličnim pitanjima nije neuobičajeno ni u politici proširenja; dugogodišnje razmirice između Skoplja i Atine ili Beograda i Prištine su indikativni u tom smislu.

Obmana o integraciji Ukrajine morala je da bude dopunjena u skladu sa dramatičnim pogoršanjem političke situacije. Istina, sporazum o pridruživanju između EU i Kijeva jeste potpisan, ali je odmah zamrznut usled ratnih zbivanja.⁹³ Na taj način je Brisel „potvrdio“ svoju privrženost evropskoj budućnosti Ukrajine, u pokušaju amnestiranja svojih prethodnih poteza, a potpisivanje takvog akta sa Kijevom predstavljeno je kao gotovo civilizacijsko postignuće, iako slični sporazumi postoje i sa drugim zemljama. Takav postupak je u skladu sa percepcijom nepogrešivosti evropskih vođa, koji nastoje da očuvaju iluzornu prirodu istočne dimenzije susedske politike u pogledu mogućnosti članstva. Obećanje Brisela, iz evropske perspektive, *jeste* ispunjeno; na Ukrajini je da ispuni uslove radi odmrzavanja sporazuma o pridruživanju, kao jednog od garanta njene evropske budućnosti.⁹⁴ Preduslov za primenu trgovinskog sporazuma navodio je i potrebu za prekidom ratnih dejstava

---

⁹³ Speck Ulrich, *Postponing the Trade Agreement With Ukraine: Bad Move, EU*, Carnegie Europe, Brussels, 2014, Internet, <http://carnegieeurope.eu/publications/?fa=56795,01/07/2019>.

⁹⁴ Iako ni taj dokument, kao ni drugi koji se tiču zemalja susedske politike, ne predviđa perspektivu članstva u Evropskoj uniji, čak ni na hipotetičkom nivou. Ipak, opširne i nedovoljno precizne floskule poput „evropskog puta“ ili „evropske perspektive“ imaju široku primenu u susedskoj politici, upravo u cilju relativizacije dugoročnih političkih ishoda, koji nisu definisani.

u Ukrajini, ali nigde u ugovoru se ne pominje na koji način Kijev može/treba da obezbedi primenu odredbi u nizu regiona koje su pod kontrolom pobunjenika. Održavanje iluzije da od Kijeva zavisi ispunjavanje uslova za evrointegracije u službi je otklona Evropske unije od svoje kontroverzne uloge u produbljivanju ukrajinske krize. Na taj način Unija jednodobno podržava i iluzorni stav da se u slučaju susedske politike radi o „dobrovoljnom“ prihvatanju evropske ideje, odnosno da EU *ne* primorava treće zemlje da joj se priklone.

Ipak, takva iluzija šteti proevropskim vlastima, koje su se obrele bez vojno-bezbednosne i druge pomoći saveznika u vođenju rata na teritoriji Ukrajine, suočen sa otporom rusofonog stanovništva u nizu oblasti, gde čak i primena ukrajinskih zakona – a kamoli međunarodnih sporazuma sa „omraženom“ EU – u momentu pisanja ove studije nije izgledna. Svesna svoje uloge u produbljenju konflikta i neophodnosti održanja političke iluzije, Evropska unija odlučila je da u mnogim aspektima ukrajinske krize „upadljivo ćuti“. U kontekstu građanskog rata u istočnoj Ukrajini rezultat je takav da EU ne osuđuje nasilne akte ukrajinske vojske (i brojnih dobrovoljaca), dok s druge strane „separatiste na istoku“ i Rusiju vidi kao krivce za dinamiku sukoba. U tom smislu se može polemisati da li Brisel ignoriše zločine sa ukrajinske strane, svestan da toj zemlji ne može (i ne želi) da pomogne na drugi način. Taj stav „pomaže“ i udaljavanju Kijeva od rivalske Rusije. Iluzijom o povratku teritorija proevropski orijentisanoj Ukrajini, EU učestvuje u podsticanju na obračun sa neprijateljima (tj. „krivcima“)⁹⁵ i pomaže u otklanjanju njihovog stida zbog činjenja raznih nedela u uzvišeno ime ukrajinske države, odnosno politike evropskog puta. Na taj način se ujedno doprinosi i stvaranju mita o „čistoti odbrambenog rata“ (koji je tokom 90-ih uticao na percepciju sukoba i u ratom zahvaćenoj Jugoslaviji).⁹⁶

Podrška planovima ukrajinske vlade za reintegracijom otcepljenih oblasti pruža se u odsustvu plana na koji EU može adekvatnije da utiče na rešenje ukrajinske krize. S druge strane, Brisel formalno ni nema obaveze prema zemlji koja spada u red „trećih država“, koje nemaju

---

⁹⁵ Dragan Simeunović (ed.), *Uvod u političku teoriju*, op.cit, str. 68.

⁹⁶ Savo Šrbac, *Prijava*, Bilten, Dokumentaciono informacioni centar Veritas, Beograd, jun 2007, Internet, http://www.veritas.org.rs/wp-content/bilteni/Bilten_112.pdf, 01/07/2019.

perspektivu članstva u EU – iako se godinu dana ranije Unija ishitreno osetila „obaveznom“ da podrži nasilnu smenu Janukovičevog režima, smatrajući taj čin u velikoj meri dovoljnim za početak evropeizacije zemlje. Zbog svojih grešaka u ukrajinskoj krizi, EU je nakon eskalacije krize pokazala spremnost da ima ulogu „objektivnog posmatrača“ koji ne može nositi čak ni *moralnu* odgovornost za eskalaciju krize u Ukrajini, bez obzira što je ta situacija usledila upravo kao rezultat briselske iluzije da Kijev ima „evropsku budućnost“.

Naučno opravdavanje rata i nasilja povezanih sa političkom iluzijom neretka su pojava prilikom sukoba.⁹⁷ Sila predstavlja neminovni deo politike, ali je potrebno iluzorno je predstaviti kako bi bila moralno prihvatljivija i „naučno“ opravdanija. Istorijska nauka svakodnevno se (zlo)upotrebljava u kontekstu ukrajinskog građanskog sukoba. Kao modus diskvalifikacije protivnika, često se pribegava analogijama sa Velikim otadžbinskim ratom (odnosno Drugim svetskim ratom na području SSSR-a), gde se rivalu pripisuju osobine nacista i kolaboratora, odnosno staljinista, zavisno od toga o kojoj se strani u sukobu radi.⁹⁸

Na taj način se želi doprineti homogenizaciji i ujedinjenju nacije u pokušaju kreiranja iluzije o opravdanom ratu; takođe, time se i motivišu građani da aktivnije podrže napore svojih političkih vođa. Rat u Ukrajini dodatan je instrument za legitimizaciju postjanukovičevskih vlada, koje zemlju brane od agresora i „unutrašnjih neprijatelja“.⁹⁹ Takođe, domeni kulture i umetnosti vrlo su podložni političkom uplivu i mogu imati važnu propagandnu ulogu u podupiranju strana u sukobu, i pomoći u kreiranju stava javnog mnjenja. Ovo je vidljivo čak i u domenu zabavnog programa; popularno takmičenje za pesmu Evrovizije je više puta korišćeno s ukrajinske strane u političke svrhe obračuna sa Moskvom.¹⁰⁰

⁹⁷ Dragan Simeunović (ed.), *Uvod u političku teoriju*, op.cit., str. 69.

⁹⁸ Vladimir Goldstein, *Why everything you've read about Ukraine is wrong*, Forbes, 19 May 2014, Internet, <http://www.forbes.com/sites/forbesleadershipforum/2014/05/19/why-everything-youve-read-about-ukraine-is-wrong/>, 01/07/2019.

⁹⁹ Andreas Umland & Andre Hartel, *Challenges and Implications of Ukraine's Current Transformation*, VOX Ukraine, Kiev, 21 March 2016, Internet, <https://voxukraine.org/en/challenges-and-implications-of-ukraines-current-transformation-en/>, 01/07/2019.

¹⁰⁰ Mark Savage, *Ukraine bans its Eurovision entrant over Russia row*, BBC, London, 26 February 2019, Internet, <https://www.bbc.com/news/entertainment-arts-47357471>, 01/07/2019.

U kontekstu rata bitan je i fenomen postojanja centara političke moći koji se osećaju nadležnim za procenu „opšte pravde“, pa i pripisivanje „krivice“.¹⁰¹ Održanje političke iluzije deluje kao da je u bliskoj vezi sa nastojanjima Brisela i Vašingtona da se ratne okolnosti prikažu u kontekstu agresora i žrtve, što je primetno i u ukrajinskom konfliktu. Proevropski orijentisana vlada u Kijevu prikazana se kao žrtva ambicija Rusije da putem rusofonog stanovništva razjedini Ukrajinu, dok se potezi vlade te zemlje u Moskvi percipiraju kao pokušaji asimilacije ruske manjine. Politički kontekst jasno je obojen i ulogom Evropske unije kao (indirektnom) partneru „mlade ukrajinske demokratije“, kao i uplivom Rusije, kao strane koja je involvirana u ratna zbivanja u Ukrajini. S druge strane, primer decenijskog konflikta u Siriji, koji je bio zakomplikovan i borbom protiv Islamskog kalifata, pokazuje koliko je teško skrojiti crno-belu sliku agresora i žrtve, uprkos višegodišnjim pokušajima zapadne zajednice da se vlada Bašara el Asada prikaže kao isključivo zločinačka. To je jednodobno i primer potcenjivanja potencijala za produbljivanje sukoba, koji je, uostalom, karakterističan i za aktuelni sukob u Ukrajini. Pored toga, prebacivanje fokusa na sukob čiji su akteri „samo“ Kijev i Moskva takođe služi i odvraćanju pažnje od zapaljive uloge koju je Brisel imao u eskalaciji ukrajinskog spora, kao i izbegavanju bilo kakve etičke odgovornosti za loše ishode po partnersku Ukrajinu.

---

¹⁰¹ Dragan Simeunović, „Hegelov doprinos političkoj teoriji u delu ‘Estetika’“, op. cit., str. 140.

*Primena Zakona o dekomunizaciji u centralnoj Ukrajini:
Nekadašnji Trg Lenjina, bez Lenjina.
(Autor: Milan Soldatić)*

*Odeska oblast, pre primene Zakona o dekomunizaciji:
Spomenik Karlu Marksu, naspram lokalne crkve.
(Autor: Milan Soldatić)*

4. TEORIJSKI KONCEPTI

U ovoj studiji biće zastupljeno više teorija iz područja nauke o međunarodnim odnosima, koje će na različite načine nastojati da pojasne problematiku razvoja i (ne)uspeha evropske susedske politike u konkurenciji sa planovima drugih aktera.¹⁰² Primenom normativne teorije analizira se način na koji evropska terminologija postaje instrument da se države-partneri drže na dovoljnoj distanci koja je odraz kombinacije privilegovanih partnerskih veza i ideje o članstvu. Koncept teorije igara koristan je u objašnjavanju na koji je način nedokučivost dugoročne strategije Evropske unije za partnere Ukrajini onemogućilo blagovremeno predviđanje koristi saradnje, i otežalo toj zemlji odabir spoljnopolitičkog kursa. Taj pristup takođe objašnjava i ponašanje aktera u skladu s njihovim rivalskim strategijama.

Izuzetno su važni i postulati teorija racionalnog izbora, kao i neoliberalnih pristupa. Nedostatak konkretne, jasne i dugoročne evropske strategije za istočne susede izaziva neizvesnost i nepredvidivost, čak i u širem međunarodnom kontekstu. Time ne samo da se ometa produbljivanje veza Brisela sa istočnevropskim zemljama poput Ukrajine, već se izazivaju i napetosti sa Rusijom, drugom zemljom koja za isto geografsko područje pokazuje izuzetno interesovanje. Ruski pristup je vođen temeljnom dugoročnom strategijom za postsovjetski prostor Evrope, i poseduje istorijske predispozicije da, putem deljenog nasleđa, utiče na zemlje-partnere na način na koji EU još uvek nije dovoljno usavršila, s obzirom da Brisel tek počinje da artikuliše svoju dugoročnu viziju razvoja partnera.

---

¹⁰² Dodatni i detaljniji pregled pojašnjenja u teorijskom domenu izložen je u doktorskoj disertaciji autora u odeljku: *Nedovršena strateška vizija – doprinos neizvesnosti*.

4.1. Ka stvaranju „spoljnog prijateljskog pojasa“

Kao normativna sila, Evropska unija nastoji da ispuni geopolitički i vrednosni vakuum u istočnoevropskim zemljama.¹⁰³ Za Brisel je ta potreba osveščena u kontekstu velikog proširenja Unije, kada su njene granice krenule da direktno dodiruju veliki deo postsovjetskog evropskog prostora. Nov geografski opseg nametnuo je i potrebu za bližim pristupom: prepoznata je neophodnost podrške stvaranju stabilnog i predvidivog evropskog susedstva. Polazeći od geografske i kulturološke bliskosti sa istočnoevropskim zemljama, i u odsustvu dubljeg razmatranja specifičnosti tog prostora, Unija je postavila susedsku politiku na sličan način kao i politiku proširenja. Izvoz normi i produbljivanje političkih i ekonomskih veza je u velikoj meri nalikovalo logici proširenja, osim u aspektu perspektive članstva, koja je ostala vezana samo za države jugoistočne Evrope. Susedska politika je tako u slučaju evropskih zemalja određena pre svega negativno (u smislu odricanja, tj. neprepoznavanja mogućnosti prijema u Uniju), dok u njene dugoročni politički dometi nisu definisani u pozitivnom smislu – npr. kako bi se u praksi otelotvorio najviši stepen saradnje između Brisela i istočnoevropskih suseda?

Ideja o privilegovanom istočnom susedstvu predstavlja pokušaj stvaranja politički-ekonomski pridruženog regiona - „kruga prijatelja“.¹⁰⁴ Te zemlje Evropska unija naziva „partnerima“, mada ih tretira metodama pristupne politike, poput bilateralnog pristupa, diferencijacije, uslovljavanja, principa regate i sl. Stvaranje regiona u domenu politike susedstva se ohrabruje instrumentima politike proširenja, što je problematično i zbunjujuće i za same susede, ali i za druge aktere.¹⁰⁵ To je posledica činjenice da u normativnom pogledu susedska politika nikada nije – kao zaseban koncept – bila jedan od prioriteta Unije; što je više njen geopolitički značaj rastao, to je ta diskrepanca bivala očiglednija. Upravo manjak angažmana na boljem definisanju i određivanju normativnih okvira dimenzije istočnog susedstva, a sve veće

¹⁰³ Ian Manners, “Normative Power Europe Reconsidered: Beyond the Crossroads“, *Journal of European Public Policy*, London, Vol. 13, No. 02, pp. 182-199.

¹⁰⁴ Elisabeth Johansson-Nogués, “A ‘Ring of Friends? op. cit., pp. 240-247.

¹⁰⁵ Jana Kobzova, *Can the Eastern Partnership work? European View*, Centre for European Studies, London, 2012, https://martenscentre.eu/sites/default/files/publication-files/kobzova_0.pdf, 10/07/2019, p. 2.

eksponiranje Evropske unije u geopolitičkoj igri sa Rusijom, i SAD (za šta nije bila spremna), ishodovali su eskalacijom ukrajinske krize i ugrozili i sam koncept partnerstva sa istočnoevropskim susedima. Drugim rečima, nastojanje Unije da geopolitički prevaziđe Moskvu u tom prostoru sa toliko nedovršenim strateškim instrumentima doživelo je veliki poraz; toliki da je povlačenje EU u istočnu Ukrajinu kao medijatora dovelo OEBS, i da je Brisel, otrežnjen svojim neuspехom, postepeno počeo da koriguje neke od manjkavosti svog susedskog pristupa počevši od 2015. godine.

U okviru svog normativnog pristupa, Unija je na osnovu svoje meke moći uticala na susede da usvoje vrednosti, standarde i norme kako bi se približili matičnom evropskom podneblju. Ispunjavanje uslova takvog „partnerstva“ značilo je i napredak u odnosima dve strane. Zapravo, usvajanje i ispunjavanje uslova su bili „domaći zadaci“ za istočnoevropske zemlje, dok sama Evropska unija nije morala da vrši temeljna preoblikovanja svojih politika ni u kom pogledu. To je odraz nesrazmernog odnosa moći između Brisela i Kijeva i drugih istočnoevropskih prestonica; odraz realpolitičkog stanja, koji je našao svoju primenu kroz normativni aspekt. Pored toga što se radi o odnosu nejednakih gde jedna strana ima ozbiljne i sveobuhvatne obaveze usklađivanja, dok ih druga nema, ovo partnerstvo je u normativnom smislu manjkavo i u smislu nedostatka razvojne strateške perspektive; susedi se obavezuju na reforme sa nepreciznim političkim ishodima. U terminološkom smislu, iz vrednosti i normi deklaracija o Istočnom partnerstvu mogu se prepoznati ciljevi te inicijative; ipak, terminologija je na mnogim mestima višeznačna, posebno u dugoročnom političkom pogledu. To je odraz „jezičke igre“ u kojoj je norma postavljena.¹⁰⁶ Jezik normi i standarda skrojen je tako da podupire iluziju o integraciji istočnih suseda.

Za razumevanje situacije u Ukrajini je takođe upotrebljiv i deontološki pristup, uz postojanje vrednosnog pluralizma. Prema teoriji pravednosti, građani se prilikom izbora političkih rukovodilaca rukovode težnjama ka što većim slobodama; pluralizam je u tom smislu važan, ali postoje različita tumačenja osnovnih pojmova.¹⁰⁷ Primera radi, termin poštenja,

¹⁰⁶ Roshan Ara, Al-Hikmat, "Wittgenstein's concept of language games", *Al-Hikmat*, Aligargh Muslim University, Aligargh, vol. 26, 2006, pp. 51-52.

¹⁰⁷ David Marsh & Gerry Stocker (eds.), *Teorije i metode političke znanosti*, Fakultet političkih znanosti, Zagreb, 2005, str. 180-181.

kao i samo poimanje sloboda, nije jednoznačno; ovakvi aspekti su takođe bitni u razumevanju različitih pristupa evropske i ruske strategije. Evropska unija od suseda traži usvajanje standarda u domenima poput vladavine prava, ljudskih prava, demokratskih institucija; s druge strane, Rusija se u svom narativu evroazijskih razvojnih koncepata rukovodi terminima poput suverenosti i ravnopravnosti, koji ne samo da se ne poklapaju sa evropskim vrednostima, već se čak i isti pojmovi, poput „demokratije“, ne interpretiraju identično. Drugačije poimanje je odraz složenosti postsovjetskog prostora, koji je u mnogo čemu dugo vremena gradio svoje specifične institucionalne, vrednosne i druge obrasce, te je prosto preuzimanje evropskih tekovina veći izazov nego u slučaju zemalja srednje Evrope. Zapravo, upitno je koliko je i celishodno da evropski susedi „kopiraju“ srednjeevropski primer; imajući u vidu da se radi o drugačijoj regionalnoj celini, specifičnosti tog prostora bi trebalo da budu integrisane u evropski pristup kako bi on bio uspešniji u slučaju istočne Evrope.

Institucije ne moraju da budu temeljno preoblikovane u istočnom susedstvu kako bi se garantovao prenos evropskog uticaja.¹⁰⁸ Prenos uticaja vezuje se za uslovljavanje na osnovu perspektive članstva; ovaj instrument politike proširenja nije našao na efikasnu niti konzistentnu primenu izvan politike proširenja.¹⁰⁹ Dalje, pristup upravljanja ne fokusira se na modelovanje političkih institucija, već je fokus na transparentnosti, pouzdanosti i učešću na nivou državne administracije. Ovaj model promocije demokratije dobija na značaju od osnivanja evropske susedske politike, koja zagovara približavanje standardima Evropske unije bez prepoznavanja perspektive članstva.¹¹⁰ Fokus tog modela jeste na demokratskom upravljanju i sektorskoj saradnji, pre nego na elementima izborne demokratije; takođe, manje se akcentuje uloga institucija parlamentarnih demokratija a više demokratski principi

---

¹⁰⁸ Frank Schimmelfennig & Ulrich Sedelmeier, “Governance by conditionality: EU rule transfer to the candidate countries of Central and Eastern Europe”, *Journal of European Public Policy*, London, Vol. 11, No. 4, 2004, p. 670.

¹⁰⁹ Sandra Lavenex & Frank Schimmelfennig, “EU democracy promotion in the neighbourhood: from leverage to governance?”, *Democratization*, Taylor & Francis, No. 18, Vol. 4, 2011, p. 887.

¹¹⁰ *Ibid*, pp. 894-895.

koji se primenjuju prilikom donošenja obavezujućih odluka (transparentnost, participacija i pouzdanost).¹¹¹ Drugim rečima, ne traži se u celosti preuzimanje evropskog institucionalnog modela, kao i primene normi; od zemalja koje ne pristupaju Uniji nije ni u redu očekivati da se beskompromisno usklađuju sa svim domenima EU. Takav pristup ni ne može garantovati neke posebne rezultate; zato je važno da saradnja bude takva da se iskoristi prilika da susedi poput Ukrajine menjaju svoje sisteme spram evropskih smernica, ali to može biti učinjeno i na drugačije institucionalne ili političke načine koji ne moraju biti identični kao u slučaju pristupajućih zemalja. Susede ne treba birokratski uslovljavati da to čine po striktno utvrđenim evropskim procedurama – naposljetku, radi se o suverenim zemljama koje neće imati pravo glasa u političkim institucijama Evropske unije, barem ne u doglednoj budućnosti.

U domenu suštinske demokratije i prakse u državnim institucijama Ukrajine nije došlo do preobražaja sistema; pored uticaja starog aparata, i sveobuhvatnosti reformi i izazova koje je neophodno adresirati, jednim delom to je rezultat i formalizma Brisela, koji napredak suseda u ostvarivanju uslova prati na administrativan i rigidan način.¹¹² Evropski pristup trebalo bi da pokaže veću fleksibilnost tako da susedima pruži veću autonomiju za oblikovanje sistema – preuzimanje obrasca u srednjoj Evropi ne garantuje da će isti metod biti uspešan i na istoku. Naprotiv; posebni izazovi i posebne tradicije i demokratske manjkavosti u istočnoj Evropi, kao i posebna idejnost njihovog razvoja (u neki budući spoljni koncentrični krug integracija), znači da Ukrajina i druge zemlje zavređuju da njihove reforme i naponi budu vrednovani na drugačiji način, i uz više saradnje i poverenja, a manje diktata od strane Brisela. Susedska politika trebalo više da se fokusira na praktične rezultate rada institucija umesto na preslikavanje evropskog modela.

Moć Evropske unije se projektuje i izvan njenih fizičkih granica; tu činjenicu Brisel nastoji da iskoristi u oblikovanju sistema istočnih i drugih suseda. Način na koji to čini je diskutabilan, barem u slučaju suseda poput Ukrajine, gde se simulira pristupni tok, bez same mogućnosti ulaska u Uniju. Ipak, granice između susedstva i Evropske unije se mogu

---

¹¹¹ Ibid, p. 895.

¹¹² Ibid, pp. 901-902.

relativizovati; one ne moraju imati isključivo funkciju deljenja između privilegovane matice i okolnih zemalja, već se mogu posmatrati i afirmativno, kao mesto za uspostavljanje saradnje, za zbližavanje između dve strane i sinergiju u onim oblastima u kojima je to interes (Brisela).¹¹³ Zanemarivanjem fizičkih, ekonomskih i drugih barijera stvara se osećaj zajedništva, što podupire ambicije Evropske unije da uredi susedstvo: ne samo zbog toga što smatra da je njen model razvoja u mnogo čemu bolji, već i zato da bi se spoljni krug uticaja širio i dalje, kroz spoljni pojas uticaja.

Premda potreba za kreiranjem spoljne evropske periferije zvuči pežorativno, taj region bi svoj granični status mogao da stavi u službu vlastitog razvoja. Ovo možda zvuči idealistično iz aktuelne perspektive gde se Brisel i dalje vodi logikom kopiranja i izvoza svog obrasca, dok susedi nemaju puno izbora nego da se priklone ili ne priklone takvom šablonu. Disproporcija snaga između Ukrajine i Brisela neće nestati; Evropska unija je akter koji decenijama dominira u mnogim aspektima odnosa na kontinentu, dok je druga strana tek jedna od zemalja u razvoju koja traži svoj strateški put. Iz tog razloga od Unije kao normativne sile treba očekivati rešenje koje će istočnoevropskom podneblju ponuditi ulogu koja im zaista i pripada i koja bi im trajno donela koristi.

Autor ove studije smatra da takva uloga treba da prepozna specifičnu geopolitičku poziciju regiona koji označava prelaz između evropskih i evroazijskih razvojnih ideja. Primera radi, Jermenija kao zemlja koja je ugovorno regulisala odnose sa obe strane mogla bi da u skladu sa svojim vlastitim interesima iskoristi prednosti privilegovanih veza zavisno od oblasti; ipak, treba voditi računa i da se time ulazi u domen balansiranja i da u tom smislu država treba da bude dvostruko obazriva spram zahteva jednog i drugog saveza, i utoliko svesnija svojih potreba i interesa. To zahteva političku, ekonomsku, diplomatsku i drugu veštinu i promišljenost (kojima se susedi ne karakterišu u velikoj meri), ali Unija, ukoliko želi uređenije i predvidivije susedstvo, zaista treba da bude tu kao podrška u stvaranju i unapređivanju jednog novog modela. Kao primer u jednoj ograničenoj meri se možda može navesti uloga SAD u stvaranju zajednice evropskih država kao posebne celine, koja je

---

¹¹³ Michael E. Smith, "The European Union and a Changing Europe: Establishing the Boundaries of Order", *Journal of Common Market Studies* Vol. 34, No. 1 March 1996, p. 13.

vremenom do određene mere razvila i svoj zasebni identitet i prepoznala i usvojila svoje interese. Jasno je da se radi o drugom istorijskom trenutku, prioritetima i kontekstu, ali Vašington je prepoznao neophodnost bližeg povezivanja evropskih zemalja kako bi ih osnažio kao partnere u geografski prioritetnom regionu; autor ove studije smatra da Briselu više takvog investiranja i rezona ne bi škodilo u slučaju Ukrajine i drugih zemalja istočnog susedstva, a u perspektivi možda i šireg susedstva.

Nesporno je, i dobro, da Brisel u susedstvu nastoji da „zamagli“ granice prema Ukrajini i drugim zemljama, dok je loša stvar da se uz to simulira i pristupni tok, koji vodi političkoj iluziji suseda usled nedovršene strategije Unije za taj prostor (ovaj konkretni aspekt adresiran je na drugim mestima u ovoj publikaciji). U kontekstu „zamaglivanja“, granice se tumače u pozitivnom smislu, gde se omogućava neometano prelivanje uticaja u nekim oblastima, umesto kao mesta razgraničenja između različitih domena sa različitim aspektima funkcionisanja. Takvo prelivanje uticaja podupire osećaj zajedničkog učešća u nizu oblasti, od ekonomije do kulture; premda to podupire političku iluziju (što je odvojeni problem, vezan za nedostatak političke volje za definisanje političkih ciljeva za susede), sam pristup većeg uključivanja u evropske politike je svakako dobra stvar.¹¹⁴ U ekonomskom pogledu nastoji se stvoriti što jedinstvenija tržišna celina sa istočnim susedstvom; u kulturnom pogledu, i npr. u pogledu obrazovanja, razlike se sve više brišu i zanemaruju učešćem Kijeva i drugih u programima.

Ipak, postoje domeni koji ne mogu biti tako lako zanemareni, a koji su u srži nesaglasnosti koja postoji i unutar same Unije: domeni bezbednosti, odbrane i spoljne politike u velikoj meri su prerogativ država-članica, a tek posredno i ograničeno i same EU. Upravo bezbednosne i druge percepcije i brige država-članica značajno otežavaju zanemarivanje i ove, političke granice spram istočnoevropskog regiona. Naime, „prelivanje“ bi se u slučaju geopolitički i bezbednosno opterećene Ukrajine moglo preneti i na prostor same Unije, te se ta vrsta granice želi očuvati, između ostalog i zadržavanjem Kijeva i drugih partnera izvan članstva Evropske unije.

---

¹¹⁴ Michael E. Smith, „The European Union and a Changing Europe: Establishing the Boundaries of Order“, op. cit., p. 21.

Zadržavanje političke granice ne mora obavezno da znači da su svi drugi aspekti saradnje nevažni; ekonomska integracija, saradnja u različitim sektorima od energije do transporta, prelivanje u kulturnom pogledu izuzetna su prilika za zbližavanje sa istočnim susedstvom. Ipak, trebalo bi tražiti i načine na koji bi se očuvala politička zasebnost Unije od istočnoevropskog regiona, a da istovremeno taj region na stabilan i predvidiv način bude podstican da usklađuje svoje odluke sa evropskim u domenima koji su od značaja, bez dogmatskog uslovljavanja od strane Brisela koje u slučaju Ukrajine, Moldavije i drugih zemalja nije primereno niti efikasno, pa čak ni trajno održivo.

4.2. Takmičenje oko istočne Evrope i ukrajinska kriza

Za prostor istočne Evrope interesovanje pokazuje više aktera; pored Evropske unije, koja nastoji da postulatima susedske i politike proširenja utiče na taj region, Ukrajinu, Moldaviju, Belorusiju i kavkaske zemlje nastoji da za svoj koncept razvoja zadobije i Moskva. Do izvesne mere za prostor su zainteresovane i Sjedinjene države, koje povratak ili jačanje ruskog uticaja u tom podneblju posmatraju kao bezbednosni i drugi rizik po svoje interese, što se do izvesne mere poklapa i sa percepcijom Brisela. Ipak, treba imati u vidu da transatlantski partneri nemaju obavezno identična stanovišta niti interese u tom delu kontinenta, ma koliko delovalo da su oni kompatibilni u kontekstu ukrajinske krize. Premda ukrajinski spor jeste znatno homogenizovao stavove i aktivnosti evroatlantskog zapada, to ne znači da je međusobno sankcionisanje i udaljavanje Rusije i Unije nešto u vezi sa čim je Brisel entuzijastičan; naprotiv, niz država članica smatra sankcije i dalje zaoštavanje odnosa nepoželjnim i kontraproaktivnim.

U analizi geneze ovog sukoba dobar okvir za razumevanje motiva različitih strana jeste teorija racionalnog izbora, koja se rukovodi pravcem da „suočeni s više pravaca delovanja, akteri najčešće čine ono za šta veruju da će dati najbolji mogući ishod“, pri čemu se vrši rangiranje ishoda i stupa u radnje radi maksimizacije dobiti.¹¹⁵ Nisu svi akteri bili podjednako uspešni u svom pristupanju racionalnom izboru; Ukrajina

---

¹¹⁵ David Marsh & Gerry Stocker (eds.), *Teorije i metode političke znanosti*, op. cit., str. 61-64.

jeste isprva u multivektorskom maniru pokušala da iskoristi što više opcija, ali joj to kontekst odnosa između Moskve, Brisela i Vašingtona nije dozvolio; predsednik Janukovič onda jeste prihvatio rusku finansijsku pomoć i napravio korak ka evroazijskim strukturama (jer bi to maksimizovalo ličnu dobit, a možda i udaljilo državu od neminovnog bankrota), ali su građanski nemiri uz potporu Evropske unije doprineli njegovom zbacivanju i prihvatanju suprotstavljene vizije razvoja. S obzirom da željena opcija zbližavanja sa Kijevom nije uspjela, u nastojanju da osigura ono što posmatra kao minimum svojih interesa u Ukrajini, Moskva nije prihvatila smenu vlasti i stala je u odbranu rusofone zajednice širom zemlje; pripajanjem Krimskog poluostrva poslata je upozoravajuća poruka da intencije Evropske unije i Sjedinjenih država neće biti posmatrane na isti način u postsovjetskom prostoru kao što je bio slučaj u srednjoj Evropi.

Evropska unija, koja sebe posmatra kao regionalnog hegemonu, nije imala drugu opciju za Ukrajinu; inicijalnim odbijanjem partnerstva sa Briselom Unija je reagovala tvrdoglavim podsticanjem na smenu vlasti u zemlji, čime je, kao nenameravana posledica, izazvan talas nasilja i neprevidenih situacija koje su dobile geopolitičke razmere. Brisel nije imao „plan B“ a primoravanjem Ukrajine na prihvatanje Sporazuma o pridruživanju doprineo je dubokoj podeli društva i gubitkom kontrole nad južnim i istočnim teritorijama. Premda je Ukrajina najviše „nastradala“ u nastojanju da maksimizuje svoju dobit, dok je Moskva po svaku cenu iz sukoba nastojala da osigura minimum interesa (strateški važan Krim i Sevastopolj, u kojem je stacionirana ruska crnomorska flota), Brisel se pokazao kao najmanje upućen akter u čitavom sporu, jer nije smatrao da su drugi ishodi osim pridobijanja Kijeva uopšte i mogući; ta neobazrivost dosta je iskompromitovala Uniju i prikazala nemoć i nepoznavanje svog najbližeg susedstva. Dramatičan razvoj okolnosti širom Ukrajine razotkrio je osnovnu manu susedske politike i njene istočne dimenzije: nedostatak adekvatnog strateškog plana i pravca delovanja u pogledu tih zemalja.

Imati strategiju je posebno važno kada se želi ostvariti prevlast u nekom regionu ili zemlji, a još važnije kada (potencijalni) rivali imaju razvijene strateške instrumente. Ruska strategija za region se ogleda u ohrabivanju evroazijskih integrativnih procesa, poput Evroazijske ekonomske unije, Organizacije za kolektivnu bezbednost i saradnju i sl. Evroazijska ekonomska unija je u roku od kraćem od pet godina uspjela da

uspostavi slobodno kretanje dobara, kapitala i ljudi između svojih članica – mnogo brže nego što evrointegrativni procesi to omogućavaju.¹¹⁶ Takođe, uprkos predvodničkoj ulozi Rusije, procesi ne ishoduju povratku na prevaziđene sovjetske obrasce saradnje niti nekim posebnim političkim i drugim ograničenjima; to je rezultat nastojanja Moskve da svoje strateške koncepte učini atraktivnijim za zemlje koje zbog istorijskih iskustava imaju bojazni od potpadanja pod rusku kontrolu ili dominaciju.¹¹⁷ Zapravo, evroazijski koncept razvoja nastoji se predstaviti kao atraktivni antipod evropskim integracijama i njenim krupnim zahtevima, pomoću manje skupih institucionalnih i drugih sistemskih izmena i manje pravnog preoblikovanja, kao i bržim i fleksibilnijim povezivanjem.¹¹⁸ Istočni susedi poput Belorusije i Jermenije koriste Evroazijsku ekonomsku uniju radi jačanja svojih ekonomija, dok u političkom domenu njihovi sistemi nisu izloženim stalnim insistiranjem za kopiranjem nekih zamišljenih evroazijskih normativnih i drugih rešenja. Jermenija jeste i potpisnica partnerskog sporazuma sa Briselom, kojem je pristupila nakon što je prethodno već ušla u članstvo Evroazijske carinske unije; u ekonomskom pogledu to pruža dosta prilika za razvoj saradnje s obe zajednice.

U osnovi teorije igara jesu situacije u kojima izbor strategije drugih utiče na naš najbolji izbor; ovaj pristup nalazi primenu u nizu disciplina, od modeliranja nuklearnog zastrašivanja do naoružanja, pa i geostrateškog nadmetanja, kao aspekta ove studije.¹¹⁹ U srži ovog koncepta je pojam ekvilibrijuma; tamo gde su nemogući dogovori između rivala, ekvilibrijum čini zbir pojedinačnih strategija gde igrač ne može promenom delovanja povećati svoje dobitke, a da drugi igrač ne promeni svoj plan.¹²⁰ U ovoj studiji koncept može poslužiti prilikom objašnjenja preklapanja rivalskih strategija Rusije i Evropske unije preko teritorije Ukrajine, kao i prikazivanja kako su manjkavosti evropskog

---

¹¹⁶ Martin Miszerak, *Eurasian Economic (dis)Union*, Financial Times, London, 29 January 2019, Internet, <https://www.ft.com/content/8402741a-2319-11e9-8ce6-5db4543da632>, 01/07/2019.

¹¹⁷ Bruno S. Sergi, "Putin's and Russian-led Eurasian Economic Union: A hybrid half-economics and half-political 'Janus Bifrons'", *Journal of Eurasian Studies*, Hanyang University, Seoul, 2018, vol. 9, p. 54-55.

¹¹⁸ Ibid.

¹¹⁹ David Marsh & Gerry Stocker (eds.), *Teorije i metode političke znanosti*, op. cit., str. 62.

¹²⁰ Ibid, str. 64.

plana više doprinele neizvesnosti i nepouzdanosti, nego stabilnom usidrenju Kijeva u tokove evropskih integracija.

U kontekstu teorije igara prisutan je i aspekt nekooperativne igre, koja nastupa kada je sužen prostor za kontakt i saradnju među rivalima; to se otelotvoruje u vidu „nulte sume“, gde gubitak jedne strane odgovara dobitku druge, tako da je promena u celokupnoj operaciji na nivou nule. Ovaj aspekt je bio naročito prisutan u trenutku kada je Ukrajina primoravana da se opredeli za evrointegrativni kurs i odrekne evroazijskog koncepta razvoja; u nastojanju da prati logiku „nulte sume“ i pridobije Ukrajinu od evroazijskih konceptata razvoja, nastupio je gubitak teritorija i pripajanje Krimskog poluostrva Rusiji, te se, uprkos „nedobijanju“ Kijeva, teško može reći da je Moskva apsolutno izgubila na nivou posmatranog slučaja, tj. geopolitičke igre. Od igre sa nultom sumom, na neki način se prešlo u domen kooperativne igre, koja se, doduše, dosta otežano i prolongirano odvija, te ni šestu godinu nakon izbijanja krize ishod ove geostrateške „partije pokera“ nije zaključen.

Evropska unija i Rusija kreiraju pravila igre u kojoj se nadmeću i nastoje da ostvare što veću prevagu u istočnoevropskom regionu. Pored toga što Brisel nastoji da svojom nedovršenom strategijom susede odvuče od ruskog uticaja, tako i Moskva evropske ambicije vidi kao kreiranje interesne sfere u njenom matičnom prostoru. Rusija se služi različitim instrumentima meke i tvrde moći – od uspostavljanja spoljnopolitičkih, ekonomskih i bezbednosnih alternativa, preko pasošizacije ruske manjine u postsovjetskom prostoru, do embarga, nivelisanja energetskih veza, vojnih manevara itd. Takođe, otcepljivanjem Krima i Sevastopolja i njegovim pripajanjem Rusija je obezbedila jednu od strateški najbitnijih tačaka u crnomorskom regionu, koja je oduvek bila od posebne važnosti za njenu snagu u tom podneblju.¹²¹

Kao posledica suprotstavljenih vizija istočne Evrope kao sfere uticaja, Evropska unija i Rusija su bile prinuđene na igru nulte sume, koja se manifestovala ekonomskim, političkim i drugim pritiscima na Ukrajinu da se opredeli.¹²² Ukrajina se nalazi u geostrateškoj dilemi gde pokušava

¹²¹ Zbigniew Brzezinski (ed.), *Strategic vision: America and the crisis of global power*, Basic Books, New York, 2012, pp. 47-49.

¹²² Vsevolod Samokhvalov, "Relations in the Russia-Ukraine-EU triangle: Zero-sum game or not?" *Occasional papers*, European Union Institute for Security studies, Paris, No. 68, 2007, p. 3.

da, suočena sa više pravaca kretanja i delovanja, izabere onaj za koji veruje da bi joj mogao doneti najbolji mogući ishod. Bezbednosna dilema Rusije nije bazirana na strahu da će Kijev prići evroatlantskim bezbednosnim strukturama i postati pretnja Moskvi, već u tome da će ruski bezbednosno-politički projekti u postsovjetskoj Evropi biti osujećeni bez Ukrajine.¹²³ Imajući u vidu međusobno diskrepantne vizije istočnoevropskog regiona, tenzije u tom području su nešto što nije preterano iznenađujuće za poznavaoce ambicija dveju strana. Ipak, ono što jeste bilo iznenađujuće jeste nivo evropskog mešanja u unutrašnje prilike u Ukrajini, koje do tada nikada nije bilo toliko direktno, intruzivno i neobazrivo spram regionalnog konteksta. To je naročito bilo očigledno u mesecima oko i nakon Viljnuškog samita krajem 2013. godine, kada je Kijev šokirao Evropsku uniju odbijanjem potpisivanja partnerskog sporazuma, nakon čega je Brisel stupio u po mnogo čemu štetnu kontraofanzivu.

Brisel je svestan da je privlačenje Ukrajine i zadobijanje njene privrženosti, s obzirom na značaj te države u postsovjetskom prostoru, od vitalne važnosti za sudbinu evropske susedske politike. Iz istog razloga, Rusija, koja, prema Bžežinskom, „bez Ukrajine ne može graditi carstvo“ pokazuje krajnju netrpeljivost prema ideji da se njeni susedi otcepljuju od postsovjetskog prostora, za koji je Moskva predvidela niz geopolitičkih projekata. Treba pomenuti i bojazan Moskve da nakon Ukrajine ona može biti sledeća: njena politika i nezavisnost mogu biti pojačano izloženi „uvozu“ evroatlantskih ideja, sa dugoročnom namerom da se Rusija preoblikuje u još jednu zemlju po zapadnom obrascu.¹²⁴

Takve ideje se kose sa tradicionalnim uverenjem te zemlje da Rusija, kao velika sila, predstavlja poseban model sa zasebnom ulogom u međunarodnim odnosima. Upravo za to zasebno viđenje međunarodnog sistema, pa i položaja istočnoevropskog regiona u njemu, Rusija nastoji da zadobije Ukrajinu, Belorusiju, Moldaviju i kavkaske zemlje, i u tome je barem delimično uspešna u pogledu istočnoevropskog regiona. Ipak, jasno je da i među tim državama postoje značajne razlike u pogledu spremnosti da se približe Moskvi, imajući u vidu splet različitih faktora,

---

¹²³ Ibid, p. 21.

¹²⁴ Zbigniew Brzezinski (ed.), *Strategic vision: America and the crisis of global power*, op. cit., p. 87.

od istorijskog iskustva, preko identitetskih i kulturoloških bliskosti ili razlika, do političkih i ekonomskih prioriteta i bezbednosnih potreba.

Zapravo, Ukrajina i drugi istočni susedi nisu izloženi uslovljavanju od strane Moskve i Brisela u poslednjih nekoliko godina, već je to proces koji je u manjem intenzitetu prisutan na decenijskom nivou. Kao rezultat suprotstavljenih pritisaka, te zemlje su već niz godina suočene sa promišljanjem usled bezbednosnih, političkih i drugih dilema.¹²⁵ Iako su zvaničnici zemalja-partnera odavno svesni problema koje nosi opredeljivanje za jednu ili drugu stranu, te su bilo kakvo konačno ili definitivno priklanjanje oduvek nastojali da izbegnu usled straha od odmazde, taj izazov do skoro nije naišao na prepoznavanje u Briselu.¹²⁶ Neosvešćenost Brisela o pritiscima i izazovima sa kojima se partnerske zemlje suočavaju, i ignorisanje interesa Moskve u regionu u kojem je oduvek imala manje ili veće prisustvo, manifestacija je ne samo nepotpune vizije razvoja za istočne susede, već i neinteresovanja Unije da osmisli strateške korake kako bi „dubinski“ pristupila hvatanju u koštac sa brojnim krupnim problemima u regionu.

Veliki je problem što Brisel nastoji da učestvuje u geostrateškoj igri bez razvijenih instrumenata i promišljene strategije postupanja. Politička intervencija u Ukrajini otkrila je dve velike iluzije Evropske unije u tom domenu: da je Unija smatrala da je njena meka moć dovoljna kako bi mogla da prevagne i u istočnoevropskom prostoru (kao što je to bio slučaj u srednjoj Evropi u prvoj deceniji XXI veka), kao i stav da je evropski koncept, ma kakav bio, superioran u odnosu na ruske evroazijske koncepte saradnje, koje Brisel posmatra kao nastavak sovjetizacije tog prostora, iako te ideje nije valjano analizirala niti razumela. Evropska unija čini veliku grešku potcenjivanjem ruskog prisustva i uticaja u postsovjetskoj istočnoj Evropi, koji zaista dovodi partnere u situaciju da ozbiljno razmatraju i „vagaju“ dobre i loše strane saradnje sa EU ili Rusijom.¹²⁷ Zapravo, za autora ove studije, intenzitet prinuđivanja suseda na opredeljivanje od strane Rusije ili EU u velikoj meri je uporediv; on se sastojao od spleta političko-ekonomskih podsticaja i negativnog

---

¹²⁵ Elena Korosteleva (ed.), *The European Union and Its Eastern Neighbors: Towards a More Ambitious Partnership?*, Routledge, London, 2012, pp. 10-25.

¹²⁶ Ibid.

¹²⁷ Ibid.

uslovljavanja u smislu uskraćivanja ili sankcionisanja, s tim što je Moskva oduvek na raspolaganju imala i sredstva tvrde moći, fleksibilniji pristup saradnji i dubinsko poznavanje regiona, što je za pojedine istočnoevropske zemlje bilo ubedljivije u odnosu na pristup Brisela koji je u dosta aspekata nedorečen, zahtevan i površan.

O ubedljivosti ruskog pristupa govori predomišljanje Ukrajine kao najznačajnije zemlje istočnoevropskog regiona, mada je razmatranje bilo prisutno i u svim drugim zemljama u manjoj ili većoj meri. Ukrajina, ali i Moldavija, Belorusija bile su pod rastućim pritiskom da se opredele, što su politička rukovodstva nastojala da učine vaganjem prednosti i gubitaka u slučaju konačnog opredeljivanja. Jermenija je tako odlučila da pristupi Evroazijskoj carinskoj uniji, prethodnici Evroazijske ekonomske unije; Ukrajina i Moldavija su od Brisela tražile prepoznavanje perspektive prijema u Evropsku uniju, mada je tokom Janukovičevog režima prednost unekoliko davana Rusiji, delimično i kao posledica bezbednosnog straha od Moskve.¹²⁸ To se manifestovalo i u konačnom odbijanju predsednika Janukoviča da potpiše Sporazum o pridruživanju, nakon što je Evropska komisija obznanila da je nemoguće da se istovremeno produbljuju veze i sa Evroazijskom carinskom unijom i sa Evropskom unijom.¹²⁹ Janukoviču, koji je želeo da očuva vlast u zemlji koja je bila na ivici ekonomskog kolapsa, tvrd stav Evropske unije poslužio je kao alibi za okretanje ka Moskvi koja je kao podsticaj za odabir njene razvojne opcije ponudila izdašnu ekonomsku pomoć vrednu 15 milijardi dolara.¹³⁰ U ovom delu važno je napomenuti da Brisel Ukrajini u tom trenutku, a ni kasnije, nije ponudio ni približno toliko sredstava za stabilizaciju ekonomskih prilika, budući da, osim što nije bilo političke volje, nije bilo ni poverenja u način korišćenja sredstava u sistemu koji važi za jedan od najkoruptivnijih na kontinentu. Takođe, nije ponuđen ni politički iskorak u smislu artikulisanja dugoročnog političkog

---

¹²⁸ Ibid.

¹²⁹ Spiegel staff, *How the EU Lost Russia over Ukraine*, Spiegel, Berlin, 24 November 2014, Internet, <https://www.spiegel.de/international/europe/war-in-ukraine-a-result-of-misunderstandings-between-europe-and-russia-a-1004706.html>, 01/07/2019.

¹³⁰ David Herszenhorn & Andrew Kramer, *Russia offers cash infusion for Ukraine*, New York Times, New York, 17 December 2013, Internet, <https://www.nytimes.com/2013/12/18/world/europe/russia-offers-ukraine-financial-lifeline.html>, 01/07/2019.

pravca razvoja; stoga nije bilo preterano teško Janukovičevom režimu da evropsku ponudu prikaže kao nedovoljnu, a rusku ponudu kao atraktivniju za Ukrajinu. Odbijanje Janukoviča da potpiše Sporazum o pridruživanju je u tom smislu najveći šok predstavljao za geopolitički neosvešćeni Brisel.

I da je imala kapaciteta da uradi objektivnu i sveobuhvatnu analizu troškova i prednosti, Ukrajina ne bi to mogla valjano da izvede usled nepouzdanosti u pogledu dugoročne političke budućnosti u smislu evropskog puta; postupanje Brisela donelo je dosta problema i izazvalo krizu koja opterećuje sve aktere, što je nenameravana posledica proizvoljnog i nepromišljenog delanja EU u istočnoj Evropi. Takvo postupanje nije samo izazvalo i doprinelo produbljenu unutrašnjeg sukoba i prerastanju u međunarodni spor, već je i uspelo da prikaže evroazijske koncepte razvoja kao fleksibilnije i demokratskije u pogledu poštovanja suvereniteta i nacionalnih interesa istočnoevropskih država.

O održivosti ruskog pristupa regionu govori i činjenica da čak ni pripajanje Krima i Sevastopolja – nelegalno po standardima međunarodnog prava i ustavnog poretka Ukrajine – nije izazvalo jednoznačne, osuđujuće reakcije u istočnom susedstvu Evropske unije. Belorusija i Jermenija nisu formalno priznale taj akt, ali su pažljive u smislu bilo kakvog direktnog osuđivanja Rusije.¹³¹ I ne samo istočno susedstvo: ruski pristup ima izvesno uporište i u širim međunarodnim okvirima, što je rezultat i uticaja te zemlje u globalnim okvirima, sa čime Ukrajina nije u stanju da se takmiči, barem ne kao zemlja koja je izvan najmoćnijih zapadnih organizacija poput Evropske unije i NATO koje preko klauzule solidarnosti garantuju integritet i bezbednost svojim članicima po cenu vojnog sukoba. Takođe, otepljenje drugih teritorija na istoku Ukrajine i nastojanja za federalizacijom tog područja ne samo da imaju podršku zemalja koje se smatraju ruskim spoljnopolitičkim partnerima, već i organizacija poput OEBS, pa i Evropske unije, koja, doduše, autonomiju istoka Ukrajine uslovljava opipljivim koracima ka izgradnji mira u tom delu zemlje.¹³²

---

¹³¹ New Europe team, *For Armenia and Belarus the annexation of Crimea is acceptable*, New Europe, 22 May 2015, Internet, <https://www.neweurope.eu/article/for-armenia-and-belarus-the-annexation-of-crimea-is-acceptable/>, 01/07/2019.

¹³² Angažman OEBS u prevazilaženju sukoba na kontinentu nakon Hladnog rata je bio primetan i u jugoslovenskim ratovima. Detaljnije o ovom aspektu: Branislav

Rastuća fleksibilnost Evropske unije i prepuštanje veće uloge drugim akterima poput OEBS i NATO predstavlja pokušaj Brisela da se iskupi za svoje nepopustljive stavove koji su doprineli izbijanju krize.¹³³ Premda nije realno da EU na bilo koji način prizna otepljenje Donbaške regije, kao što u trenutku pisanja ovih redova nije izvesno da može de iure biti prepoznato pripajanje Krimskog poluostrva, deluje da postoji svest da je potrebno na neki način prevazići sukob u rusofonom delu zemlje koji je odneo preko deset hiljada ljudskih života i koji se sporadično i dalje odvija. Brisel na taj način želi da demonstrira da je ipak u stanju da opravda svoju ulogu diplomatskog vođe, pa makar to bilo i retroaktivno, kao i da pokaže Moskvi da na neki način prepoznaje njenu ulogu u istočnoevropskom prostoru. Premda je i na tom primeru moguće videti da je EU prepoznala neke od manjkavosti svog predašnjeg postupanja, ono što nije tako dobro jeste činjenica da se to radi preko teritorije i integriteta Ukrajine, koja je evropski put izabrala velikim delom u nadi unapređenja i jačanja svog položaja i distanciranja od Moskve.

Istorija odnosa Evropske unije i Ukrajine opterećena je frustracijama, usled nemogućnosti Kijeva da se prilagodi standardima, vrednostima i adaptiranju institucionalnog aparata u skladu s demokratskim tekovinama.¹³⁴ Nakon samita u Vilnjusu, koji je posmatran kao „odlučujući“ za produblјivanje veza između Brisela i Kijeva, otpočeo je period izazova.¹³⁵ Prvi je taj da će proevropske vlasti u velikoj meri zavisiti od spoljne podrške za utemeljenje demokratskog sistema. Promena predsednika u Ukrajini 2019. godine nakon jednog mandata pokazala je da građani nisu zadovoljni takvim kursom vođenja zemlje, pa makar ona formalno bila i proevroopska.¹³⁶ Kako je u Ukrajini

---

Đorđević, Miroslav Glišić & Ivan Dujčić, “Conflict prevention and resolution under the auspices of the CSCE/OSCE after the Cold war and the Yugoslav crisis”, *Review of International Affairs*, Institute for International Politics and Economics, Belgrade, vol. LXIX, no. 1170, 2018, pp. 25–49.

¹³³ Detaljnije o ovom aspektu u odeljku *Izmenjeni pristup EU od 2015. godine: jedan korak napred* doktorske disertacije.

¹³⁴ James Sherr, “Ukraine and Europe: Final Decision?” *Russia and Eurasia*, Chatham House, London, 2013/05, 2013, p. 2.

¹³⁵ *Ibid*, p. 4.

¹³⁶ Alexander J. Motyl, *Ukraine’s Poroshenko Paradox*, Foreign Policy, 19 March 2019, Internet, <https://foreignpolicy.com/2019/03/19/ukraines-poroshenko-paradox/>, 10/07/2019.

zastupljen predsednički sistem, novi lider zemlje, Zelenovski, odmah po inauguraciji raspustio je kabinet bivšeg predsednika i obećao promene u vođenju nekih politika, poput spremnosti stupanja u ozbiljan dijalog sa Rusijom.¹³⁷

Kako se vlast od zbacivanja Janukoviča nije pokazala kao preterano uspešna u mnogim domenima – poput napretka u povraćaju izgubljenih teritorija, interetničkih odnosa u zemlji i omogućavanja dijaloga, pa je čak u domenu manjinskih prava zabeleženo i nazadovanje u pogledu upotrebe jezika i drugih osnovnih prava, može se konstatovati da zavisnost rukovodstva Ukrajine od Evropske unije u mnogo čemu nije ispunila očekivanja građana. Naročito je ilustrativna izjava bivšeg predsednika Porošenka uoči izbora da Ukrajina do kraja njegovog (hipotetičkog drugog) mandata namerava da aplicira za članstvo u Uniji, iako je istu izjavu napravio i prilikom preuzimanja vlasti, s rokom koji je u trenutku objavljivanja ove studije već istekao.¹³⁸ Pored toga, sličan obrazac približavanja Evropi već je jedanput propao, kao rezultat manjkavih rezultata „narandžastih“ lidera; s obzirom na prilike i složenost Ukrajine, nije isključeno da se to može i ponoviti.

Drugi izazov jeste ubeđenje Rusije da istočnoevropski prostor predstavlja njen domen delovanja u kojem za Evropsku uniju nema mesta. Federalizacijom istoka Ukrajine bi se obezbedio minimum uticaja Moskve na zbivanja u toj zemlji – upravo ono što je Kijev nastojao da ograniči i izbegne u što većoj meri. Ruske vlasti su više puta naznačile da je „federalna Ukrajina u interesu cele zemlje“.¹³⁹ Posredstvom Minških protokola deluje da je i zapadna zajednica prihvatila da Donbas mora dobiti neku vrstu autonomije kako bi se ondašnjem stanovništvu, koje uživa podršku Rusije, pokazala dobra volja za povratak u nacionalne

---

¹³⁷ Adam Lammon, *Will Ukraine Begin a New Dialogue With Moscow?* The National Interest, Washington, 27 June 2019, Internet, <https://nationalinterest.org/feature/will-ukraine-begin-new-dialogue-moscow-64606>, 10/07/2019.

¹³⁸ Deutsche Welle team, *Ukraine to apply for EU membership in 2020*, DW, Berlin, 25 September 2014, Internet, <https://www.dw.com/en/ukraine-to-apply-for-eu-membership-in-2020/a-17954627>, 10/07/2019.

¹³⁹ Matthew Lee, *Russia says Ukraine must become a federation, allowing regional autonomy*, The Star, Toronto, 30 March 2014, Internet, http://www.thestar.com/news/world/2014/03/30/russia_says_ukraine_must_become_a_federation_allowing_regional_autonomy.html, 01/07/2019.

strukture Ukrajine. Međutim, za nesprovođenje odredbi ovih sporazuma, pored Rusije, kojoj i zamrznuti konflikt i autonomija predstavljaju zalag za ostvarivanje nekog uticaja, deo krivice snosi i Ukrajina koja nije spremna da dozvoli integraciju tog regiona kao zasebne celine.

Treći izazov je stav evroatlantske zajednice, koja s Ukrajinom ulazi u „neobeležene vode“, bez ideja kako da podstakne ili vodi tu zemlju ili saraduje sa Rusijom. Zaista, period nakon Vilnjusa obeležen je eskalacijom konflikta u Ukrajini, zapadnim sankcijama prema Rusiji i pojačanim prisustvom NATO u istočnoj Evropi. To je ujedno bio jedan od slučajeva na kojem su demonstrirane razlike između dve organizacije, čiji instrumenti, ali i interesi, ne moraju obavezno uvek biti isti, pa čak ni komplementarni.¹⁴⁰ Brisel je tek nakon izazivanja krize shvatio da se radi o području za koji je potrebno posebno obazrivo postupanje i krenuo postupno da adresira brojne nedostatke svoje politike.

Navedeni izazovi predstavljaju posledicu okršaja rivalskih strategija Evropske unije i Rusije, a oružani sukobi u Ukrajini predstavljaju posledicu krajnjeg zaoštavanja tenzija, koji zaista kao da vode međunarodnu zajednicu u „neobeležene vode“, lišene dojučerašnje izvesnosti.

Igra nultog zbira je štetna za Ukrajinu, bez obzira da li se ta zemlja posmatra kao aktivni učesnik igre ili kao objekt oko kojeg se vodi šire geostrateško nadmetanje.¹⁴¹ Izbor po kojem ni evropska ni ruska strana ne bi u potpunosti dominirala Ukrajinom u teoriji bi bio najmanje problematičan i prepoznao bi interese svih aktera.¹⁴² Bilo da se radi o kooperativnom ili nekooperativnom modusu igre oko Ukrajine, neophodan je suštinski dijalog i saradnja rivalskih strana i neka vrsta razumevanja oko daljih koraka, čega još uvek nema na vidiku.

---

¹⁴⁰ Za opširnija pojašnjenja o brojnim preklapanjima aktivnosti Evropske unije i NATO konsultovati: Dejana Vukčević (ed.), *Bezbednost i Evropska unija: bezbednosna politika Evropske unije: institucionalne osnove*, Institut za političke studije, Beograd, str. 272-275.

¹⁴¹ Maria Lipman, *Ukraine Caught in a "Zero-Sum" Game*, Carnegie Moscow Centre, Moscow, 25 February 2014, Internet, <http://carnegie.ru/2014/02/25/ukraine-caught-in-zero-sum-game>, 01/07/2019.

¹⁴² Ibid.

4.3. Vašington i istočna Evropa: Brisel kao „mlađi partner“

Odnosi moći u međunarodnom sistemu mogu se pojasniti primesama realističkog i neorealističkog pristupa, koji državne interese argumentuju različitim aspektima, od bezbednosnih pitanja i samoodržanja, preko potrebe za ravnotežom, do uvećanja ekonomske moći i uticaja nad drugima.¹⁴³ Uvećanjem moći, bilo da se radi o vojnoj, političkoj, ekonomskoj ili nekoj drugoj, unapređuje se i bezbednost i samoodržanje aktera. Akteri sa većom akumuliranom moći i kontrolom nad resursima imaće prednost u anarhičnom okruženju međunarodnih odnosa. U tom kontekstu se mogu tumačiti i previranja u Ukrajini, sa Rusijom i Evropskom unijom koje se strateški nadmeću oko regionalne prevlasti u cilju unapređenja svoje pozicije; dobitak druge strane u ukrajinskom sporu percipira se kao ugrožavanje vlastitih interesa. Anarhičnost međunarodnog sistema se manifestuje u rastućoj neizvesnosti, nepoverenju i nepredvidivosti.¹⁴⁴ Sve te tendencije očitе su i u istočnoj Evropi, koja je subjekt geopolitičke borbe, te svaki manji poremećaj u regionu ima predispozicije da izazove šire posledice po međunarodne odnose. U tom smislu strukturalni realizam, koji se više vezuje za kontekst okruženja i odnose snaga, korisniji je u pojašnjavanju specifične situacije u Ukrajini.¹⁴⁵

Anarhični međunarodni sistem akterima pruža slične predispozicije za uvećanje moći.¹⁴⁶ Ipak, odnos snaga je dinamična stvar, a naročito imajući u vidu sve nepredvidivije prilike u međunarodnim odnosima, gde je aspekt neizvesnosti sve izraženiji.¹⁴⁷ Postepeno opadanje moći i uloge

¹⁴³ Peter J. Pham, "What is in the National Interest? Hans Morgenthau's Realist Vision and American Foreign Policy", *American Foreign Policy Interests*, New York, vol. 30, no. 5, 2008, pp. 260-262.

¹⁴⁴ Ibid.

¹⁴⁵ John J. Mearsheimer, *Structural Realism*, University of Chicago, Chicago, 31 July 2006, Internet, <http://mearsheimer.uchicago.edu/pdfs/StructuralRealism.pdf>, 01/07/2019, pp. 72-73.

¹⁴⁶ Ibid.

¹⁴⁷ Miloš Petrović, *Međunarodne prilike u predstojećoj deceniji*, EurActiv, Beograd, 31 May 2019, Internet, <https://www.euractiv.rs/eu-prioriteti/13847-meunarodne-prilike-u-predstojejoj-deceniji?fbclid=IwAR1fg9T8EME76XHUW0tkbJkMomAXr4hAPdZtVn0bpGiA4fgukMnlNEGKbkE>, 01/07/2019.

Sjedinjenih država u sistemu stvaru i vakuum koji nastoje da ispune drugi akteri, što utiče na narušavanje izvesnosti i predvidivosti razvoja međunarodnih prilika.

Strukturne pozicije aktera u postsovjetskoj Evropi variraju još od velikog proširenja Evropske unije 2004. godine i Narandžaste revolucije, premda je do danas tu bilo i diskontinuiteta: razočaranje tzv. proevropskim političarima poput Juščenka, koji je na izborima 2010. osvojio zapanjujućih 5% glasova, te povratka na multivektorsku politiku za vreme Janukoviča, pre njegovog zbacivanja s vlasti u 2014. godine.¹⁴⁸ Evropska unija, kao i Rusija, privlačenjem Ukrajine kao najveće i najznačajnije zemlje u regionu zadobili bi prednost u afirmaciji i realizaciji svojih strateških planova.

Ipak, za razliku od evroazijskih koncepata razvoja, evropski planovi za istočnu Evropu inhibirani su manjkom jedinstvenog stava unutar Evropske unije. Države-članice Unije kroz mehanizme te organizacije pokušavaju da se prilagode uslovima multipolarnosti u svetu, kao i unutrašnjoj podeli uticaja koji su i odraz moći većih članica EU u okviru internacionalnog poretka. Sa stajališta neorealizma, primarni međunarodni akteri su države i njihovi interesi; u tom smislu stavove Unije treba posmatrati i sa nivoa zbira pojedinačnih stavova, pre nego kao njenu odluku kao jedinstvenog entiteta. Neujednačenost stavova država-članica se ogleda ne samo u podršci prijema Ukrajine i drugih zemalja u članstvo (gde Poljska i „višegradske“ zemlje zagovaraju tu opciju, dok se većina drugih zemalja protivi), već i u različitim percepcijama u pogledu daljih odnosa sa Rusijom. Nemali broj članica Evropske unije okleva da produbi odnose sa Ukrajinom, Moldavijom i drugim istočnim susedima kako bi se izbegle provokacije Moskve i kako se ne bi ugrozili važni trgovinski i drugi projekti. Takođe, sankcije prema Rusiji se ne odražavaju na isti način na sve zemlje Unije: zemlje poput Mađarske ili Nemačke trpe sve veće gubitke, dok neke druge članice (npr. iz južnoevropskog regiona) nisu приметно opterećene ekonomskim i političkim tenzijama između EU i Moskve.

---

¹⁴⁸ Colin Cleary, *Ukraine: Making up for Past Leadership Failures*, The Globalist, Washington, 27 April 2014, Internet, <https://www.theglobalist.com/ukraine-making-up-for-past-leadership-failures/>, 05/06/2019.

U kontekstu ovog rada npr. može se posmatrati rastuća uloga Nemačke kao svojevrsnog jezgra visokopolitičkih odluka u ime Evropske unije u pogledu Ukrajine.¹⁴⁹ Stručnjaci poput M. Smita čak govore i o „neosrednjevekovlju“ u Evropi, gde jača fragmentacija i kruni se identitet Unije kao međunarodnog aktera.¹⁵⁰ Jasno je da je i trenutna pozicija i uloga Unije odraz izmenjenih međunarodnih (i unutrašnjih) okolnosti, koje su sve dinamičnije i nepredvidivije, što se odnosi i na aspekt razvoja odnosa sa istočnoevropskim susedima. To se može videti i u podelama unutar same Unije na zemlje koji se zalažu za što veće održavanje principa međuvladinog odlučivanja i suverenosti članica, i one koje se zalažu za što dublje integracije, kao modus poboljšanja performansi Evropske unije i njenih politika.¹⁵¹

Dok pojedini defanzivni realisti smatraju da prevelika koncentracija moći može izazvati reakciju sistema i „kaznu“ za određenog aktera, stav ofanzivnih realista je da je što veća akumulacija moći strateški dobra, te da, ukoliko okolnosti to dozvole, akteri treba da nastoje da ostvare položaj hegemonu.¹⁵² Da je akumulacija moći alat koje državi pomaže da se samoodrži, može da objasni rusku potrebu, pa i evropsku potrebu za ostvarivanjem hegemonije u Istočnoj Evropi.¹⁵³ Moć dve strane počiva na različitim izvorima; Brisel se oslanja na svoju meku moć, dok se Moskva služi svojim poznavanjem regiona i tvrdom moći kao krajnjim instrumentom u igri pridobijanja svojih suseda. Takođe, u tom cilju, obe strane se do izvesne mere služe i nedostacima strategije druge strane; Rusija omogućava manje birokratizovan i fleksibilniji proces integracija,

---

¹⁴⁹ Julian Borger, *Merkel warns Putin to do more to end Ukraine crisis*, The Guardian, London, 25 April 2014, Internet, <http://www.theguardian.com/world/2014/apr/25/merkel-putin-russia-end-ukraine-crisis>, 01/07/2019.

¹⁵⁰ Michael E. Smith, "The European Union and a Changing Europe: Establishing the Boundaries of Order", op.cit, p. 8.

¹⁵¹ Piotr Buras & Josef Janning, *Divided at the centre: Germany, Poland, and the troubles of the Trump era*, European Council on Foreign Relations, Berlin, 19 December 2018, Internet, https://www.ecfr.eu/publications/summary/divided_at_the_centre_germany_poland_and_the_troubles_of_the_trump_era, 01/06/2019.

¹⁵² John J. Mearsheimer, *Structural Realism*, University of Chicago, Chicago, 31 July 2006, Internet, <http://mearsheimer.uchicago.edu/pdfs/StructuralRealism.pdf>, 01/07/2019, p. 72.

¹⁵³ Ibid.

dok Evropska unija obećava, i zahteva, manje zavisnosti od Moskve u svim domenima, od energetike do ekonomije i političkog upliva; takođe se služi i iluzijom o integrativnom procesu Ukrajine i drugih zemalja kao metodom podsticaja.

Pozicije velikih sila mogu se unaprediti i uvećanjem nacionalnog bogatstva i broja stanovnika.¹⁵⁴ To se može uočiti i u slučaju Evropske unije i Rusije u „mehaničkom“ pogledu – prijemom novih teritorija. Aneksija Krima i Sevastopolja Rusiji je donela nove teritorije i dodatno stanovništvo; s druge strane, prijem Hrvatske u članstvo EU uvećalo je i evropsku ekonomiju i stanovništvo. Pored toga, obe strane godinama unazad registruju rast bruto društvenog proizvoda koji nije preterano ohrabrujuć, i suočene su i sa gubitkom i starenjem stanovništva na velikom delu svojih teritorija. Premda Ukrajina ne pristupa Evropskoj uniji, njeno tržište bi dugoročno mogla da ostvari uslove potpune integracije u jedinstveno evropsko tržište, čime bi ekonomska moć Unije bila uvećana, pa i njena snaga i prisustvo u regionu.¹⁵⁵ Ipak, put do potpune ekonomske integracije je dug i u pojedinim oblastima povezan i sa napretkom u ispunjavanju neekonomskih kriterijuma saradnje, poput vladavine prava i funkcionisanja institucija.

U nastojanju da unaprede svoju moć, dve strane su doprinele izbijanju građanskih nemira, prevrata, otcepljenja teritorija i krizu legitimiteta i oružani sukob u Ukrajini. Inače, pretnja ratom oprobana je metod zastrašivanja i odvrćanja protivnika, premda pretnja nije isto što i stupanje u vojni okršaj. Rusija jeste dugo upozoravala Evropsku uniju političke promene u istočnoj Evropi neće posmatrati blagonaklono.¹⁵⁶ Brisel je naivno smatrao da ratna dejstva u XXI veku na evropskom kontinentu nisu realna, iako je samo deceniju ranije na Kavkazu okršaj sa odmetnutim gruzijskim pokrajinama vodio stupanju Moskve u njihovu odbranu i priznavanju nezavisnosti Južne Osetije i Abhazije. Međutim,

¹⁵⁴ Ibid, pp. 73-74.

¹⁵⁵ Olga Shumylo-Tapiola, *Why Does Ukraine Matter to the EU?* Carnegie Europe, Brussels, 16 April 2013, Internet, <http://carnegieeurope.eu/2013/04/16/why-does-ukraine-matter-to-eu,01/07/2019>.

¹⁵⁶ Dmitri Trenin, *Ukraine Is Not the Only Battlefield Between Russia and the West*, Carnegie Europe, Brussels, 21 March 2014, Internet, <https://carnegieeurope.eu/strategieurope/55049,01/07/2019>.

dok taj okršaj nije do te mere poremetio odnose između Moskve i Zapada, on jeste bio vrlo ilustrativan i za ukrajinsku krizu jer se i tom slučaju radilo o sprečavanju širenja uticaja NATO, koji Rusija otvoreno posmatra kao bezbednosnog rivala, i obratno.¹⁵⁷

Sukob oko Ukrajine je odjeknuo utoliko snažnije jer se radi o izuzetno značajnoj zemlji u istočnoevropskom regionu, čije zadobijanje predstavlja moćan signal za buduća kretanja u tom podneblju; takođe, međunarodne prilike su u poslednjih deset godina dodatno opterećene neplaniranim i neizvesnim procesima. Još od početka veka u regionu je prisutan vakuum moći, koji je postao neodrživiji i očigledniji uporedo sa paralelnim razvojem integrativnih projekata Brisela i Moskve, koji su kulminirali u proteklim godinama. Rusija svoj vojni angažman posmatra kao preventivnu sigurnosnu meru na koju kao velika sila ima pravo; takvi potezi odraz su dubokog nepoverenja u EU i njene nejasne strategije, i vođen je logikom da više vojne moći unapređuje bezbednost. Kao i na gruzijskim teritorijama, Rusija je u istočnoj i južnoj Ukrajini ponovo demonstrirala „tvrdu moć“. Evropska unija, s druge strane, svesna je da je nužno da na neki način stabilizuje region kako bi se i njena vlastita bezbednost unapredila. U tom smislu, evropsko razmišljanje predstavlja odraz potrebe za izvozom evropskog modela, kao i sigurnosnih briga, gde bi istočnoevropski krug predstavljao neku vrstu spoljnog štita Evropske unije.¹⁵⁸

Brisel poseduje vrlo nerazvijene bezbednosne kapacitete u poređenju sa Severnoatlantskom alijansom, kojoj je taj domen primarni fokus postojanja. Samo postojanje NATO se vezuje za potrebu za osiguranjem interesa Vašingtona i stvaranja transatlantske platforme saradnje kojom se omogućuje zadržavanje i prenos uticaja, kao i produbljivanje saradnje među državama-članicama. Uticaj Vašingtona preko Atlantika jeste odraz američke bezbednosno-političke hegemonije na dva kontinenta. Uloga drugih zemalja se može posmatrati u kontekstu *buck-passing* principa,

¹⁵⁷ Ana Jovic Lazić, "Saradnja Ruske Federacije i NATO u oblasti evropske bezbednosti", Međunarodni problemi, Institut za međunarodnu politiku i privredu, Beograd, br. 3-4, 2014, str. 297.

¹⁵⁸ Elisabeth Johansson-Nogués, "A 'Ring of Friends'? The Implications of the European Neighbourhood Policy for the Mediterranean", op.cit, pp. 240-247. Takođe: Elena Korosteleva (ed.), *Eastern Partnership: A New Opportunity for the Neighbours?*, op.cit, pp. 2-3.

gde su evropske članice „mlađi partneri“.¹⁵⁹ U kontekstu ukrajinske krize, ova činjenica je zabrinjavajuća, s obzirom da u jednom značajnom aspektu poput odbrambeno-bezbednosnog domena jedna neevropska zemlja formuliše prioritete i pravce delovanja čitave zajednice, i to na kontinentu na kojem bi evropski integrativni procesi trebalo da su dominantni.

Kao posledica inferiornog položaja Evrope u bezbednosnom domenu, podrška Vašingtona stupanju zemalja poput Ukrajine i Gruzije u NATO često se pogrešno tumači kao podrška njihovom punopravnom članstvu u Uniji, iako Brisel nije voljan da takve korake za te zemlje predvidi. To je delimično posledica i činjenice da su u slučaju srednjeevropskih zemalja evroatlantski i evropski procesi integracija bili komplementarni. Danas je situacija drugačija: primera radi, Srbija kao vojno neutralna zemlja važi za predvodnicu u procesu evrointegracija, dok Moldavija kao vojno neopredeljena država važi za vođu regate u istočnom susedstvu. Mešanje dugoročnih političkih ishoda različitih političkih procesa potpomoglo je argumentaciju Rusije da interveniše u istočnoj Evropi, na osnovu logike da se „opredeljivanjem za EU, zemlja opredeljuje i za NATO“. To je još jedan odraz nedorečene političke strategije Evropske unije koja zbunjuje i stvara pogrešne predstave u međunarodnoj zajednici.

Diskrepanca između dve vodeće organizacije na severnoatlantskoj ravni odražava i posebnost evropskog tumačenja prilika u regionu: Unija je do određene mere svesna da Rusija ima sopstvene interese u tom području, iako, istina, još uvek nije utvrdila na koji način i u kojoj meri da ih uvaži. S druge strane, Vašington, posredstvom NATO, nastoji da oslabi uticaj Rusije na načine koje ta zemlja smatra provokativnim, pa i opasnim, pri čemu se posledice osećaju u najvećoj meri u Evropi. U tom smislu, Vašington svoj „evropski pojas“ poima na sličan način kao što Evropska unija želi da razvije „istočnoevropski krug prijatelja“; taj odnos često deluje dosta asimetričnije nego što bi partnerska saradnja trebalo da izgleda.

Jedna bitna razlika u tom domenu je potreba za normalizacijom saradnje između Evropske unije i Rusije kao njenim najvećim kopnenim susedom; teško da se mogu naći alternative ne samo za ruske energente,

---

¹⁵⁹ John J. Mearsheimer, “The future of the American pacifier”, *Foreign Affairs*, Washington, vol. 80, no. 5, 2001, p. 46.

već i brojne druge aspekte. Za NATO, s druge strane, Rusija je koristan neprijatelj i strateški rival u istočnoj Evropi; u tom smislu, Evropska unija mora da pronađe način kako da pomiri svoju dualnost: potrebu za zasebnim političkim delovanjem (barem na vlastitom kontinentu) i bezbednosno-odbrambenu inferiornost u odnosima s Vašingtonom. Izolacija Rusije možda jeste koristan izvor napetosti za Alijansu, ali je štetna po istočnu Evropu i druge aspekte saradnje Moskve i Brisela.

U kontekstu slabljenja američkog prisustva u međunarodnim odnosima važan razlog za (privremeno) veće intervenisanje može da bude pojava konkurenata.¹⁶⁰ Intenziviranje inicijativa Moskve u postsovjetskom prostoru predstavljaju dobar povod za stupanje u akciju. Važna stavka za razmišljanje je i da Vašington ne bi bio suviše izložen bilo kakvom potencijalnom sukobu na evropskom kontinentu, s obzirom na privilegiju svoje geografije, ekonomije i bezbednosnih instrumenata.¹⁶¹ U tom smislu, u nekom optimističnom scenariju, možda eskalacija ukrajinske geopolitičke krize kao nenameravanu posledicu bude imala osvešćenje da je potrebna veća autonomija Evropske unije za sve aspekte dešavanja na kontinentu. Ipak, to bi zahtevalo artikulisane evropske strategije uređenja odnosa sa Rusijom, Sjedinjenim državama i krupne izmene strategije za istočnoevropski prostor, što je dosta daleko, imajući u vidu da unutrašnja nesaglasnost u sve većoj meri opterećuje funkcionisanje EU i u njenom aktuelnom obliku, a da krupne izmene zahtevaju i krupno približavanje stavova čega nema na vidiku.

Opadanje američke moći predstavlja povoljnu priliku za preuzimanje veće strateške odgovornosti Evropske unije, realističnije osmišljavanje saradnje s Rusijom i produbljivanje odnosa sa istočnoevropskim zemljama. Nažalost, dosadašnje ponašanje Brisela je pokazalo da čak i krupni politički poremećaji na vlastitom kontinentu poput ukrajinske krize nisu dovoljni da bi „otreznilo“ Uniju da razvije scenarije i instrumente koje bi bila u stanju da usvoji i dosledno prati, a koji bi odražavali suštinski evropske interese. Autor ove studije smatra da će u nekom, ne preterano dalekom trenutku, evropski „mlađi partner“ biti prinuđen da se osamostali, pa je vrlo važno da se krene u planiranje u

---

¹⁶⁰ Ibid, p. 48.

¹⁶¹ Ibid, p. 59.

skladu s tom neminovnošću, što zahteva ozbiljne strateške alate u svim oblastima.

4.4. Opredeljivanje Kijeva kao „nužno zlo“

Kao reakcija na sve veću anarhičnost međunarodnih prilika i nedovoljnu zaštitu od spoljnih uticaja, Ukrajina je uočila da je potrebno da produbi saradnju sa različitim akterima kako bi obezbedila i unapredila svoje interese. Bivanje izvan regionalnih strategija ima i pojedinih prednosti; daje privid veće slobode i suverenog odlučivanja, ali vodi i marginalizaciji, stagniranju i izopštavanju, što za zemlju poput Ukrajine – najveću državu istočne Evrope i „plen“ velikih regionalnih igrača – nije bilo održivo.

Produbljivanje saradnje, s druge strane, vodi u veću zavisnost od drugih aktera. Političke elite u takvim okolnostima posebno strahuju za vlastite interese, odnosno, od toga da će njihov dalji opstanak biti izložen rivalima sa strane.¹⁶² Međuzavisnost se uvećava primenom uslovljavanja, ne samo kao tradicionalne metode pritiska Evropske unije, već i Rusije, koja se takođe služi spletom ekonomskih, političkih i drugih podsticaja i sankcija (kao i demonstracije tvrde moći) radi ubeđivanja i privlačenja Ukrajine i drugih suseda u svoj domen. Međuzavisnost Ukrajine od Moskve zavisi od oblasti; nizak je stepen zavisnosti u razmeni dobara i usluga, a viši u domenima poput spoljne politike i bezbednosti.¹⁶³ U trgovinskom smislu, Kijev je fleksibilno saradivao sa zemljama bivšeg Sovjetskog saveza, mada je povremeno bio izložen bojkotu robe od strane Rusije kao najvećeg suseda. S druge strane, premda se umanjuje stepen spoljne zavisnosti od Moskve, izvestan stepen ruskog uticaja, s obzirom na razgranate nivoe povezanosti, je neminovan.¹⁶⁴

Saradnja u oblastima poput energetike je neophodnost, ne samo u slučaju Kijeva i Moskve, već i Evropske unije i Rusije. Uprkos evropskim

---

¹⁶² Osim Džona Miršajmera, međuzavisnost u međunarodnim odnosima takođe su analizirali Robert Keohane & Joseph Nye (eds.), *Power and Interdependence*, Pearson, London, 2011.

¹⁶³ John J. Mearsheimer, "The future of the American pacifier", *Foreign Affairs*, op.cit, pp. 32-33.

¹⁶⁴ Ibid.

sankcijama, Nemačka neometano razvija projekat Severni tok sa Rusijom, što Poljsku i baltičke zemlje zabrinjava; s druge strane, Mađarska već godinama apeluje na obustavljanje sankcija, smatrajući da nisu korisne i da su štetne po njihove privrede.¹⁶⁵ Spomenuti Severni tok, kao i Turski tok, koji su u izgradnji u trenutku pisanja ovih redova, zaobilaze teritoriju Ukrajine i marginalizuju njenu ulogu posredničke zemlje u snabdevanju gasom. To je, s druge strane, jedan od načina Rusije da smanji svoju sopstvenu zavisnost od ukrajinske teritorije kao glavnog pravca za dopremanje energenata ka najvećim potrošačima u Evropskoj uniji. Izuzetno bitna saradnja u tehničkim oblastima poput snabdevanja gasom može predstavljati polazište za postepenu normalizaciju saradnje i u drugim oblastima, imajući u vidu da se radi o dva najveća suseda koji od međusobnog distanciranja i kidanja postojećih veza mogu imati suviše štete a upitno malo političke koristi.

U kontekstu strukturalnog realizma, međuzavisnost se ne posmatra afirmativno, već pre kao izvor konflikta. Multivektorsko manevrisanje Janukovičeve vlade može se tumačiti na tom tragu. Pored otpora usled percepcije manje dobiti za sam režim, vlada nije bila u stanju da jasno proceni prednosti od zbližavanja sa Evropskom unijom, što se, opet, može pripisati nedostacima evropske dugoročne vizije političke saradnje. Dok bi Janukovičeva vlada od Moskve kao uslugu za opredeljivanje imala određene garancije opstanka (kako bi se osiguralo pridržavanje sporazuma), sa Briselom, s kojim je postojala velika sumnjičavost i nepovrenje, ispoljavao bi se sve veći pritisak u kontekstu evropeizacije, koji bi pre ili kasnije verovatno ishodovao promeni vlasti.

Percepcija prevelikog rizika i nedovoljne dobiti obustavila je razvoj političkog pridruživanja Janukovičeve vlade sa Evropskom unijom. Optuživanje Brisela za odbacivanje Kijeva poslužilo je svrstavanju s Moskvom, što je bila tek privremena taktička pobeda Rusije. Sporazumno povezivanje s Briselom iziskivalo bi temeljne sistemske izmene i doprinelo sve većoj međuzavisnosti. Režim se trudio da pred javnošću obesmisli evropski koncept, dok je negativno uslovljavanje Moskve imalo

---

¹⁶⁵ Laszlo Szabo, *Revisiting the Narrative About Hungary's Relationship with Russia*, Atlantic Council, Washington, February 2019, Internet, <https://www.atlanticcouncil.org/blogs/new-atlanticist/revisiting-the-narrative-about-hungary-s-relationship-with-russia,01/07/2019>.

funkciju alibija za odabir tog spoljnopolitičkog kursa. U nameri da demaskira neiskrenost Janukovičevog režima, Brisel je krenuo da dovodi njegov legitimitet, pozivajući na prekid progona političkih neistomišljenika poput „narandžaste princeze“ Julije Timošenko (koja je bila pritvorena zbog optužbi za korupciju).

Svestan da svojim priklanjanjem doprinosi boljoj strukturnoj poziciji Moskve, ukrajinski režim je kao podsticaj za svoju odluku očekivao ogromnu finansijsku pomoć – 15 milijardi evra, kao i očuvanje političkog statusa kvo, što je za Rusiju takođe bilo prihvatljivo. Očuvanje Janukovičevog režima bi garantovalo i dalje korišćenje Krimskog poluostrva kao poligona za rusku crnomorsku flotu, što je od prvorazrednog značaja za ruske međunarodne aktivnosti ne samo u istočnoj Evropi, već i u području istočnog Sredozemlja. Na osnovu prethodnih stavki se može konstatovati i da je odluka režima bila barem delimično vođena ličnim, a ne državnim interesom, a iza slike Janukoviča kao garanta jedinstva (uz podršku Moskve) skrivane su ambicije za očuvanjem privilegija u najvećoj zemlji istočnog susedstva.

Forsiranje nedorečenog političkog povezivanja sa Briselom nije imalo privlačnu snagu proruskog opcije, jer interes režima nije bio da menja, već da učvrsti svoju manjkavu vladavinu. Prilikom vaganja svojih opcija i prvobitnog odabira proruskog kursa, Ukrajina se nadala da sa Evropskom unijom može barem očuvati veze koje su bile slične dotadašnjim. Međutim, taj stav je kažnjen za strane Brisela, pozivanjem na proteste i raspirivanjem građanske neposlušnosti širom zemlje, koja je krenula da poprira obrise unutrašnjeg sukoba. Brisel je svojim mešanjem u unutrašnja pitanja Ukrajine ne samo antagonizovao naciju, već i prizvao Rusiju da interveniše na Krimskom poluostrvu i prikaže se kao branilac istoka zemlje. EU je svojim nepromišljenim pristupom doprinela otuđenju rusofone zajednice u zemlji i uspela da je definitivno odgurne prema Rusiji, čime je Moskva postala još više uključena u spor, koji je poprimio geostrateške razmere.

4.5. Međuvladin aspekt kroji evropske stavove

Bez obzira na nadnacionalnu prirodu Evropske unije, države-članice imaju odlučujući uticaj na dinamiku evrointegracija. Supranacionalne institucije EU su u velikoj meri eksponenti volje država-članica, a

integracije su proces spajanja nacionalnih interesa, te se u tom prostoru uglavnom i odvija povezivanje između država-članica, na bazi „nagodbe“; što je ekonomska snaga veća, to je relativna moć snažnija.¹⁶⁶ Ipak, bilo bi neadekvatno posmatrati snagu neke države samo kroz perspektivu ekonomskih performansi, a taj domen ne odgovara ni politikološkom fokusu ove studije. Ipak, takva percepcija može biti korisna u prikazu složenosti i brojnosti interesa koji se prelamaju unutar Unije, i načini na koji se oni pretaču u odluke spram trećih država. Razlozi iz kojih evropske vlade biraju da se odreknu dela suvereniteta radi učešća u evropskoj nadnacionalnoj organizaciji proističu iz ekonomskih interesa, relativne moći i obaveza u skladu s tzv. „velikim nagodbama“, mahom među najvećim zemljama EU, koje su odredile tok evrointegracija.¹⁶⁷ Premda je ovakvo gledalište delimično i deluje pojednostavljeno, korisno je za razumevanje generisanja odluka na evropskom nivou u domenima koji se odnose na produbljivanje integracija, bilo da se radi o unutrašnjem aspektu, ili da se odnosi na treće zemlje koje stupaju u integrativne procese.

Neoliberalni teorijski pristupi mogu poslužiti za objašnjavanje geopolitičkog nadmetanja u istočnoj Evropi, pa i u slučaju ukrajinske krize.¹⁶⁸ Međuzavisnost se u neoliberalnom kontekstu posmatra pozitivno, tako što ekonomska saradnja produbljuje povezanost i stvara potrebu za predvidivijim ponašanjem.¹⁶⁹ U tom smislu, Evropska unija putem proklamovane dugoročne intencije ekonomskog objedinjavanja sa istočnom Evropom u tom pogledu podupire stvaranje predvidivog okruženja s kojim će biti sve više koristi od dalje saradnje. Spona sa neorealističkom perspektivom, pored toga što su akteri motivisani dobitima, jeste i fokus na države kao glavne subjekte međunarodnih odnosa. Evropske države tako biraju da jačanjem zajedničkih institucionalnih okvira, standarda i tekovina osiguraju predvidiviji

---

¹⁶⁶ Andrew Moravcsik (ed.), *The Choice for Europe: Social Purpose and State Power from Messina to Maastricht*, Cornell University Press, Ithaca, 1998.

¹⁶⁷ Ibid.

¹⁶⁸ Krzysztof Walski, "The European Union's Eastern Neighborhood: The Eastern Partnership as a Strategy of EU Engagement and Security", *Penn McNair Research Journal*, Philadelphia, vol. 2/1, pp. 9-10.

¹⁶⁹ Ibid.

kontekst za vlastiti razvoj; ista logika je primenjiva i na istok kontinenta, s tim što Ukrajina i druge zemlje nemaju predviđeno pravo učešća u evropskim političkim institucijama.

Polazeći od složenosti evropskog odlučivanja u domenu spoljne politike, autor u domenu evrointegracija Krzysztof Walski postavlja pitanje: može li Istočno partnerstvo, koje ne nudi perspektivu članstva u EU, da dostigne svoje ciljeve u istočnom susedstvu, imajući u vidu „geopolitički ambiciozniju“ Rusiju?¹⁷⁰ Time se prepoznaje potreba za unapređenjem evropskog plana za Ukrajinu i druge istočnoevropske zemlje, ali, s druge strane, prema ovom autoru, Rusija reaguje na takve predloge negativno; takve aktivnosti Brisela mogu voditi promeni balansa moći i izmenama političkog sistema, bez obzira da li to Evropska unija želela ili ne. Sukobi u Ukrajini posledica su upravo različitih pristupa; dok Rusija dela geopolitički, Evropska unija preuzima korake na osnovu prelamanja stavova svojih država-članica. To ne samo da je sporiji proces, već i ne predstavlja valjan odgovor na geopolitičke ambicije Moskve; kad se radi o velikom ulogu kao što je politički razvoj istočne Evrope, potrebno je na strategiju odgovoriti strategijom, i to što jasnijom i odlučnijom.

Nažalost, do uspostavljanja preciznog i ubedljivog evropskog plana za istočne susede proći će još vremena, iako ukrajinska kriza traje već šest godina u trenutku pisanja ovih redova. Istina, Brisel se ni ne ponosi brzinom i komplikovanošću svog procesa odlučivanja – to je čest izvor frustracija brojnih država-članica, pa i evropskih institucija. Ipak, kako bi prerastao u geostrateškog aktera koji je u stanju da se takmiči sa drugim strategijama, potrebno je da pokaže da je u stanju da reaguje u mnogo kraćim rokovima. Dok je, primera radi, aneksija Krimskog poluostrva ilustrovala odlučnost ruske strane da odbrani svoje interese sredstvima tvrde moći, i da to učini brzo (za neupućeni Brisel i neočekivano), nameće se pitanje kako Evropska unija uopšte može da odgovori na takve poteze merama koje nisu vojno-bezbednosne prirode. Jedan od logičnih odgovora bi mogao da bude da je na vojne akcije neophodno odgovoriti „tvrdom moći“. Premda takve teze već prelaze u domen bezbednosnih razmatranja koja nisu fokus ove studije, za potrebe budućeg uređivanja i razvoja odnosa sa Rusijom, pa i Sjedinjenim državama, deluje da

---

¹⁷⁰ Ibid, str. 1.

tradicionalno poimanje snage u smislu „tvrde moći“ mora da zauzme prominentnije mesto u evropskim strateškim planovima.

4.6. Zaštita od napada: privilegija punopravnih članica

Nacionalni interes svake države ogleda se u nastojanju da se samoodrži, kao i da unapredi svoje perspektive opstanka i razvoja. U tom cilju neretko se države, s obzirom na svoju snagu i međunarodnu poziciju, suočavaju sa različitim rizicima i pretnjama. Evropske države su krenule u integrativne procese nakon Drugog svetskog rata upravo kako bi poboljšale perspektive mira na kontinentu i osigurale stabilnost i održivi razvoj. U tome su imale i podršku Vašingtona, koji je podržao evropske saveznike radi odvratanja sovjetske pretnje, kao i ponovne izgradnje evropskih kapaciteta za odbranu.¹⁷¹ Evropske, pa i evroatlantske integracije, vodile su sve bližem povezivanju država-članica, kako na unutrašnjem nivou, tako i spolja, u međunarodnim odnosima. Jedna od manifestacija tih bližih veza jeste i odredba o solidarnosti, putem koje se države-članice obavezuju da će jedne drugima stupiti u pomoć u slučaju spoljnog napada. U pogledu upotrebe sile i održavanja mira postoji dualnost: s jedne strane, unutar zajednice evropskih država se ne ratuje, a s druge strane, izvan Unije važe druga pravila, s tim što je na snazi obaveza država-članica da stupe u solidarnu pomoć odbrane bilo koje druge članice u slučaju ugrožavanja njene teritorije.¹⁷² To služi ne samo uvećavanju percepcije bezbednosti svake države-članice, već i odvrća spoljne aktere od hipotetičkih napada.

Praksa unutar liberalnih skupova na jedan način se otelotvoruje unutar organizacija poput Evropske unije ili Severnoatlantske alijanse, a sasvim drugačije izvan tih okvira. U tom smislu donekle je ilustrativan stav Džona Rolsa da bi bilo poželjno da se društva koja još uvek nisu liberalna kreću u tom pravcu, i, mada to ne daje za pravo liberalnim državama da takva rešenja nameću spolja, od država koje nisu deo takve zajednice se očekuje da se barem ponašaju prema njenim vrednostima

¹⁷¹ Dejana Vukčević (ed.), *Bezbednost i Evropska unija: bezbednosna politika Evropske unije: institucionalne osnove*, Institut za političke studije, Beograd, str. 373.

¹⁷² Michael Doyle, "Kant liberal Legacies and Foreign Affairs", *Philosophy and Public Affairs*, vol. 12, No. 3, 1983, p. 215.

u odnosima sa liberalnim narodima.¹⁷³ Za autora ove studije ovakva stanovišta su korisna za razumevanje očekivanja Evropske unije i NATO od drugih međunarodnih aktera, poput Ukrajine kao zemlje koja teži liberalnim vrednostima, ali i Moskve, kao države od koje se očekuje da se takođe rukovodi evropskih poimanjem vrednosti, iako Rusija spada u red svetskih sila sa vlastitom percepcijom međunarodnih prilika.

Premda za sudbinu Ukrajine načelno postoji jako interesovanje za izvoz vrednosti Evropske unije, pa i Severnoatlantske alijanse, ta zemlja nije uspela da za sebe obezbedi članstvo u tim organizacijama, pa čak ni naznaku perspektive prijema u odnosima sa EU. Premda Brisel jeste predvideo dugoročnu mogućnost ekonomske integracije sa Ukrajinom, u političkom smislu nije čak ni implicitno predviđeno učešće te zemlje u političkim institucijama Unije, što znači da se ona u pogledu članstva u toj organizaciji neće smatrati punopravnom članicom na koju se odnose privilegije učešća. Jedna od tih privilegija je i garantovanje teritorijalnog integriteta u slučaju spoljnog napada, koja u slučaju Ukrajine ne postoji.

U tom smislu, pozicija Kijeva se radi bliže ilustracije može posmatrati kontrafaktualno. Da su međunarodne okolnosti i unutrašnji politički procesi bili drugačiji tako da je Ukrajina uspela da pristupi Uniji (pre zamrzavanja politike proširenja počevši od prvog dela druge decenije XXI veka), danas bi to bila teritorijalno neokrnjena i politički i ekonomski preoblikovana zemlja, jer bilo kakav napad na njenu teritoriju bio smatran agresijom protiv same Evropske unije. Ipak, tu se domen ovakvih razmatranja završava, i to iz niza razloga; najvažniji je taj da Ukrajina nikada nije bila deo politike proširenja, niti se mogućnost promene u tom smislu na bilo koji način naslućuje. Čak i da jeste deo politike proširenja, npr. sa državama jugoistočne Evrope, čak ni u tom slučaju bezbednosne garancije ne bi bile pokrenute; ni te zemlje još uvek nisu deo Evropske unije, uprkos višedecenijskim zalaganjima.

Može se polemisati da je jedan od krupnih razloga za nerazmatranje perspektive prijema Ukrajine upravo bezbednosni: evropske zemlje bi morale da stupe u vojni okršaj sa bilo kojim akterom koji bi ugrozio ukrajinsku nezavisnost – uključujući i Rusiju, koja važi za jednu od

---

¹⁷³ Srđan Korać, „Rat u 21. veku kao sredstvo imperijalne kontrole planetarne „periferije“, *Međunarodni problemi*, Institut za međunarodnu politiku i privredu, Beograd, br. 4, 2018, str. 419.

vodećih vojnih planetarnih sila. Nakon što je međunarodna zajednica posmatrala kako Evropska unija nemo prati otcepljenje više teritorija od ukrajinske matice, a kako se neki delovi i prisajedinjuju Rusiji, teško je zamisliti potpuno drugačiji scenario. Naravno, zatečenost Evropske unije pre svega je šokirala ukrajinske građane, koji su bili ohrabrivani da veruju u evropsku perspektivu koja će preoblikovati njihovu državu. U praksi, reakcija Brisela je bila tipična sa stanovišta demokratskog mira: Evropska unija stupa u odbranu svojih članica, a ne trećih zemalja, ma koliko one verovala u evropsku perspektivu.

Evropska unija koketira sa iluzijom o pristupnom toku Ukrajine kao sredstvu da se motivišu transformativni procesi u toj zemlji, i od nje traži usvajanje liberalnih vrednosti u domenu političkih i ekonomskih sloboda.¹⁷⁴ Tako je u ekonomskom smislu Kijevu najpre skrenuta pažnja da nije moguće da uđe u paralelne integrativne procese i sa Evroazijskom unijom, jer napredne veze sa Briselom moraju imati prioritet. Ipak, Unija ne samo da ne namerava da prepozna perspektivu prijema Ukrajine, već u stvaranju privilegovanih veza nema intenciju ni da vojno-bezbednosno pomogne toj zemlji u obnavljanju teritorijalne celovitosti, iako je do regionalnih sukoba i došlo usled forsiranja Brisela da mu se Kijev što više približi. Takav evropski pristup je ne samo zbunjujući i paradoksalan, već i nepravedan prema Ukrajini, koja je već platila nenadoknadivu cenu za zbližavanje sa Briselom. Da stvar bude gora, nakon izazivanja ukrajinske krize, Evropska unija deluje još odlučnije da zadrži svoj ekskluzivitet, nakon što se „opekla“ uslovljavanjem u geopolitičkom pogledu. Evropska unija ne prima u članstvo zemlje sa teritorijalnim sporovima, pa čak ni one čijem je izazivanju sama posredovala.

Vratimo se na početak ovog dela: države-članice Evropske unije grade svoju budućnost u takvim organizacijama radi unapređenja svojih interesa, uključujući i bezbednosne garancije očuvanja integriteta. Ulazak složene i geopolitički nestabilne zemlje poput Ukrajine (pritom i najveće zemlje koja se nalazi primarno u istočnoj Evropi) imao bi potencijal da ugrozi funkcionisanje evropskog političkog sistema koji je građen decenijama. Drugim rečima, uređeni sistem evropskih država imao bi potencijal da bude narušen, što bi se odrazilo i na druge države-članice, koje svoju stabilnost i prosperitet grade i zahvaljujući predvidivim

---

¹⁷⁴ Michael Doyle, "Kant liberal Legacies and Foreign Affairs", op. cit.

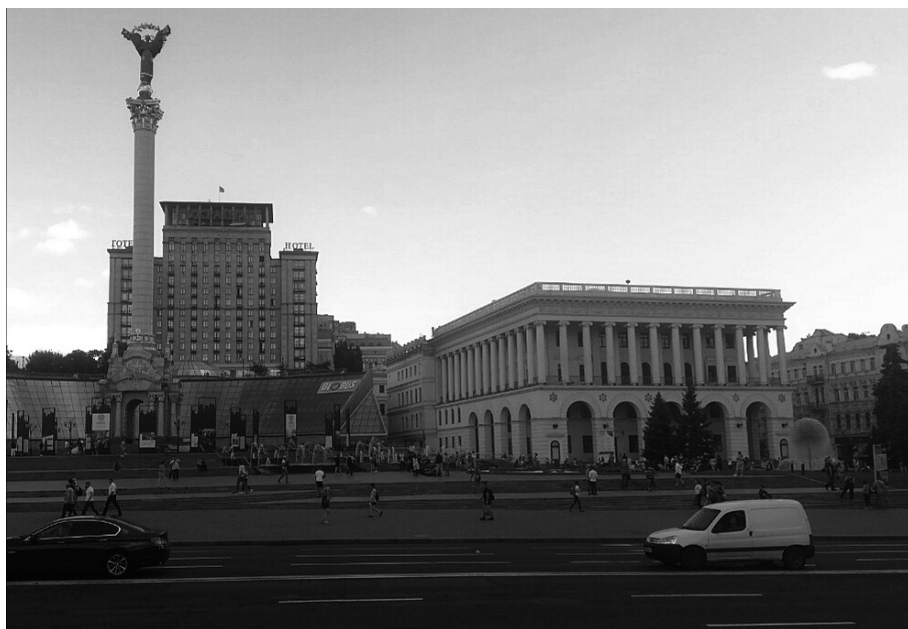

okvirima Evropske unije. Narušavanje interesa država-članica Unije nije cena koju su te zemlje spremne da plate zarad produbljivanja integracija s Kijevom.

Odsustvo međusobnog sukoba između liberalnih država ozbiljan je argument u korist postojanja međunarodnih organizacija poput Evropske unije i NATO. Države-članice se pridržavaju tih vrednosti, a zauzvrat uživaju političke, ekonomske, bezbednosne i druge privilegije. Ipak, na primeru Ukrajine se može videti da jednostrana politička volja nije dovoljan faktor radi približavanja ili prijema u te saveze; bezbednosni i drugi interesi imaju veliku ulogu u valorizaciji podobnosti zemlje kao kandidata za prijem. Nažalost, niz teritorijalnih sukoba u Ukrajini, pored postojećih ozbiljnih izazova u funkcionisanju demokratije, specifičnih izazova i političke kulture u toj zemlji, razmatranje njenog prijema u EU i NATO čini iluzornim.

Nikada završeni hotel Parus („Jedro“) u gradu Dnjepru, simbol sovjetskog modernizma, danas je oslikan ukrajinskim grbom.

Naspram Trga nezavisnosti u Kijevu. (Autor fotografija: Milan Soldatić)

5.

ZAKLJUČNA RAZMATRANJA: ILUZIJA NEMA ALTERNATIVU

Ukrajinska geopolitička kriza nastala je kao nenameravana posledica manjkavog i nedovoljno strateški usmerenog delovanja Evropske unije, kao i nadmetanja sa planovima Rusije, koja u istočnoevropskom prostoru razvija zasebne, evroazijske političke razvojne koncepte. Sukobljavanje Brisela i Moskve odraz je nastojanja dve strane da popunjavanjem političkog vakuuma u istočnoevropskom prostoru unaprede svoju međunarodnu poziciju. Nadmetanje sukobljenih strategija ima obrise kooperativne i nekooperativne igre; odvija se u sve nepredvidivijim međunarodnim okolnostima i ispoljava u vidu pritisaka na istočnoevropske zemlje poput Ukrajine da usvoje evropski ili evroazijski spoljnopolitički obrazac razvoja. Evolucija strateških aktivnosti je ishodovala sve većim pritiskom, do trenutka kada je Kijev pri kraju 2013. godine bio prinuđen da se opredeli između Brisela i Moskve, nešto od čega je godinama nastojao da se distancira u svom multivektorskom međunarodnom ponašanju. Opcije su glasile: finansijska pomoć Moskve i mogućnost produbljivanja učešća u evroazijskim konceptima razvoja, ili „evropski izbor“ – dugoročni proces ekonomske integracije i političkog pridruživanja sa Briselom. Suočavanje sa državnim bankrotom i prezahtevni uslovi Evropske unije (temeljne izmene političkog i ekonomskog sistema, uz ugrožavanje privilegija političke elite) odvratio je Janukovičevu vladu od Brisela i usmerilo ka Moskvi, koja je kombinacijom podsticaja, negativnih uslovljavanja i (naizgled) fleksibilnim stavom prema Kijevu isprva procenjena kao poželjniji partner.

Sporazumno povezivanje Kijeva s Briselom iziskivalo bi temeljne systemske izmene i doprinelo sve većoj međuzavisnosti, što Janukovičevom režimu nije bilo po volji. Vlada je stoga nastojala da pred javnošću obesmisli evropski koncept, dok je negativno uslovljavanje Moskve imalo funkciju alibija za odabir tog spoljnopolitičkog kursa. U nameri da razotkrije neiskrenost Janukovičevog režima i doprinese njegovoj smeni, Brisel je krenuo da dovodi legitimitet vlasti, pozivajući na prekid progona političkih neistomišljenika. Svestan da svojim

priklanjajem doprinosi boljoj strukturnoj poziciji Moskve, ukrajinski režim je kao podsticaj za svoju odluku, pored ogromne finansijske pomoći, očekivao i očuvanje političkog statusa kvo, što je za Rusiju takođe bilo prihvatljivo. Očuvanje Janukovičevog režima bi garantovalo i dalje korišćenje Krimskog poluostrva kao poligona za rusku crnomorsku flotu, što je od prvorazrednog značaja za ruske međunarodne aktivnosti ne samo u istočnoj Evropi, već i u području istočnog Sredozemlja. Odluka režima bila je barem delimično vođena ličnim interesom, a iza slike Janukoviča kao garanta jedinstva skrivane su ambicije za očuvanjem privilegija u najvećoj zemlji istočnog susedstva.

Međutim, pravo na opredeljivanje Ukrajine u suprotnom pravcu Brisel nije posmatrao kao izgubljeni rat, već samo bitku; odluke ukrajinske vlade su viđene kao nelegitimne i evropski orijentisano stanovništvo je pozvano da pruži otpor vlastima u cilju pritiska da se odluka povuče. Poziv Brisela označio je početak krvavih sukoba na ulicama većih ukrajinskih gradova i predstavljao uvod u građanski, etnički, ideološki i društveni rascep u toj zemlji, koji će ishodovati smenom vlasti, gubitkom niza teritorija i ratom u donbaškoj regiji koji i dalje traje. Dok je Unija smatrala da je njen uobičajeni birokratsko-administrativni pristup dovoljan, kao što je bio slučaj u srednjoj Evropi, Rusija je evropsko podsticanje na neposlušnost posmatrala geopolitički i reagovala svojim najubedljivijim instrumentom: upotrebom tvrde moći.

Vrlo je problematično što Evropska unija nastoji da učestvuje u geostrateškoj igri bez razvijenih instrumenata i promišljene strategije postupanja. Politička intervencija u Ukrajini otkrila je dve velike iluzije Brisela u tom polju: da je Unija smatrala da je njena meka moć dovoljna kako bi mogla da prevagne i u istočnoevropskom prostoru, kao i stav da je evropski koncept, ma kakav bio, superioran u odnosu na ruske evroazijske koncepte saradnje, koje Brisel posmatra kao nastavak sovjetizacije tog prostora, iako te ideje nije valjano analizirala niti razumela. Evropska unija čini veliku grešku potcenjivanjem ruskog prisustva i uticaja u postsovjetskoj istočnoj Evropi, koji zaista dovodi partnere u situaciju da ozbiljno razmatraju i „vagaju“ dobre i loše strane saradnje sa EU ili Rusijom. Zapravo, za autora ove studije, intenzitet prinuđivanja suseda na opredeljivanje od strane Rusije ili EU u velikoj meri je uporediv; on se sastojao od spleta političko-ekonomskih podsticaja i negativnog uslovljavanja u smislu uskraćivanja ili

sankcionisanja, s tim što je Moskva oduvek na raspolaganju imala i visokorazvijene vojne kapacitete, prilagodljiviji pristup saradnji i dubinsko poznavanje regiona, što je za pojedine istočnoevropske zemlje bilo ubedljivije u odnosu na pristup Brisela koji je u dosta aspekata nedorečen, zahtevan i površan.

I da je imala kapaciteta da izvede sveobuhvatnu analizu troškova i prednosti, pitanje je u kojoj meri bi Ukrajina to da pouzdano učini usled nejasnog ishoda evropskog puta; postupanje Brisela donelo je dosta problema i izazvalo krizu koja opterećuje sve aktere, što je nenameravana posledica proizvoljnog i nepromišljenog delanja u istočnoj Evropi. Takvo postupanje nije samo izazvalo i doprinelo produbljenju unutrašnjeg sukoba i prerastanju u međunarodni spor, već je i uspelo da prikaže evroazijske koncepte razvoja kao racionalnije, pa i demokratskije u pogledu poštovanja suvereniteta i nacionalnih interesa istočnoevropskih država.

Rezultat evropske intervencije u političkom pogledu ishodovao je i smenom Janukoviča konglomeratom proevropski orijentisanih političara, koja u datim okolnostima na vlast nije dospela na zakonski potpuno ispravan način. Ipak, na izborima 2014. godine glasači (osim više miliona njih na Krimu, Sevastopolju i u području Donbasa) većinski su podržali proevropski kurs.¹⁷⁵ Potpisivanje Sporazuma o pridruživanju omogućilo je postupno približavanje Kijeva Uniji u prethodnih pet godina, ali je Brisel ostao podjednako nem na pitanje ukrajinskih političara i građana u kom dugoročnom političkom pravcu vodi produbljivanje integracija sa Evropskom unijom. Obećanja o nagloj transformaciji i brznoj tranziciji u moderni, demokratski sistem evropskog tipa nije zaobišao ni Ukrajinu, premda je upitno koliko i sami rukovodioci veruju u takvu mogućnost, a koliko se takvim narativom služe zarad opstanka na vlasti. Političke iluzije poput perspektive članstva u Uniji i brzog preobražaja sistema političarima su neophodne zarad što šire podrške načinima njihovog vladanja. U tom cilju se pribegava raznim sredstvima obezbeđenja podrške, što se videlo u podršci Brisela

---

¹⁷⁵ Richard Balmforth & Natalia Zinets, *Pro-Europe parties secure big election win in Ukraine: exit poll*, Reuters, 26 October 2014, Internet, <https://www.reuters.com/article/us-ukraine-crisis-election/pro-europe-parties-secure-big-election-win-in-ukraine-exit-poll-idUSKCN0IF00R20141026,05/07/2019>.

šarolikim proevropskim partijama u Ukrajini među kojima mnoge imaju i nacionalističke i ksenofobne stavove. Raskol sa rusofonim stanovništvom u Ukrajini možda preterano ne brine Evropsku uniju, ali je izuzetno važna stavka za stabilnost te zemlje i za njene odnose sa Rusijom kao maticom. Takođe, tokom proteklih pet godina nije ostvaren ni napredak u dijalogu sa otcepljenim istočnim oblastima; ukrajinske vlade se u izgradnji podrške birača služe, možda i očekivano, proevropskim argumentima i nacionalističkom ikonografijom, ali premalo se može čuti o realnim planovima za reintegraciju istoka, osim propagandnih izjava da će kad-tad uslediti brza vojna akcija kojom će Donbas biti oslobođen.

Kao politički akter, i Brisel se u odnosima sa Ukrajinom služi elementima privida i obmane, kao instrumenata za motivisanje na preoblikovanje sistema po evropskom obrascu.¹⁷⁶ Privid i obmana se naročito manifestuju u simuliranju pristupnog procesa i neizjašnjavanju o krajnjem političkom ishodu odnosa Evropske unije i Ukrajine. Da je prilikom eskalacije ukrajinskog spora s evropske strane jasno podvučeno, pa makar i retroaktivno, da uprkos zbližavanju za Ukrajinu neće biti perspektive članstva, prema mišljenju autora ove studije, to bi ne samo „otupilo evropsku oštricu“ u toj zemlji, već možda ne bi ni ishodovalo smenom režima, što je za Brisel predstavljalo neophodnost. Intervencionizam Brisela u Kijevu prešao je čak i inače intruzivne okvire evropskih politika u trećim zemljama, do te mere da je EU, suočena sa geostrateškim odogovorom, morala da odstupi. Premda su multivektorska nastojanja Ukrajine time suspendovana (ponovo u korist EU), nije realno da ta zemlja, s obzirom na svoj geopolitički položaj, može da počne da rešava nagomilane probleme bez barem neke vrste dijaloga sa Rusijom. Važno je da tu neophodnost prepozna i sam Brisel, kao strana koja nije pokazala da dovoljno razume prelamanje međunarodnih interesa u istočnoevropskom prostoru.

„Evropska budućnost“ predstavlja obećanje kojim se pomaže proevropska vlada tokom turbulentnog spora koji je podelio Ukrajinu. Široka terminologija poput evropskog „puta“, „perspektive“ ili „budućnosti“ nejasna je u pogledu dugoročnih političkih ishoda, ali je

---

¹⁷⁶ Dragan Simeunović (ed.), *Uvod u političku teoriju*, Institut za političke studije, Beograd, 2009, str. 69.

korisni, ili zapravo, neophodni politički alat za legitimizaciju političkih lidera na unutrašnjem planu. Pridržavanje diskursa o evrointegracijama zemlje i simuliranje pristupnog procesa zamagljuje činjenicu da se radi o zemlji koja je deo susedske politike Evropske unije koja nema mogućnost ulaska u Evropsku uniju.

Brisel koketira sa iluzijom o pristupnom toku Ukrajine kako bi se podržali transformativni procesi, kao i usvajanje liberalnih vrednosti u domenu političkih i ekonomskih sloboda. Ipak, Evropska unija ne samo da ne namerava da prepozna perspektivu prijema Ukrajine, već u stvaranju privilegovanih veza nema intenciju ni da vojno-bezbednosno pomogne toj zemlji u obnavljanju teritorijalne celovitosti, iako je do regionalnih sukoba i došlo usled forsiranja Brisela da mu se Kijev što više približi. Takav evropski pristup je ne samo zbunjujući i paradoksalan, već i nepravedan prema Ukrajini, koja je već platila nenadoknadivu cenu za zbližavanje sa Briselom. Da stvar bude gora, nakon izazivanja ukrajinske krize, Evropska unija deluje još odlučnije da zadrži svoj ekskluzivitet, nakon što se „opekla“ uslovljavanjem u geopolitičkom pogledu. Evropska unija ne prima u članstvo zemlje sa teritorijalnim sporovima, pa čak ni one čijem je izazivanju sama posredovala. U tom pogledu, etičnost ophođenja Brisela prema Ukrajini dodatno je problematizovana.

Premda potreba za kreiranjem spoljnog perifernog pojasa Unije zvuči pežorativno, taj region bi svoj granični status mogao da stavi u službu vlastitog razvoja. Ovo možda zvuči idealistično iz aktuelne perspektive gde se Brisel i dalje vodi logikom kopiranja i izvoza svog obrasca, dok susedi nemaju puno izbora nego da se priklone ili ne priklone takvom šablonu. Odnos snaga između Ukrajine i Brisela neće nestati; Evropska unija je akter koji decenijama dominira u mnogim aspektima odnosa na kontinentu, dok je druga strana tek jedna od zemalja u razvoju koja traži svoj strateški put. Iz tog razloga od Unije kao normativne sile treba očekivati rešenje koje će istočnoevropskom podneblju ponuditi ulogu koja im zaista i pripada i koja bi im trajno donela koristi, umesto samo obaveze i obavezu da gotovo dogmatski prate evropski put, ma šta to u njihovom kontrentnom slučaju značilo.

Pitanje šta je to što bi Ukrajina mogla da očekuje od Brisela kao kompenzaciju za preduzimanje sveobuhvatnih reformi, ali i stupanje u konflikt koji ju je koštao teritorija, gubitka ljudskih života, ekonomskog sunovrata i stvaranja neprijatelja na istočnim granicama, a da to nije

mogućnost članstva, predstavlja začarani krug paradoksa: uslovljavanje za Kijev ostaje, pa se čak i uvećava uporedo sa produbljivanjem odnosa; problemi teritorijalnog integriteta moraju se prevazići (pri čemu element evropske odgovornosti u tom domenu ne postoji), a zemlja mora ostati strateški opredeljena ka Evropskoj uniji koja za Ukrajinu, „zauzvrat“, nema definisanu dugoročnu političku ideju.

U kontekstu slabljenja američkog prisustva u međunarodnim odnosima važan razlog za intervenisanje u nekom regionu može da bude pojava konkurenata. Intenziviranje evroazijskih inicijativa predstavlja dobar povod za preduzimanje akcije, ali treba imati u vidu napomenu prof. Miršajmera da s obzirom na svoju privilegovanu geografsku poziciju i razvijene ekonomske i druge performanse, Vašington ne bi bio suviše izložen čak ni u slučaju nekog potencijalnog sukoba u Evropi.¹⁷⁷ U tom smislu, u nekom optimističnom scenariju, možda eskalacija ukrajinske geopolitičke krize kao nenameravanu posledicu bude imala osvešćenje da je potrebna veća autonomija Evropske unije za sve aspekte dešavanja na kontinentu. Nažalost, dosadašnje ponašanje Brisela je pokazalo da čak i krupni politički poremećaji na vlastitom kontinentu poput ukrajinske krize nisu dovoljni da bi „otreznilo“ Uniju da osmisli scenarije i instrumente koje bi bila u stanju da usvoji i dosledno prati, a koji bi odražavali suštinski evropske interese. Autor ove studije smatra da će u nekom, ne preterano dalekom trenutku, evropski „mlađi partner“ biti prinuđen da se osamostali (možda pre voljom drugih nego svojevoljno), pa je vrlo važno da se krene u planiranje u skladu s tom neminovnošću, što zahteva ozbiljne strateške alate delovanja u svim oblastima. U istočnoj Evropi, a posebno u Ukrajini, strateške ideje Evropske unije morale bi da budu naročito dosledne, konkretne i primenjive, kako bi se pružio odgovor na sve veću nepredvidivost u međunarodnim odnosima, a sama EU imala šansu da osigura barem neki stepen uticaja izvan svojih granica.

---

¹⁷⁷ John J. Mearsheimer, “The future of the American pacifier”, *Foreign Affairs*, Washington, vol. 80, no. 5, 2001, p. 59.

*Monumentalna zgrada u stilu socijalističkog klasicizma,
u glavnoj kijevskoj ulici Khreshchatyk (Хрещаток).
(Autor: Milan Soldatić)*

*Ispred ulaza u Saborni hram Svete Sofije u Kijevu,
koji je pod zaštitom UNESKA.
(Autor: Milan Soldatić)*

LITERATURA I IZVORI

- Balmforth Richard & Zinets Natalia, *Pro-Europe parties secure big election win in Ukraine: exit poll*, Reuters, 26 October 2014, Internet, <https://www.reuters.com/article/us-ukraine-crisis-election/pro-europe-parties-secure-big-election-win-in-ukraine-exit-poll-idUSKCN0IF00R20141026>, 05/07/2019.
- Bennholdaug Katrin, *Differences emerge in Europe of a response to Georgia conflict*, New York Times, New York, 12 August 2008, Internet, <https://www.nytimes.com/2008/08/12/world/europe/12iht-diplo.4.15218653.html>, 12/06/2019.
- Borger Julian, *Merkel warns Putin to do more to end Ukraine crisis*, The Guardian, London, 25 April 2014, Internet, <http://www.theguardian.com/world/2014/apr/25/merkel-putin-russia-end-ukraine-crisis>, 01/07/2019.
- Bosse Giselle, "The end of democratising Europe's 'last dictatorship'? Explaining paradigm shifts in the EU's policy towards Belarus", *Journal of Common Market Studies*, Vol. 50, No. 3, pp. 367-384.
- Brzezinski Zbigniew (ed.), *Strategic vision: America and the crisis of global power*, Basic Books, New York, 2012.
- Burant R. Stephen, "Ukraine in the world: Studies in the International Relations and Security Structure of a Newly Independent State", *Harvard Ukrainian Studies*, Vol. 20, 1996, pp. 45-77.
- Buras Piotr & Janning Josef, , *Divided at the centre: Germany, Poland, and the troubles of the Trump era*, European Council on Foreign Relations, Berlin, 19 December 2018, Internet, https://www.ecfr.eu/publications/summary/divided_at_the_centre_germany_poland_and_the_troubles_of_the_trump_era, 01/06/2019.
- Cadier David, "Is the European Neighbourhood Policy a substitute for enlargement?" *EU enlargement in crisis* (Special report), London School of Economics (Special Report), London, SR018/2013, pp. 52-59.
- Cleary Colin, *Ukraine: Making up for Past Leadership Failures*, The Globalist, Washington, 27 April 2014, Internet, <https://www>.

theglobalist.com/ukraine-making-up-for-past-leadership-failures/, 05/06/2019.

Communication from the Commission to the European Parliament and the Council on Eastern Partnership (2008), European Commission, 3 December 2008.

De Flers Nicole Alecu, & Müller Patrick, "Applying the Concept of Europeanization to the Study of Foreign Policy: Dimensions and Mechanisms," *Working Papers of the Vienna Institute for European integration research (EIF)*, Institute for European integration research (EIF), Vienna, No. 5, 2009, pp. 1-32.

Deutsche Welle team, *Ukraine to apply for EU membership in 2020*, DW, Berlin, 25 September 2014, Internet, <https://www.dw.com/en/ukraine-to-apply-for-eu-membership-in-2020/a-17954627>, 10/07/2019.

Doyle Michael, "Kant liberal Legacies and Foreign Affairs", *Philosophy and Public Affairs*, vol. 12, No. 3, 1983, pp. 205-235.

Dutch News team, *The Netherlands one of five lands blocking Ukraine EU membership*, Dutch News, Amsterdam, 2016, Internet, <https://www.dutchnews.nl/news/2016/04/88027-2/>, 20/06/2019.

Đorđević Branislav, Glišić Miroslav & Dujčić Ivan, "Conflict prevention and resolution under the auspices of the CSCE/OSCE after the Cold war and the Yugoslav crisis", *Review of International Affairs*, Institute for International Politics and Economics, Belgrade, vol. LXIX, no. 1170, 2018, pp. 25–49. EEAS, *Guide to the Association Agreement*, European External Action Service, Brussels, 2012, Internet, http://eeas.europa.eu/images/top_stories/140912_eu-ukraine-association-agreement-quick_guide.pdf 17/05/2019.

EEAS, *Myths about Eastern partnership*, European External Action Service, 2018, Internet, https://eeas.europa.eu/headquarters/headquarters-homepage/35712/myths-about-eastern-partnership-factsheet_en, 30/06/2019.

Eurasian Studies team, *How Armenia managed to join EAEU without breaking up with EU*, Analytical Media Eurasian Studies, Moscow, 25 February 2018, Internet, <http://greater-europe.org/archives/4388>, 30/06/2019.

- Euromaidan Press team, *Why Poroshenko lost*, Euromaidan Press, Kiev, May 2019, Internet, <http://euromaidanpress.com/2019/04/27/why-poroshenko-lost-to-zelensky-ukraine-elections/>, 01/07/2019.
- Fehlinger Günther & Umland Andreas, *Why Ukraine should become a Balkan country*,
- ECFR, Brussels, 29 January 2018, Internet, https://www.ecfr.eu/article/commentary_why_ukraine_should_become_a_balkan_country, 10/07/2019.
- Gardner Andrew, *Ukraine, Georgia and Moldova sign EU deals*, Politico, Washington, 27 June 2014, Internet, <https://www.politico.eu/article/ukraine-georgia-and-moldova-sign-eu-deals/>, 10/07/2019.
- Ghedrovici Olesea & Ostapenko Nikolai, "The Glaring Socioeconomic Meltdown in Post-Soviet Ukraine, Moldova, and Belarus: A Distorted Mindset in Search of a Way Out", *International Journal of Business and Social Research (IJBSR)*, Vol. 3, No. 5, 2013, pp. 202-207.
- Goldstein Vladimir, *Why everything you've read about Ukraine is wrong*, Forbes, 19 May 2014, Internet, <http://www.forbes.com/sites/forbesleadershipforum/2014/05/19/why-everything-youve-read-about-ukraine-is-wrong/>, 01/07/2019.
- Grabbe Heather (ed.), *The EU's Transformative Power. Europeanisation through Conditionality in Central and Eastern Europe*, Palgrave, London, 1, 2006.
- Grinberg Jan, *The national future of Belarus*, Foreign policy in focus – Institute for Policy Studies, Washington, 16 April 2008, Internet, http://fpif.org/the_national_future_of_belarus/, 18/06/2019.
- Herszenhorn David & Kramer Andrew, *Russia offers cash infusion for Ukraine*, New York Times, New York, 17 December 2013, Internet, <https://www.nytimes.com/2013/12/18/world/europe/russia-offers-ukraine-financial-lifeline.html>, 01/07/2019.
- Johansson-Nogués Elisabeth, "A 'Ring of Friends? The Implications of the European Neighbourhood Policy for the Mediterranean", *Mediterranean Politics*, Vol. 9, No. 2, 2004, pp. 240-247;
- Jović-Lazić Ana, "Saradnja Ruske Federacije i NATO u oblasti evropske bezbednosti", *Međunarodni problemi*, Institut za međunarodnu politiku i privredu, Beograd, br. 3-4, 2014, str. 283-304.

- Jović-Lazić Ana & Lađevac Ivona, "Ukrainian Crisis as a Security Challenge of the Contemporary World", in: Branislav Đorđević, Taro Tsukimura & Ivona Lađevac (eds), *Social and economic problems and challenges in the contemporary world*, Global Resource Management: Doshisha University, Japan & Institute of International Politics and Economics, Belgrade, 2017, pp. 112-141.
- Keohane Robert & Nye Joseph (eds.), *Power and Interdependence*, Pearson, London, 2011.
- Kobzova Jana, *Can the Eastern Partnership work? European View*, Centre for European Studies, London, 2012, https://martenscentre.eu/sites/default/files/publication-files/kobzova_0.pdf, 10/07/2019.
- Korać Srđan, "Rat u 21. veku kao sredstvo imperijalne kontrole planetarne „periferije”, *Međunarodni problemi*, Institut za međunarodnu politiku i privredu, br. 4, 2018, str. 412-431.
- Korosteleva Elena (ed.), *Eastern Partnership: A New Opportunity for the Neighbours?*, Routledge, London, 2010.
- Korosteleva Elena, *The European Union and Its Eastern Neighbors: Towards a More Ambitious Partnership?*, Routledge, London, 2012.
- Kovačević Maja, "Evropska politika susedstva: izneverena očekivanja?" *Godišnjak Fakulteta političkih nauka*, Fakultet političkih nauka, Beograd, br. 09, 2013, str. 101-118.
- Kovačević Maja, "In the Bermuda Triangle? The European Union's Enlargement Policy, Common Foreign and Security Policy and Unfinished States in the Western Balkans", *Serbian Political Thought*, Institute for Political Studies, Belgrade, No. 1/2011, Year III, Vol. 3, 2011, pp. 21-38.
- Kovačević Maja, "Ograničenja transformativne moći Evropske unije i Zapadni Balkan". *Međunarodni problemi*, Institut za međunarodnu politiku i privredu, Beograd, 1/2019, 2019, pp.26-49.
- Kyiv International Institute of Sociology (KIIS), *Thoughts and views of the population on teaching the Russian language in Ukrainian-speaking schools and granting autonomy as a part of Ukraine to the uncontrolled territories of Donbas*, Kiev, March 2019, Internet, <https://www.kiis.com.ua/?lang=eng&cat=reports&id=832&page=1&t=10>, 10/07/2019.

- Lammon Adam, *Will Ukraine Begin a New Dialogue With Moscow?* The National Interest, Washington, 27 June 2019, Internet, <https://nationalinterest.org/feature/will-ukraine-begin-new-dialogue-moscow-64606>, 10/07/2019.
- Lavenex Sandra, "Concentric circles of flexible 'European' integration", *Comparative European Politics*, Macmillan Publishers, Vol. 9, 4/5, 372-393;
- Lavenex Sandra & Schimmelfennig Frank, "EU democracy promotion in the neighbourhood: from leverage to governance?", *Democratization*, Taylor & Francis, No. 18, Vol. 4, 2011, pp. 885-909;
- Lee Matthew, *Russia says Ukraine must become a federation, allowing regional autonomy*, The Star, Toronto, 30 March 2014, Internet, http://www.thestar.com/news/world/2014/03/30/russia_says_ukraine_must_become_a_federation_allowing_regional_autonomy.html, 01/07/2019.
- Lipman Maria, *Ukraine Caught in a "Zero-Sum" Game*, Carnegie Moscow Centre, Moscow, 25 February 2014, Internet, <http://carnegie.ru/2014/02/25/ukraine-caught-in-zero-sum-game>, 01/07/2019.
- Mahdi Darius Nazemroaya, *A Distorted Lens Justifying An Illegitimate Ukrainian Government*, Global Research, 18 March 2014, Internet, <https://www.globalresearch.ca/a-distorted-lens-justifying-an-illegitimate-ukrainian-government/5374043>, 10/07/2019.
- Manners Ian, "Normative Power Europe Reconsidered: Beyond the Crossroads", *Journal of European Public Policy*, London, Vol. 13, No. 02, pp. 182-199.
- Markedonov Sergei, *Armenia's "Both/And" Policy for Europe and Eurasia*, Carnegie Center Moscow, Moscow, 2017, Internet, <https://carnegie.ru/commentary/74938>, 20/05/2019.
- Marsh David & Stocker Gerry (eds.), *Teorije i metode političke znanosti*, Fakultet političkih znanosti, Zagreb, 2005, str. 180-181.
- Mearsheimer J. John, *Structural Realism*, University of Chicago, Chicago, 31 July 2006, Internet, <http://mearsheimer.uchicago.edu/pdfs/StructuralRealism.pdf>, 01/07/2019.
- Mearsheimer J. John, "The future of the American pacifier", *Foreign Affairs*, Washington, vol. 80, no. 5, 2001.

- Miszerak Martin, *Eurasian Economic (dis)Union*, Financial Times, London, 29 January 2019, Internet, <https://www.ft.com/content/8402741a-2319-11e9-8ce6-5db4543da632>, 01/07/2019.
- Moravcsik Andrew (ed.), *The Choice for Europe: Social Purpose and State Power from Messina to Maastricht*, Cornell University Press, Ithaca, 1998.
- Motyl J. Alexander, *Ukraine's Poroshenko Paradox*, Foreign Policy, 19 March 2019, Internet, <https://foreignpolicy.com/2019/03/19/ukraines-poroshenko-paradox/>, 10/07/2019.
- New Europe team, *For Armenia and Belarus the annexation of Crimea is acceptable*, New Europe, 22 May 2015, Internet, <https://www.neweurope.eu/article/for-armenia-and-belarus-the-annexation-of-crimea-is-acceptable/>, 01/07/2019.
- Petrović Miloš, "Drugačija politika proširenja: međunarodni izazovi i koncentrični krugovi integracije", *Međunarodni problemi*, Institut za međunarodnu politiku i privredu, Beograd, br. 1, 2019, str. 50-79.
- Petrović Miloš, *Međunarodne prilike u predstojećoj deceniji*, EurActiv, Beograd, 31 May 2019, Internet, <https://www.euractiv.rs/eu-prioriteti/13847-meunarodne-prilike-u-predstojejoj-deceniji?fbclid=IwAR1fg9T8EME76XHUW0tkbJkMomAXr4hAPdZtVnobpGiA4fgukMnlNEGKbkE>, 01/07/2019.
- Petrović Miloš, *Nepotpuna integracija kao prepreka političkom razvoju Istočnog partnerstva Evropske unije (doktorska disertacija)*, Fakultet političkih nauka, Beograd, 2018.
- Pham J. Peter, "What is in the National Interest? Hans Morgenthau's Realist Vision and American Foreign Policy", *American Foreign Policy Interests*, New York, vol. 30, no. 5, 2008.
- Popescu Nicu & Wilson Andrew (eds.), *The Limits of Enlargement-Lite: European and Russian Power in the Troubled Neighbourhood - The neighbourhood's three crises (policy report)*, European Council on Foreign Relations, London, pp. 1-70.
- Samardžić Slobodan (ed.), *Evropska unija: sistem u krizi (sa studijom slučaja o odnosima Srbije i EU)*, Izdavačka knjižarnica Zorana Stojanovića, Sremski Karlovci, 2016.

- Schimmelfennig Frank, "EU political accession conditionality after the 2004 enlargement: consistency and effectiveness", *Journal of European Public Policy*, London, Vol. 15, No. 6, 2008, p. 918-937.
- Samokhvalov Vsevolod, "Relations in the Russia-Ukraine-EU triangle: Zero-sum game or not?" *Occasional papers*, European Union Institute for Security studies, Paris, No. 68, 2007.
- Savage Mark, *Ukraine bans its Eurovision entrant over Russia row*, BBC, London, 26 February 2019, Internet, <https://www.bbc.com/news/entertainment-arts-47357471>, 01/07/2019.
- Schimmelfennig Frank & Sedelmeier Ulrich, "Governance by conditionality: EU rule transfer to the candidate countries of Central and Eastern Europe", *Journal of European Public Policy*, London, No. 11, Vol. 4, 2004, pp. 661-679;
- Sergi S. Bruno, "Putin's and Russian-led Eurasian Economic Union: A hybrid half-economics and half-political "Janus Bifrons"", *Journal of Eurasian Studies*, Hanyang University, Seoul, 2018, vol. 9, pp. 52-60.
- Sherr James, "Ukraine and Europe: Final Decision?" *Russia and Eurasia*, Chatham House, London, 2013/05, 2013.
- Shumylo-Tapiola Olga, *Why Does Ukraine Matter to the EU?* Carnegie Europe, Brussels, 16 April 2013, Internet, <http://carnegieeurope.eu/2013/04/16/why-does-ukraine-matter-to-eu>, 01/07/2019.
- Simeunović Dragan, "Hegelov doprinos političkoj teoriji u delu „Estetika“", *Srpska politička misao*, br. 4/2008, 2008, str. 125-146.
- Simeunović Dragan (ed.), *Teorija politike – rider*, Udruženje „Nauka i društvo“, Beograd, 2002, str. 178-181.
- Simeunović Dragan (ed.), *Uvod u političku teoriju*, Institut za političke studije, Beograd, 2009.
- Smith Michael E, "The European Union and a Changing Europe: Establishing the Boundaries of Order", *Journal of Common Market Studies* Vol. 34, No. 1 March 1996, pp. 5-28;
- Solonenko Iryna, "Added Value? Eastern Partnership and EU-Ukraine Bilateral Relations", *Internationale Politik und Gesellschaft*, Berlin, 3/2011, pp. 120-133.

- Solonenko Iryna, "External democracy promotion in Ukraine: the role of the European Union", *Democracy Promotion and the' Colour Revolutions*, Routledge, London, 2013, pp. 71-93;
- Speck Ulrich, *Postponing the Trade Agreement With Ukraine: Bad Move, EU*, Carnegie Europe, Brussels, 2014, Internet, <http://carnegieeurope.eu/publications/?fa=56795>, 01/07/2019.
- Spiegel staff, *How the EU Lost Russia over Ukraine*, Spiegel, Berlin, 24 November 2014, Internet, <https://www.spiegel.de/international/europe/war-in-ukraine-a-result-of-misunderstandings-between-europe-and-russia-a-1004706.html>, 01/07/2019.
- Spori Dieter, *EU's acceptance of Ukraine's radical Svoboda party is shameful*, Euroactiv, 2014, Internet: <http://www.euractiv.com/sections/global-europe/eus-acceptance-ukraines-radical-svoboda-party-shameful-301110>, 30/06/2019.
- Stojanović S. Stanislav, Đorđević Branislav, "Svetsko društvo rizika i zaštita nacionalnih interesa Republike Srbije", *Međunarodni problemi*, Institut za međunarodnu politiku i privredu, Beograd, br. 4, 2017, str. 465–482.
- Szabo Laszlo, *Revisiting the Narrative About Hungary's Relationship with Russia*, Atlantic Council, Washington, February 2019, Internet, <https://www.atlanticcouncil.org/blogs/new-atlanticist/revisiting-the-narrative-about-hungary-s-relationship-with-russia>, 01/07/2019.
- Štrbac Savo, *Prijava*, Bilten, Dokumentaciono informacioni centar Veritas, Beograd, jun 2007, Internet, http://www.veritas.org.rs/wp-content/bilteni/Bilten_112.pdf, 01/07/2019
- RBTH, *Ukraine abolishes law on languages of minorities, including Russian*, Russia Beyond The Headlines – Rossiskaya Gazeta, Moscow, 2014, Internet: http://rbth.co.uk/news/2014/02/23/ukraine_abolishes_law_on_languages_of_minorities_including_russian_34486.html
- Reuters, *Ukraine passes language law championed by outgoing president*, CNA, 26 April 2019, Internet, <https://www.channelnewsasia.com/news/world/ukraine-passes-language-law-championed-by-outgoing-president-11478306>
- Romensky Maksym, Spaiser Viktoria, Ihle Thomas & Lobaskin Vladimir, "Polarized Ukraine 2014: opinion and territorial split demonstrated

- with the bounded confidence XY model, parametrized by Twitter data“, *Royal Society Open Science*, Cornell University, Ithaca, 2018, p. 2.
- Roshan Ara, Al-Hikmat, "Wittgenstein's concept of language games", *Al-Hikmat*, Aligargh Muslim University, Aligargh, vol. 26, 2006, pp. 47-62.
- The Guardian team, *Dutch referendum voters overwhelmingly reject closer EU links to Ukraine*, The Guardian, London, 7 April 2016, Internet, <https://www.theguardian.com/world/2016/apr/06/dutch-voters-reject-closer-eu-links-to-ukraine-in-referendum>, 30/06/2019.
- Trenin Dmitri, *Ukraine Is Not the Only Battlefield Between Russia and the West*, Carnegie Europe, Brussels, 21 March 2014, Internet, <https://carnegieeurope.eu/strategieurope/55049>, 01/07/2019.
- Umland Andreas & Hartel Andre, *Challenges and Implications of Ukraine's Current Transformation*, VOX Ukraine, Kiev, 21 March 2016, Internet, <https://voxukraine.org/en/challenges-and-implications-of-ukraines-current-transformation-en/>, 01/07/2019.
- UNIAN team, *Ukraine to apply for EU membership in 2024 – Poroshenko*, UNIAN Information Agency, Kiev, 29 January 2019, Internet, <https://www.unian.info/politics/10426032-ukraine-to-apply-for-eu-membership-in-2024-poroshenko.html>, 30/06/2019.
- Vanderhill Rachel, "The EU and Non-Accession States: The Cases of Belarus and Ukraine“, *Perspectives*, Institute of International Relations, Prague, No. 16/2.
- Vukčević Dejana (ed.), *Bezbednost i Evropska unija: bezbednosna politika Evropske unije: institucionalne osnove*, Institut za političke studije, Beograd, 2008.
- Vukčević Dejana & Stojadinović Miša, "Evropeizacija i bezbednosna politika EU: slučaj vojnih operacija EU u Africi“, *Kultura polisa*, Kultura-Polis Novi Sad i Institut za evropske studije Beograd, br. 22, 2013, str. 109-125.
- Walski Krzysztof, "The European Union's Eastern Neighborhood: The Eastern Partnership as a Strategy of EU Engagement and Security“, *Penn McNair Research Journal*, Philadelphia, vol. 2/1.
- Youngs Richard, Pishchikova Kateryna, *Smart geostrategy for Eastern Partnership - The bumpy road to Vilnius*, Carnegie Europe, Brussels,

2013, Internet, <http://carnegieeurope.eu/2013/11/14/smart-geostrategy-for-eastern-partnership#>, 01/07/2019.

Zhurzhenko Tatiana, *What is left of the Orange Revolution?* Eurozine, Vienna, 23 March 2006, Internet, <https://www.eurozine.com/what-is-left-of-the-orange-revolution/>, 01/07/2019.

BIOGRAFIJA

Miloš M. Petrović diplomu srednješkolskog obrazovanja stekao je u Sjedinjenim državama, nakon čega je diplomirao na Fakultetu političkih nauka Univerziteta u Beogradu. Master diplomu u domenu evrointegracija stekao je na Evropskom institutu Univerziteta Sarland u Sarbrikeni u Nemačkoj. Doktorsku disertaciju „Nepotpuna integracija kao prepreka političkom razvoju Istočnog partnerstva Evropske unije“ pripremao je u okviru istraživačkog boravka na Fakultetu društvenih nauka Masarikovog univerziteta u Brnu u Češkoj Republici, a odbranio je na Fakultetu političkih nauka (Međunarodne i evropske studije) Univerziteta u Beogradu. Tokom svih nivoa studija bio je nosilac stipendija i nagrada brojnih institucija i organizacija u Srbiji, kao i u inostranstvu. Autor je brojnih radova u domenu politikologije i evropskog prava. Tokom karijere bio je angažovan u akademskom i u nevladinom sektoru, a oblasti naučno-stručnog interesovanja obuhvataju i savremenu političku istoriju i međunarodne odnose u srednjoj i istočnoj Evropi, kao i domen visokog obrazovanja.

CIP - Каталогизација у публикацији
Народна библиотека Србије, Београд

327(4-672EU)"20"

323(477)"20"

323(477)"20"

ПЕТРОВИЋ, Милош М., 1985-

Nastanak ukrajinske krize : od političke iluzije Evropske unije do bitke za postsovjetsku Evropu / Miloš M. Petrović. - Beograd : Institut za međunarodnu politiku i privredu, 2019 (Novi Sad : Mala knjiga +). - 116 str. : ilustr. ; 24 cm

Tiraž 100. - Biografija: str. [117]. - Napomene i bibliografske refernce uz tekst. - Bibliografija: str. 107-116.

ISBN 978-86-7067-267-3

а) Међународни односи -- Европска унија -- 21в б)
Украјина -- Политичке прилике -- 21в

COBISS.SR-ID 279835916

ISBN 978-86-7067-267-3